

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE TEORİSİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİNDE SORUNLAR VE ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

Hazırlayan
Esra GENÇAY

Danışman
Doç. Dr. Ramazan GÖKBUNAR

Manisa
2005

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK ELEKTRONİK TİCARETİN YAPISI

I- İNTERNETİN TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİM	3
II- İNTERNETLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR.....	4
A- WORLD WIDE WEB (WWW).....	5
B- İNTERNET SERVİS SAĞLAYICISI(İSS)	5
C- SERVER (SUNUCU).....	5
D- HOST.....	6
E- İÇERİK SAĞLAYICILAR.....	6
F- DOSYA TAŞINMASI.....	6
III- İNTERNET ÜZERİNDEN BİLGİ AKIŞI.....	7
IV- DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE İNTERNET KULLANIM RAKAMLARI.....	9
V- ELEKTRONİK TİCARETİN TANIMI VE GELİŞİMİ.....	11
A- ELEKTRONİK TİCARETİN ARAÇLARI	13
1) Telefon ve Faks	13
2) Televizyon.....	13
3) İnternet	13
4) Elektronik Ödeme ve Para Transfer Sistemleri	14
5) Elektronik Veri Alış Verişi (EDI)	14
B- ELEKTRONİK TİCARETTE GÜVENLİK UYGULAMALARI	16
1) Elektronik Kredi Kartları	17
2) Akıllı Kartlar (Smart Cards).....	17
3) Elektronik Para	18
4) Güvenlik Duvarı	19
5) Set Protokolü (Secure Socket Layer).....	20

6) SSL Standardı.....	21
7) Elektronik İmza	21
8) Onay Kurumu	25
9) Elektronik Kimlik Belgesi.....	25
C- ELEKTRONİK TİCARETİN İŞLEYİŞİ VE WEB SİTELERİ	26
D- ELEKTRONİK TİCARETİN ETKİLERİ.....	27
1) E-ticaretin Piyasalara Önemli Bazı Etkileri.....	28
2) E-ticaretin İşyerlerine Etkileri	29
3) E-ticaretin Bireylere Bazı Etkileri	30
4) E-ticaretin Devlet Üzerine Bazı Etkileri	31
5) E-ticaretin Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımına Etkileri.....	32
E- ELEKTRONİK TİCARET MODELLERİ	33
1) E-ticarete Taraf Olanlar Yönünden E-ticaret Modelleri	33
a) İşletmeden İşletmeye E-ticaret.....	33
b) İşletmeden Tüketiciye E-ticaret	34
2) E-ticarete Konu Olan Mal ve Hizmetler Yönünden E-ticaret Modelleri	35
F-ELEKTRONİK TİCARETİ UYGULAMA ŞEKİLLERİ	35
G-DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ELEKTRONİK TİCARETİN BÜYÜKLÜĞÜ	37

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİ

I- ELEKTRONİK TİCARETTE VERGİ POLİTİKASI.....	39
II- ULUSLAR ARASI VERGİ HUKUKUNUN GENEL KAVRAMLARI.....	41
A- GELİRİN KAYNAĞI İLKESİ	41
B- İKAMET İLKESİ.....	41

C- ULUSLAR ARASI ÇİFTE VERGİLENDİRMEYİ ÖNLEME	
ANLAŞMALARI.....	42
D- İŞYERİ KAVRAMI	43
III- DÜNYADA ELEKTRONİK TİCARET UYGULAMALARI.....	44
A- OECD BÜNYESİNDE SÜRDÜRÜLEN ÇALIŞMALAR.....	44
1) OECD Turku Konferansı	45
2) OECD Ottawa Konferansı	46
3) OECD'nin Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesine Genel Olarak Bakışı	54
a- Tam Mükellefiyet.....	57
(1) Gerçek Kişilerde Tam Mükellefiyet	57
(2) Kurumlarda Tam Mükellefiyet.....	58
b- Gelirin Elde Edildiği Yer.....	58
(1) Ticari Kazançlar	58
(2) Serbest Meslek Kazançları.....	58
c- Gelirin Niteliğinin Belirlenmesi	59
d- Vergi Matrahının Belirlenmesi	60
B- AVRUPA BİRLİĞİ BÜNYESİNDE SÜRDÜRÜLEN ÇALIŞMALAR.....	60
C- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BÜNYESİNDE SÜRDÜRÜLEN ÇALIŞMALAR	63
1) Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı(UNCTAD): Ticaret	
Noktaları Programı	63
2) Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE)	65
3) Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL)	66
4) Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO)	67
D- DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ(WTO)	67
E- BAZI ÜLKELERİN UYGULAMALARI.....	69
1) Amerika Birleşik Devletleri (ABD).....	69
2) Japonya.....	74
3) Singapur	76
IV- ULUSLARARASI VERGİ HUKUKUNUN GENEL ESASLARI AÇISINDAN	
ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİ.....	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİ

I- TÜRKİYE'DE İNTERNET GELİŞİMİ	79
A- İNTERNET ÜST KURULU	81
B- ULUSAL ENFORMASYON ALTYAPISI ANA PLANI	82
C- ULAKNET	83
D- TTNET	84
II- TÜRKİYE'DE ELEKTRONİK TİCARETİN GELİŞİMİ	86
A- ELEKTRONİK TİCARET KOORDİNASYON KURULU ÇALIŞMALARI	87
B- İGEME	90
C- ANKARA TİCARET NOKTASI (ATN) ÇALIŞMALARI	91
D- KOBİ-NET PROJESİ	93
E- BİLGE PROJESİ	94
F- ELEKTRONİK TİCARETİ DOĞRUDAN YADA DOLAYLI İLGİLENDİREN DEVLETÇE BELİRLENMİŞ POLİTİKALAR	95
1) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar	96
2) Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler	99
G- ELEKTRONİK DEVLET PROJESİ	99
1) E-Devlet Projesinin Sağlayacağı Faydalar	101
a) Devletin Şeffaflaşması	102
b) Devletin Hızlı ve Etkin İşleyişi	102
c) Vatandaşın Yönetime Katılım Oranındaki Artış	102
d) Kurumlararası İş ve Veri Tekrarlanmasının Önlenmesi	103
e) Hızlı ve Doğru Karar Alma Süreçleri	103
f) Maliyet ve Zaman Kazancı	103
g) Toplumsal ve Bireysel Refahın Yükselmesi	103
2) E-Devlet Projesinin Aşamaları	104
3) E-Devlet Projesinde Karşılaşılan Sorunlar	115
a) Yasal Sorunlar	115
b) Teknik Sorunlar	115

c) İdari Sorunlar	116
III- ELEKTRONİK TİCARETİN TÜRK VERGİ SİSTEMLERİNE ETKİLERİ...	116
A- ELEKTRONİK TİCARET VE GELİR ÜZERİNDEN ALINAN	
VERGİLER.....	118
1) Tam Mükellefiyet	119
a) Gerçek Kişilerde Tam Mükellefiyet	120
b) Kurumlarda Tam Mükellefiyet.....	121
c) Elektronik Ticaret ve Tam Mükellefiyet.....	122
(1) Gerçek Kişiler Açısından	122
(2) Kurumlar Açısından.....	123
2) Gelirin Elde Edildiği Yer	123
a) Elektronik Ticaret ve Gelirin Edildiği Yer	126
b) Sanal Ortam ve İşyeri	126
c) Mevzuatımız Açısından İşyeri	128
3) Vergi Matrahının Belirlenmesi.....	129
B- ELEKTRONİK TİCARET VE HARCAMA VERGİLERİ	129
1) Katma Değer Vergisi	130
2) Damga Vergisi.....	138
3) Gümrük Vergisi	140
4) Banka ve Sigorta Muamele Vergisi	141
5) Özel Tüketim Vergisi.....	142
 SONUÇ	 143

YARARLANILAN KAYNAKLAR

GİRİŞ

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin günden güne gelişmesi ile ortaya çıkan internet kullanımı ve elektronik ticaret kavramı, uluslararası ticarete coğrafi sınırları ortadan kaldırmaktadır. Bu durum pek çok mal ve hizmetin geleneksel ticaretten farklı olarak sanal ortamda satışa sunulması, depolanması, reklamının yapılması gibi faaliyetleri kolaylaştırmaktadır.

Teknolojide yaşanan gelişmeler sadece ticaret konusunda değil, aynı zamanda genel ekonomi, devlet yönetimi ve sosyoloji alanlarında da olumlu ya da olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Söz konusu gelişmeler hem şirketlere hem de devletlere zaman, mekan, harcamalar ve personel kullanımı gibi alanlarda büyük tasarruflar sağlanmasını kolaylaştırmaktadır. Elektronik ticaretle birlikte şirketlerin sipariş alma ya da verme, stok bulundurma ve müşteri hizmetleri maliyetlerinde azalmalar yaşanmakta, bu da şirketlerin verimliliğini büyük oranda artırmaktadır. Elektronik ticaretin belirli bir mekana bağlı kalmadan gerçekleştirilebilir olması küçük ve orta ölçekli işletmelerin büyük ölçekli işletmelerle rekabet etmesine de olanak sağlamaktadır.

Sayılan olumlu etkilerin yanında internet ve elektronik ticaret pek çok sorunu da gündeme getirmektedir. Bu sorunların en önemlileri: “elektronik ticaretin bölgeler arasındaki gelir ve kalkınma dengelerini bozması”, “teknolojik yetersizliklerin ortaya çıkması”, “kişilerin, şirketlerin ve devletlerin gelişen teknolojiye uyum sağlayamaması”, “mevcut hukuki yapının elektronik ticaret karşısında yetersiz kalması”, “elektronik ticaretle elde edilen gelirin niteliğinin belirlenememesi ve bu gelirin etkin bir şekilde vergilendirilememesi” olarak sayılabilir.

Elektronik ticaretin ortaya çıkardığı bu sorunların giderilebilmesi için ülkelerin tek başlarına çözüm üretmesi yeterli olmamaktadır. Bu sorunlara gerçek anlamda bir çözüm getirilebilmesi için uluslararası iş birliğinin sağlanması ve ülkelerin birlikte hareket etmeleri önemlidir.

Başta OECD bünyesinde olmak üzere bir çok uluslararası kuruluş elektronik ticaretin ortaya çıkardığı bu sorunlara çözüm üretebilmek amacıyla önemli organizasyonlar düzenlemişlerdir. Bu organizasyonlar sonucunda ilk olarak vergileme hakkı ve vergi idaresi olmak üzere hukuk, teknik altyapı ve güvenlik gibi konularda ortak kararlar alınmıştır.

Dünyada birçok ülke ve kuruluşun üzerinde çalışmalar yürüttüğü bu alanda, Türkiye’de de çalışmalar büyük bir hızla devam etmektedir. Nitekim Sanayi Devrimi’nden sonra yeni bir çağın başlangıcı kabul edilen sanal dünyada kaybolmamak, elektronik ticaret alanında yapılacak çalışmaların hızına ve verimliliğine bağlı olacaktır.

Elektronik ticaretin yeni gelişmeye başlayan bir arena olduğu ve ileride sağlayacağı faydalar düşünüldüğünde, geçiş döneminden etkilenmemek için uluslararası alanda yapılan çalışmaların büyük bir özenle izlenmesi ve ortaya konulacak uygulamalardan mümkün olduğunca yararlanılması kamu maliyesinin de öncelikli konularındandır.

Çalışmanın birinci bölümünde elektronik ticaretin genel teorik çerçevesi ele alındıktan sonra ikinci bölümde dünyada elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusunda yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir. Son bölümde de Türkiye’de elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusundaki gelişmeler incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK ELEKTRONİK TİCARETİN YAPISI

I-İTERNETİN TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

İnternet, birden fazla haberleşme ağının birlikte oluşturdukları bir iletişim ortamıdır. Söz konusu bu iletişim ağları, bilgisayarlar aracılığıyla oluşturulmaktadır. Asıl amaç, iletişim olduğu için, ağı meydana getiren bilgisayarlar arasında bağlantı kurmak gerekmektedir. Bu amaçla ortak bir dil olan İnternet Protokolü (IP) geliştirilmiştir. Bu ortak dil ile bilgisayarlar birbirleriyle iletişim kurabilmekte, karşılıklı bilgi aktarımı yapabilmektedirler.

İnternet, bireylerin dünya üzerinde birbirleri ile çok kapsamlı amaçlar dahilinde iletişim kurmalarını, bilgi alış-verişi yapmalarını sağlayan bir ortak haberleşme altyapısıdır. ABD Yüksek Mahkemesi bir kararında interneti bireylerin dünya çapında haberleşmesi için tamamen yeni ve benzeri olmayan bir ortam olarak tanımlamıştır.¹

Bireylerle çeşitli kuruluşlara, kamu veya özel, ulaşmış olan bu küresel haberleşme ağı bir çok amaç için kullanılmaktadır. İnternetin gelişmesi ile yapılmaya başlanan başlıca faaliyetler aşağıda sıralanabilir:²

- Bireyler ve işletmeler arası görüşmeler ile elektronik tartışma ve haberleşme,
- Makale, kitap, yazılım, konferans gibi etkinlikler ve alış-verişler,
- Uluslararası veri tabanlarına, teknik raporlara ve ders notlarına erişmek,
- Konser ve film izlemek,
- E-ticaret yapabilmek.

¹ Murat ÇAK , **Dünyada ve Türkiye’de E-ticaret ve Vergilendirilmesi** , İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul , Yayın No:6 , 2002 , s.4.

² ÇAK, a.g.e., s.4 .

Son yıllarda büyük bir gelişme gösteren internet, ilk olarak ABD’de Savunma Bakanlığı bünyesinde kullanılmaya başlanmıştır.1960’lı yıllarda Sovyetler Birliği’nin ilk uydusu olan Sputnik’i dünya yörüngesine yerleştirmesine karşılık olarak ABD’de daha sonra internetin altyapısını oluşturacak olan Araştırma Programları Kurumu (ARPA- Advanced Research Programs Agency) kurulmuştur. ARPA, savaş sırasında veya savaştan önce, mevcut haberleşme kanallarının kullanılmayacak şekilde tahrip edilmesi durumunda bile, ulusal komuta merkezinden füze üstlerine gereken emirlerin verilmesini ve savaşın sevk ve idaresini sağlayacak bir haberleşme sistemi yaratılması için kurulmuştur.³

Daha sonraları ARPA çerçevesinde oluşturulan ağ ARPANET olarak anılmaya başlanmıştır. ARPANET silahlı kuvvetlerle birlikte, savunma sanayi müteahhitlerinin ve savunma konuları ile ilgili araştırmaları yürüten üniversitelerin bilgisayar merkezlerini de içerecek surette yayılarak, geniş bir ağ kurulmasına imkan yaratmıştır.

Çok sayıda üniversite ve daha sonra da araştırma kurumları bilgisayar merkezleri kurarak, mevcut haberleşme ağına dahil olmaya ve karşılıklı bilgi alış-verişinde bulunmaya başlamışlardır. Bu gelişmelere bağlı olarak, ilk önce özel işletmeler ve zaman içinde kamu kuruluşları bu geniş ağ içine dahil olmuşlardır.

II- İNTERNETLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

İnternet, başlangıçta sadece savunma amaçlı düşünülmüş bir iletişim ağı olmasına rağmen, gösterdiği beklenmedik gelişmelerle günümüzde insanoğluna bir çok hizmet sunabilecek bir konuma gelmiştir. İnternetin sunduğu bu geniş hizmet yelpazesinden yararlanabilmek için çok detaylı olmasa da bazı kavramların açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.⁴

³ ÇAK, a.g.e., s.7 .

⁴ Selçuk Burak HASILOĞLU, **E-ticaret ve Stratejileri**, , Türkmen Kitabevi, İstanbul, 1999,s.60; Bahadır AKIN, **Yeni Ekonomi**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2001, s.50; TESK ve Alt Teşkilatı İçin: 21.04.2005).

A-WORLD WIDE WEB (WWW)

WWW, yazı, resim, ses, film, animasyon gibi farklı yapıdaki verilere yoğun ve etkileşimli bir şekilde ulaşmamızı sağlayan bir çoklu hiper ortam sistemidir. Hiper ortam ise, bir dokümandan başka bir dokümanın çağrılmasına olanak sağlar. Web sayfası internet ortamında bir çok mal, hizmet ve ulaştırılmak istenen düşüncelerin sergilenmesi amacıyla kullanılmaktadır. Sayılan nedenlerden ötürü internet üzerinde en çok kullanılan grafik tabanlı ve etkileşimli araçtır. WWW, internette yer alan çeşitli sistemlerden yararlanarak, kullanıcıyı her türlü bilgiye ulaştıran bir arabirimdir. Şu da belirtilmelidir ki web üzerinde gerçek zamanlı etkileşim özelliği internette ticaret yapmanın temel ilkesi durumundadır.

B-İTERNET SERVİS SAĞLAYICILARI (ISS)

İnternet servis sağlayıcısı, kişilere ve kurumlara internet servislerini tamamen ya da kısmen belli bir ücret karşılığında sunan kuruluşlara verilen isimdir. İnternet ortamına girebilmek için en önemli unsur olan İnternet Servis Sağlayıcıları, telekomünikasyon kurumlarının sağladıkları altyapı üzerinden hizmet verebilmektedirler.⁵ Bu aracı kurumların bazıları sadece internet giriş ve adresleme hizmeti verirken, bazıları üyelerine arama fonksiyonları, kullanıcı forumları, sohbet odaları ve buna benzer hizmetler de sunmaktadırlar.

C-SERVER (SUNUCU)

Server belli bir kapasitesi olan ve başka bilgisayarlara hizmet veren bir bilgisayar veya programdır. Server'ın fonksiyonu, başka bir bilgisayara veya manyetik ortama destek vermektir. Serverlar aynı zamanda İSS'lerin görevlerini yerine getirmelerini sağlayan önemli bir unsurdur. Yani İSS'ler server hizmeti de vermektedirler. İSS şirketlerinin müşterilerine sundukları e-posta hizmeti buna

⁵ Hizmet İçi El Kitabı, "İnternet Provider (ISS) Nedir?", < <http://www.egö.gov.tr> >, (Erişim Tarihi: 21.04.2005).

örnek olarak gösterilebilir. Aboneye gelen elektronik posta önce İSS'nin sunduğu serverda saklanmakta, müşteri bilgisayarına girip posta kutusuna baktığında gelen elektronik postaları okuyabilmektedir.

D-HOST

Host, internet bağlı bulunan ve bilgilerin saklandığı bilgisayardır. Host, esas olarak şirketlerin internet ortamına açık bilgisayarları olabileceği gibi, kamu kurumlarının bilgi içeren Serverları ya da İnternet tarama makineleri de olabilmektedir.⁶ Bünyesinde bazı dijital bilgileri saklayan İSS şirketleri de yaptıkları hosting işleminden dolayı host olarak anılmaktadırlar. İSS'nin müşterisine ait web sayfasını kendi bilgisayarında saklaması ve bu sayfaya internet ulaşılmasına imkan tanınması bir hosting işlemidir. Aynı zamanda reklam verenlerin reklamlarının manyetik ortamda tutulması da bir hosting işlemidir.

E-İÇERİK SAĞLAYICILAR

İçerik sağlayıcılar, bilgiyi internet ortamına aktaran kişi ya da kurumlardır. Bir web sayfasının sahibi bir içerik sağlayıcı olduğu gibi dosya indirme yolu ile elde edilebilecek bilgileri hazırlayan ve sunanlar da birer içerik sağlayıcıdır.

F-DOSYA TAŞINMASI

Dosya taşınması protokolü, internet üzerindeki bilgisayar sistemleri arasında dosya alışverişini sağlayan bir servistir.⁷ Dosya taşıma protokolü sayesinde bir internet kullanıcısı, eğer izin verilmişse dünyanın herhangi bir yerindeki bilgisayardan kendi bilgisayarına dosya aktarabilmektedir.

⁶ Murat İNCE, **E-ticaret: Gelişme Yolundaki Ülkeler İçin İmkanlar ve Politikalar**, <<http://www.ekutup.dpt.gov.tr/ticaret/incem/eticaret.html>>, (Erişim Tarihi:08.09.2004).

⁷ ÇAK, **a.g.e.**, s.10.

III-İNTERNET ÜZERİNDEN BİLGİ AKIŞI

İnternet adresleri, IP (İnternet Protocol) adı verilen sayısal adresler ile alan adı (Domain Names) olarak adlandırılan ve kullanıcılara bir anlam ifade eden kısaltmalardan oluşan adreslerden meydana gelmektedir.

IP adresleri birbirlerinden noktalarla ayrılmış 4 rakam kümesinden oluşmaktadır. İnternet bağlantılarında rakamların sorun yaratması nedeniyle aynı rakamları sözcüklerle ifade eden ve sözcükler bilgisayara girdiğinde doğru adresi bulan işlemlerin yapılmasını sağlayan ‘Alan adı Sistemi’ (Domain Name System) adı verilen yazılımın geliştirilmesi internet erişimini daha kolay hale getirmiştir.⁸

Alan Adı Sistemi’ne göre bir alan adı noktalarla birbirinden ayrılan dört bölümden oluşur. Soldan sağa doğru ilk bölüm kullanılan TCP/ IP alt protokolünü gösterir. İkinci kısım ilgili bilgisayarın adıdır. Bundan sonraki bölüm bilgisayarın bağlı olduğu kurumun türünü gösterirken en son bölüm ise bilgisayarın bulunduğu ülkeyi göstermektedir. Ancak ABD kökenli adreslerde ülke kısaltmaları bulunmamaktadır. Bunun nedeni internetin ABD’de ortaya çıkması ve yaygınlaşacağının düşünülmemiş olmasıdır. Yine çok uluslu şirketlerin web sitelerinde de ülke kısaltması bulunmamaktadır.⁹

Alan adlarına örnek vermek gerekirse şunları sayabiliriz: “edu” eğitim kuruluşları veya üniversiteler için, “com” ticari kuruluşlar için, “gov” kamu kuruluşları, “net” bilgisayar ağları için, “int” uluslararası kuruluşlar için, “mil” askeri kuruluşlar için kullanılmaktadır. Adreslerde kullanılan ülke kısaltmalarına örnek vermek gerekirse de şu örnekleri verebiliriz: Türkiye için “tr”, Fransa için “fr”, Kanada için “ca”, İsviçre için “ch” kullanılmaktadır.

⁸ İbrahim KIRÇOVA ve Pınar ÖZTÜRK, **İnternette Ticaret ve Hukuksal Sorunlar**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2000, s.6.

⁹ KIRÇOVA vd, **a.g.e.**, s.7.

Alan adlarına Amerika’da Ulusal Bilim Vakfı’nın desteği ile çalışan Network Solution Inc. (NSI) tarafından sağlanmaktadır. IP adresleri ise İnternet Tahsisli Sayılar Otoritesi (IANA) tarafından verilmektedir. Avrupa’da bu işi RIPE, Asya-Pasifik bölgesinde APNIC yürütmektedir.

Avrupa’da; İnternet Topluluğu (ISOC), İnternet Tahsisli Sayılar Otoritesi (IANA), Uluslar arası Markalar Birliği (INTA), Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı (WIPO), Uluslararası Telekomünikasyon Birliği’nin (ITU) oluşturduğu Uluslararası Ad-Hoc Komite (IAHC) global düzeyde birçok kişiyi ilgilendiren (TLD) birinci derece alan adları tescili ile ilgili yeni bir sistem önerisinde bulunmuştur. Ad-Hoc Komite; Politika Danışma Organı (PAB), Politika İzleme Komitesi (POC) ve Tahsis Makamları Konseyi (CORE) olmak üzere üç organ oluşturmuştur. Bu organların yapısı ve çalışma şekli, bunların tabi olacağı kurallar ve ülkelerde alan adı tahsisi yapan kurumların izleyebileceği ilkeler bir Mutabakat Metni’nde belirlenmiştir. Bu metin de aynı zamanda birinci derece ve ikinci derece alan adları arasında çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümünde başvurulacak kurumlara da yer verilmiştir.¹⁰

Bugün üzerinde uzlaşılan husus, birinci derece alan adlarında (TLD), kamu yararının bulunması nedeniyle bu konunun uluslararası bir sistem çerçevesinde düzenlenmesi; ikinci derece alan adlarında (SLD) ise yapısal sistem açısından ülkelerin tercihleri doğrultusunda hareket etmesidir.

Türkiye’de ise birinci ve ikinci derece alan adlarının yönetimi ve koordinasyonu ODTÜ tarafından sürdürülmektedir. Bu iki derecenin altındaki alan adlarının yönetimi kurumların kendi sorumluluğundadır. ODTÜ, birinci derece alan adı taleplerinin hızlı, düzenli ve eşitlik ilkesi ile değerlendirilmesini esas almış ve bu çerçevede bazı yöntem ve kurallar belirlemiştir.¹¹

¹⁰ KIRÇOVA vd, **a.g.e.**, s.8.

¹¹ Mustafa ALKAN, Cafer CANBAY, “İnternet Alan Adları Yönetimi Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, <http://www.tk.gov.tr/Etkinlikler/Ulusal_Etkinlikler/Bilisim_Kurultayı_2003.pdf>, (Erişim Tarihi:18.12.2004).

IV-DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE İNTERNET KULLANIM RAKAMLARI

Dünyadaki bilgisayar ağlarının en büyüğü olan internet, sayısız yerel ağdan oluşan uluslararası bir ağıdır. Yaklaşık 25 yıldır internetin kullanımı her yıl ikiye katlanmaktadır. Dünya genelinde internete bağlı bilgisayar sayısı 1988'den 1998'e kadar büyük bir artış göstererek 100 binden 45 milyona ulaşmıştır. Kullanıcı sayısı, Aralık 2000'de 418 milyon iken Ocak 2001'de 544 milyona ulaşmıştır. Aynı tarih itibarıyla internete bağlı bilgisayar sayısına baktığımızda rakamın 110 milyona ulaştığı görülmektedir. 2002 yılında 605 milyona ulaşan kullanıcı sayısının, 2005 yılında 1 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir.¹²

1990 yılında dünya nüfusunun sadece % 0.05'i internet kullanıcısı iken bu oran 2001 yılında 8.1'e ulaşmıştır. Yine 2001'de gelişmiş ülkelerde Nüfusun % 30.3'ü, internete girerken, gelişmekte olan ülkelere bu oran % 2.8 olarak belirlenmiştir. İnternet kullanıcılarının ülkelere göre demografik özellikleri incelendiğinde; kullanıcıların büyük bir kısmının gençler ve erkekler olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizin internet ve bilgisayar kullanım rakamlarını incelediğimizde, bu konuda ne kadar büyük bir gelişme yaşandığını görmek çok da zor olmayacaktır. Yine incelendiğinde görülecektir ki internet ve bilgisayara sahip olan kesim genelde yüksek gelir seviyesine sahip olan kişilerden oluşmaktadır. Bilgisayar ve internete sahip olma maliyetlerinin teknolojinin gelişmesiyle büyük bir düşüş göstermesi sonucu, bu rakamlar gün geçtikçe daha da artacaktır.

¹² Erdoğan Tezci, "Dijital Bölünme ve Ortaya Çıkardığı Sonuçlar", < <http://www.egm.gov.tr> >, (Erişim Tarihi:21.04.2005).

Tablo 1: 2002 Yılı İtibariyle Bazı Ülkelerde İnternete Girişin Nüfusa Oranı

ÜLKE	Kullanıcı Sayısı (milyon)	Dünyadaki % Oranı	ÜLKE	Kullanıcı Sayısı (milyon)	Dünyadaki % oranı
ABD	160.70	24,13	Brezilya	15.84	2.38
Japonya	64.80	9,73	Rusya	13.50	2.03
Çin	54.50	8,18	Avustralya	10.45	1.57
Almanya	30.35	4,56	İspanya	10.39	1.56
İngiltere	27.15	4,08	Tayvan	9.51	1.43
Güney Kore	26.90	4,04	15 ülke toplamı	496	74.48
İtalya	20.85	3,13	Dünya	665.91	% 100
Kanada	17.83	2,68	Türkiye	4.2	0.7
Fransa	16.65	2,50	Uganda	0.06	0.009
Hindistan	15.58	2,49			

Kaynak:Erdoğan TEZCİ, “Dijital Bölünme ve Ortaya Çıkardığı Sonuçlar”,
<<http://www.egm.gov.tr>>, (Erişim Tarihi:21.04.2004).

Tablo 2:Türkiye’de Bilgisayar ve İnternet Kullanımı

	2000	2001	2002
İnternet Kullanıcı Sayısı (bin)	3000	5000	6000
İnternet Kullanıcılarının Nüfusa Oranı (%)	4.4	7.2	8.5
PC Sahiplerinin Nüfusa Oranı (%)	3.0	5.1	7.8

Kaynak: MAG Dergisi ,“Yeni Ekonomi”, (Mart, 2001),Sayı:19.

V-ELEKTRONİK TİCARETİN TANIMI VE GELİŞİMİ

Web sitelerinin zaman içinde çoğalması, internetin günlük kullanımının artması ve gün geçtikçe internete bağlanan kişi ve şirket sayısının artış göstermesi, internette ticari aktivitelerin başlamasına yol açmıştır. Bilgi teknolojileri kişilerin ve şirketlerin faaliyet alanlarının değiştirmeye başlamıştır. Alışveriş yapanlar daha hızlı bir şekilde sipariş alabilir ve verebilir duruma gelmişlerdir. Böylece e-ticaret

kavramı ortaya çıkmıştır. E-ticaret, yer ve zaman elemesini yaparak, alıcı ve satıcıların anlaşmaya varmasını sağlamada ortaya çıkan maliyetleri ki bunlar iş maliyetleridir, azaltacak niteliklere sahiptir.

1993 yılından itibaren ortaya çıkan ve 1995 yılının sonlarında ise yaygınlaşmaya başlayan ‘web’ temelli uygulamalar, coğrafi anlamda dağılık olan şirketler üzerindeki bütünleşme eğilimlerinde çok etkili olmuştur. Bu anlamda e-ticaretin gelişmesinin en temel nedenleri; iletişim ve bilgi teknolojilerinin daha önceden görülmemiş imkanlar sunacak şekilde gelişmesi, dünya ticaretinin küreselleşme eğilimleri ve bu eğilimleri düzenlemeye yönelik uluslararası anlaşmaların giderek artmasıdır.¹³

Son yıllarda e-ticaret konusunda uluslararası katılımlı çalışmalar gittikçe hızlanmış ve bu konuyla ilgili olarak 1997 yılında Finlandiya’nın Turku kentinde ve 1998 yılında da Kanada’nın başkenti Ottawa’da iki büyük toplantı yapılmıştır. Bunlar ve daha birçok toplantıda e-ticaretin çeşitli tanımları yapılmıştır. Bu tanımların bazıları aşağıdadır:¹⁴

OECD’nin yaptığı tanıma göre e-ticaret, açık ve kapalı ağlar üzerinden sayısal veriye dönüştürülmüş metin, ses, video görüntülerin işlenmesi ve iletilmesine dayanan, hem kuruluşları hem de bireyleri ilgilendiren, ticari etkinliklere ait her türlü işlemin yapılmasıdır.

Avrupa Birliği de e-ticareti işletme faaliyetlerinin elektronik ortamda yapılması olarak tanımlamıştır. Bu faaliyet metin, ses ve video verilerinin elektronik olarak işlenmesi ve aktarımına dayanmaktadır.

Türkiye E-ticaret Koordinasyon Kurulu (ETKK) ise e-ticareti; bireyler ve kurumların, açık ağ ortamında (İnternet) yada sınırlı sayıda kullanıcı tarafından

¹³ Fred L. SMİTH JR, “Don’t Tax The Net”, Institute of Economic Affairs, (Mart, 2000), s.10.

¹⁴ Ramazan ALKAN, “**E-ticaretin Vergilendirilmesi ve Muhasebeleştirilmesi**”, Birleşik Matbaacılık, İzmir, 2003, s.7.

kullanılan kapalı ağ ortamlarında (İntranet) yazı, ses, ve görüntü biçimindeki sayısal bilgilerin işlenmesi, iletilmesi ve saklanması temeline dayanan ve bir değer yaratmayı amaçlayan ticari işlemlerin tümü olarak ifade etmektedir.

İGEME (İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi) e-ticareti; doğrudan fiziksel bağlantı kurmaya ya da fiziksel değiş tokuş işlemine gerek kalmadan, tarafların elektronik olarak iletişim kurdukları her türlü ticari iş etkinliği olarak ifade etmektedir.

İnternette Alışveriş (İnternet Shopping), Elektronik Alışveriş, Sanal Alışveriş (Virtual Shopping), On-Line Alışveriş, Net Ekonomi, Yeni Ekonomi gibi adlarla anılan e-ticaretin genel kabul görmüş bir tanımı olmasa da, e-ticaretin yapılan değişik tanımlarının ortak noktalarını içeren tanımı şöyle yapılabilir: E-ticaret, mal ve hizmetlerin üretim, tanıtım, satış, sigorta, dağıtım ve ödeme işlemlerinin bilgisayar ağları üzerinden yapılmasıdır. E-ticaret, ticari işlemlerden biri veya tamamının elektronik ortamda gerçekleştirilmesi yoluyla reklam ve pazar araştırması, sipariş ve ödeme ile teslim olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır.

E-ticaretin araçları, birbirleriyle ticaret yapanların ticari işlemlerini kolaylaştıran her türlü teknolojik ürünlerdir. (telefon, faks, televizyon, internet, elektronik ödeme ve para transfer sistemleri, elektronik veri değişimi sistemleri)

A- ELEKTRONİK TİCARETİN ARAÇLARI

1)Telefon ve Faks

Telefon çok geniş ve yaygın bir şekilde kullanıldığı için e-ticaretin en önemli araçlarından biri konumundadır. Aynı zamanda e-ticaretin en eski aracı olan telefon dünyada 1 milyar hatlık bir alana yayılmış durumdadır. Telefon kullanımının kolaylığı ve giderek ucuzlaması yaygınlaşmasını daha da artırmaktadır. Bir çok ülkede mal ve

hizmetlerin reklamının yapılması, pazarlığı, satın alınması ve ödemeleri telefonla sağlanmaktadır.

Faks ise geleneksel mektup hizmetinin yerini alarak ticari işletmelerde dokümanların transferini kolaylaştırmakta iletişimin hızlanmasını sağlamaktadır. Faks telefondan farklı olarak sesli iletişime imkan vermemekte, pahalı olması nedeniyle bireysel tüketiciler tarafından çok yoğun şekilde kullanılmamaktadır.

2)Televizyon

E-ticaretin araçları arasında en yaygın kullanıma sahip olan televizyon, günümüzde hemen hemen her evde bulunmaktadır. Tek yönlü bir iletişim biçimi olan televizyon, reklam ve pazarlama teknikleri sayesinde evde alışverişe imkan sağlamaktadır. Günümüzün kablolu televizyonları sağladıkları ilave kanallar ve getirdikleri yenilikleri ile e-ticareti ciddi biçimde artıracılardır.¹⁵

3)İnternet

E-ticaretin vazgeçilmez bir parçası durumunda olan internet, çok yönlü bir ticaret aracı olması niteliğiyle bazı ürünlerin üretiminden dağıtımına kadar aktif rol oynamaktadır. İnternetin bir diğer özelliği de çok yönlü bir iletişim aracı olmasıdır. Dokümanlar bu şekilde hem görüntü hem de ses olarak ulaştırılabilmekte, kullanıcı bu dokümanları en iyi şekilde saklayabilmekte veya üzerinde değişiklik yapabilmektedir.

İnternetin bir e-ticaret aracı olarak sağladığı en büyük fayda ise mesafeleri kaldırmasıdır. Bireyler internet aracılığıyla bulundukları yerlerden, uzak ülkelerdeki bir malı bile hızlı bir şekilde sipariş edebilmekte, bu sayede geleneksel ticarete karşılaşılan zaman problemi ortadan kalkmaktadır.

¹⁵ Fatoş ÖZDEMİR, **21. yy Ticaretinin Yeni Arenası E-ticaret**, İzmir Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:86, İzmir, 2000, , s.12.

İnternet çeşitli kolaylıklar sağlamasına rağmen bazı güvenlik problemlerinden dolayı çok rahat kullanılmamaktadır. Günümüzde bu problemlerin çözümü için çalışmalar sürdürülmektedir.

4)Elektronik Ödeme ve Para Transfer Sistemleri

Elektronik ödeme sistemleri olarak adlandırdığımız ATM'ler (Automatic Teller Machines) ve kredi kartları e-ticareti kolaylaştırmada büyük rol oynamaktadırlar.

İnternette yapılan alışverişlerde en çok kullanılan ödeme aracı olan kredi kartları ilk defa 1960 yılında uygulamaya sokulmuştur. Kredi kartı teknolojileri zamanla gelişerek bugünün 'akıllı kartları'na dönüşmüştür. Akıllı kartlar, e-ticarete güvenlik konusunda daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

5)Elektronik Veri Alış Verişi (EDI)

EDI, (Elektronik Data Interchange) ticaret yapan iki kuruluş arasında, insan faktörü olmaksızın bilgisayar ağları aracılığı ile belge ve bilgi değişimini sağlayan bir sistem olarak e-ticaretin önemli bir aracıdır. EDI'de amaç, sipariş alınması, ticari sözleşmelerin ve faturaların hazırlanması gibi işlemler ile gümrük, bankacılık ve buna benzer işlemlerin yapılmasında maliyetlerin düşürülmesi ve işlemlerin en az hata ile en kısa sürede tamamlanmasıdır.¹⁶

E-ticaret açısından en etkin araç olarak kabul edilen yeni internet teknolojileri ise ses, görüntü ve yazılı metni aynı anda, daha hızlı ve güvenli bir şekilde ilettiğinden, internet üzerinden yapılan bu işlemlerin maliyeti diğer araçlara oranla hayli düşüktür. İnsan unsurunun olmaması da insan unsuruna bağlı hataları ortadan kaldırmaktadır.

¹⁶ Hakan UZUNOĞLU, "E-Ticaret ve Vergilendirme", < <http://www.ekitapyayin.com> >, (Erişim Tarihi:28.04.2005).

Kısaca EDI, işle ilgili bilginin standart değişimidir. Bu uygulamada bilgi yapısal bir formatta transfer edilmektedir. Bu formata EDIFACT (idari, ticaret ve nakliyata ilişkin elektronik veri değişimi) adı verilmiştir. EDIFACT, BM 4. çalışma Grubu'nun girişimiyle, dünya ticaretinin geliştirilmesi için oluşturulmuştur.

Günümüzde birçok ülke ve şirket haberleşmelerinde, ticari işlemlerine ilişkin formalitelerin azaltılması, basitleştirilmesi ve tekrarın önlenmesi amacıyla kağıda dayalı belge değişimi yerine EDI' yi tercih etmektedir. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU)'nin 1997 verilerine göre, dünya genelinde 5000 bin firma EDI'dan yararlanmaktadır. ABD'deki 6 milyon firmadan 200 bini 1996 yılı itibariyle bu sistemi kullanmıştır. 2000 yılında ABD'deki ticaretin yaklaşık %30 veya 40'ı bu sistem aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Diğer yandan EDI sisteminin internet üzerinden kullanılabilmesi, küçük ve orta ölçekli firmalara bu sisteme ucuz olarak girebilme imkanı tanıyacaktır.¹⁷

EDI, kamu ve özel sektör kuruluşlarının etkin bir şekilde iletişim kurmaları ihtiyacından doğmuş olup bir çok geleneksel sektörde kullanımı çok yaygınlaşmıştır. Taşımacılık, sağlık, ticaret ve sanayi, dağıtım, finans kesimi bu sektörlerle örnek olarak gösterilebilir. EDI'nin en yaygın kullanıldığı dış ticaret sektöründe gümrük idaresi ile gümrük partnerleri (ithalatçı – ihracatçı şirketler, gümrük komisyoncuları) bankalar, diğer kamu kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar EDI ile elektronik olarak veri alışverişi sağlamaktadırlar.

EDI kullanımının faydaları:¹⁸

- Veriler, bilgisayarlar arasında insan müdahalesi olmadan değiştiği için hızlı ve güvenilirdir,
- Bilgiyi tekrar işlemekten geçirmek gerekmediği için işlem süresi kısalmış,
- Veriler, tam ve otomatik olarak geldiği için maliyetler düşer,
- Üretkenlik ve karlılık artar,

¹⁷ Murat Ahmet YÖRÜK, "E-ticaret", http://www.tbd.org.tr/e_turkiye/e-ticaret.htm , (Erişim Tarihi:30.05.2005).

¹⁸ ÖZDEMİR, a.g.e., s.15.

- Bilgileri güncel kılar,
- Şirket içinde değişik birimlerin müdahalesine gerek kalmadığı için idari giderler azalır,
- Şirket, ürün satışları hakkında bilgiyi anında ve doğru olarak aldığı için piyasanın durumunu yakından izleyebilir,
- Mevcut bilgiye ulaşmak her zaman mümkündür. Bu da uluslararası ticareti hem hızlandırmakta hem de kolaylaştırmaktadır,
- Müşteri memnuniyeti ve rekabet gücünü artırır.¹⁹

B- ELEKTRONİK TİCARETTE GÜVENLİK UYGULAMARI

İnternet üzerinden yapılan işlemlerde; mesaj alış-verişlerinde, kredi kartı kullanımında, bilgilerin yanlış yazımında bir çok teknik sorunla karşılaşılmaktadır. Bu sorunlarla karşılaşmamak için internetten sağlanan veri akışının güvenli bir şekilde yerine getirilmesi gerekmektedir. Dünya üzerinde iletişim ve bilgi teknolojileriyle ilgili pek çok firma bu sorunların çözümü için güvenlik uygulamalarına ağırlık vermeye başlamıştır. Bu anlamda getirilen çözüm önerileri aşağıda incelenmektedir:²⁰

1)Elektronik Kredi Kartları

Elektronik Bilgi Güvenlik Sistemlerinin geliştirilmesine paralel olarak çıkarılması düşünülen elektronik kredi kartları, özellikle klasik kredi kartlarında yaşanan hatalı ödeme ve işlemin reddedilmesi gibi sorunları ortadan kaldırmak amacıyla tasarlanmıştır. Yine güvenlik konusunda yaşanan problemler de elektronik kredi kartlarını kullanımıyla daha kolay çözülecektir. Elektronik kartların kullanılabilmesi için satıcı ve müşteriler tarafından iki tür anahtarın kullanılması

¹⁹ ÖZDEMİR, a.g.e., s.15.

²⁰ HASILOĞLU, a.g.e., s.101; Ercan ALPTÜRK, “E-ticarette Bilgi Güvenliği”, **Yaklaşım Dergisi**, (Ocak, 2002), Yıl:10, Sayı:109, s.116.

gerekmektedir. Bu tür kartlar için bir çok ülkede çalışmalar devam etmektedir. Bu ülkelerin başında Hollanda ve Portekiz gelmektedir.

2)Akıllı Kartlar (Smart Cards)

E-ticarette güvenliğin sağlanabilmesi için kullanılacak yöntemlerden bir tanesi de akıllı kartlardır. Üzerine yerleştirilen pul büyüklüğündeki pullar yardımıyla manyetik bantlı kartlara göre daha fazla bilgi depolayabilen akıllı kartların kullanımı gün geçtikçe artmaktadır.

Bu sistemde her tüketici için bir ‘kişisel tanıtım numarası’ söz konusudur. Telefonla sipariş söz konusu olduğunda bu numara satıcı işletmeye verilir. İşletme bu numara ile kartın geçerliliğini araştırır, kart hesabı ödemeye uygun ise hesaptan ilgili tutarı tahsil edilerek işlem tamamlanır.

İşleyişinin kolay olması nedeniyle oldukça yoğun kullanılan kredi kartları, güvenlik sorunlarını büyük ölçüde ortadan kaldıran akıllı kartların kullanıma sunulmasıyla gelecekte en fazla kullanılan ödeme aracı olarak tercih edilecektir. Bilgi güvenliği yönünden akıllı kartların sağladığı en büyük avantaj; kartın üzerindeki çipin, kartın kaybolması ya da çalınması durumunda, kartın kullanılmasını engellemesidir. Bir başka avantajı ise akıllı kartların manyetik bantlı kartlar gibi kopyalanamamasıdır.

3) Elektronik Para

Kredi kartlarının hız, kullanım kolaylığı ve güvenlik açısından eksiklikleri olması nedeniyle elektronik para (dijital money – cybercash) üzerinde yapılan çalışmalarla, yeni bir ödeme sistemi geliştirilmeye başlanmıştır. Bu sistemde, müşteri internet üzerinden alış verişi için bankadaki parası karşılığında e-para birimi satın alabilmektedir. Alınan internet parası, modem aracılığıyla bilgisayara yüklenmekte ve yapılan alış verişler karşılığında ilgili adreslere gönderilmektedir.

Bu sistemden yararlanabilmek için satıcı firmaların sistemin gerektirdiği yazılımlara sahip olma zorunluluğu vardır.²¹

E-parayı şu anda yaygın olarak kullanılan kredi ve borç kartlarından ayıran en büyük özellik, e-para kullanımı sırasında provizyon veya benzeri bir sorgulama işleminin olmamasıdır. Kredi veya borç kartları ile yapılan ödemelerde ödeme sırasında kişinin ödenecek miktarı karşılayacak hesap veya kredi limitinin olup olmadığı ödeme sırasında kartı veren kurumla bağlantıya geçilerek sorgulanır ve onay gelmesi halinde işlem gerçekleşir. E-para kullanımında ise ödeme yapılabilecek miktar kullanılan araca önceden yüklenmiş olduğundan bu tür bir işleme gerek yoktur. Yapılan işlem internet üzerinden yapılmış olsa bile bir borç veya kredi kartıyla yapılan ödemede yapılan işlem bir hesaptan diğerine yapılan bir havale niteliği taşır. E-para kullanılırken yapılan işlemler ise kullanılan aracın gerekli miktarı ve kişisel bilgileri içermesi nedeniyle havale niteliği taşımaz. Bu tür bir işlem nakit ödemeye eşdeğer bir işlemdir, çünkü kullanılan miktar bir banka hesabında değil kişinin beraberinde bulunmaktadır.

E-para kullanımının tüketicilere sağladığı birçok fayda vardır.²² Bu faydalardan en önemlisi, gün içinde yapılan işlemler sırasında gecikmiş veya hatalı ödemelerden kaynaklanabilecek finansal riskleri azaltmasıdır. E-paranın sağladığı diğer bir fayda ise ödemelerin yüz yüze yapılması zorunluluğunu ortadan kaldırmasıdır. Tüketicilerin ödeme yerinde bulunma zorunluluğun ortadan kalkması ise onları daha çok ve çeşitli alışveriş yapmaya yönlendirebilecektir.

E-paranın tüketiciler dışında e-parayı kullanan kurumlara sağladığı faydalar da çok çeşitlidir. Kişilerin ödemelerini zamanında yapmasını kolaylaştırması nedeniyle, alacaklarını kolay tahsil edebilmeleri bu faydaların en önemlilerindendir. Ayrıca gerekli düzenlemelerin yapılması şartıyla, kurumların vergi, sigorta veya gümrük ödemeleri gibi yasal yükümlülüklerini de yerine getirmelerinde kolaylık sağlayacak ve bu ödemelerin zamanında yapılmasını kolaylaştıracaktır.

²¹ HASILOĞLU, a.g.e., s.103.

²² Ali Vefa ÇELİK, “Sanal Para Alarmı”,

<<http://arsiv.hurriyetim.com.tr/ozel/turk/99/11/24/ozehab/04oze.htm>>, (Erişim Tarihi:23.05.2004).

E-para kullanımının sağladığı faydalar yanında ortaya çıkarabileceği bazı sorunlar da vardır. E-para kullanımının çıkarabileceği sorunların en büyüğü, e-paranın vergi kaçırmayı kolaylaştırmasıdır. E-para yoluyla vergi kaçırmayı kolaylaştıran en önemli unsur ise e-paranın sağladığı önemli bir fayda olan ödemelerin yüz yüze olmadan yapılabilmesidir. Bunun dışında doğabilecek risklerden biri de merkez bankalarının uygulamakta olduğu para politikalarının e-para kullanımının artmasından ne şekilde etkileneceğidir. E-paranın gümrük işlemlerinde kullanılması sonucu da bazı sorunlar doğabilmektedir. Bunların en önemlisi, ülkeler arası uygulama farklılıklarından doğabilecek uyumsuzluklardır. E-paranın doğurduğu bir başka risk de gizlilikle ilgilidir. E-para ile yapılan harcamaların elektronik ortama kaydedilmesi nedeniyle kişilerin yaptığı özel harcamalarına istemleri dışında ulaşılabilmesi mümkün olabilmektedir.

4)Güvenlik Duvarları

Güvenlik duvarı, bu yolla korunmuş ağlara ya da sitelere sadece belirli niteliklere sahip kullanıcıların girmesine izin veren bir yazılım olarak tanımlanabilir. Kullanıcılar, kullanıcı adı, şifre, internet IP adresi veya alan adı kullanarak sisteme girebilirler.²³ Güvenlik duvarı şirket ağı ile internet arasında bir engel konumundadır.

5) SET Protokolü

SET Protokolü (Secure Elektronik Transactions) diğer bir ifade ile Elektronik İşlem Güvenliği, uluslararası şirketlerin danışmanlık ve desteğiyle geliştirilmiş, dokümente edilmiş bir protokoldür. Bu yöntemde üç taraf bulunmaktadır. Bunlar:²⁴

- Müşteri,

²³ Adem ANBAR, “E-Ticarette Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”,

< <http://www.akdeniz.edu.tr/iibf/yeni/genel/dergi/sayi02/anbar.pdf> >, (ErişimTarihi:09.09.2005).

²⁴ ALKAN, **a.g.e.**, s.51.

- Üye işyeri,
- Finans kurumudur.

SET, bütün finansal bilginin doğrulanmasını ve önemli bilginin şifrelenmesini sağlar. Müşteri, sanal ortamdaki alışverişinde kredi kartı yerine bankaların (finans kurumları) vereceği bir sertifika kullanmaktadır. Diğer bir deyişle bu uygulama sayesinde müşteri, kredi kartı numarasını kullanmadan anlaşmalı olduğu bankanın aracılığı ile alış veriş yapabilmektedir. Böylece kredi kartı numarası müşteri ve ilgili banka dışında üçüncü kişilere açılmamış olacaktır.

Bu yöntemde taraflar kapalı bir ağ içerisinde işlemlerini yürütürler. İşlemin her adımında Set Protokolünü destekleyen birçok yazılım sayesinde müşteri, mağaza ve bankanın kimlikleri on-line olarak kontrol edilebilmektedir.²⁵ SET Protokolü kullanılarak yapılan bir alış verişte, müşteri ödeme yapacağı zaman kullanılan yazılım desteğiyle kredi kartını seçerek onay verir. Satıcı firma ise İnternet üzerinden banka ile temasa geçerek provizyon talebinde bulunur. Böylece işlem sonuçlanmış olur.

SET protokolü internet üzerinden yapılan alışverişini taraflar için daha güvenli hale getirmektedir. Müşteri tarafından bakıldığında kötü niyetli üçüncü kişilerin kredi kartı numaralarını çalma şansı minimuma inmekte, satıcı firmalar ise riske girmeden satışını gerçekleştirmektedir.

6)SSL Standardı (Secure Socket Layer)

SSL Standardı, büyük bir bilişim firması tarafından çıkarılmış olan bir güvenlik standardıdır. SSL Standardı, internet üzerinde iki taraf arasında oluşan trafiğin şifrelenerek, gizliliğin ve bütünlüğün korunmasını sağlayan bir protokoldür.²⁶

²⁵ HASILOĞLU, a.g.e., s.101.

²⁶ Senem ÇEŞMECİOĞLU, “E-ticaret ve Tüketicinin Korunması”, Etüt ve Araştırma Şubesi Avrupa Birliği Servisi, < <http://www.ito.org.tr/ITOPortal/fmSDMBody.aspx?tabid=475&catalogD>>, (Erişim Tarihi:13.09.2005).

Kullanıcı ve WEB Server Sunucusu arasında alış verişı yapılan tüm veriler şifrelidir. Üçüncü kişiler, verilerin içeriğini öğrenemezler. SSL Standardında, satıcı firma kendi web sayfasında satışa sunduğu mal veya hizmete yer verdiği gibi bir sipariş formuna da yer verir. Müşteri bu formu doldurur ve kredi kartı numarasını girerek ödemeyi gerçekleştirir. Daha sonra satıcı firma müşteriye kredi kartı vermiş olan bankaya giderek parayı tahsil eder. SSL Standardı'nın güvenliğinin tam olarak sağlanabilmesi için elektronik kimlik belgeleri ile desteklenerek, kimlik soruşturmasını da yapılması gerekir. Bu sistem özellikle internet üzerinden yapılan bankacılık işlemleri, e-kimlik belgesi çıkartma gibi hizmetler veren sitelerde kullanılmaktadır.

7)Elektronik İmza

E-ticarette güvenliği sağlayacak bir diğer uygulama da geleneksel ticarete 'ıslak imza'ya karşılık gelen elektronik imzadır. Hukuki anlamda imza, kabul eylemine yönelik bir onay işareti olduğu gibi aynı zamanda kişiye özel niteliği nedeniyle tanınma ve tanıtma aracıdır.²⁷ Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi sonucunda İnternet üzerinden yapılan ticaret uygulamalarının artış göstermesi, tarafların kimlik belirleme olayını ve elektronik imzayı gündeme getirmiştir. Elektronik imza; bilginin üçüncü kişilerin ulaşımına kapalı bir ortamda, bütünlüğü bozulmadan ve tarafların kimlikleri doğrulanarak iletildiğini elektronik araçlarla garanti eden harf, karakter ya da sembollerden oluşmuş bir seti ifade eder. Tanımdan da anlaşılacağı üzere elektronik imzada taraflar arasında iletilen bilginin gizliliği, bütünlüğü ve tarafların kimliklerinin doğruluğu oluşturulacak olan teknik ve yasal altyapı ile garanti edilebilmelidir. Elektronik imza, bir elektronik veri özetinin, çift anahtarlı bir sayısal şifreleme yöntemiyle şifrelenmesi sonucu oluşmaktadır.²⁸

²⁷ Ercan ALPTÜRK, "Elektronik İmzanız Var Mı?", **Maliye Postası Dergisi**, (Haziran, 2001),Yıl:22, Sayı:499, s.48.

²⁸ Şule SOYER, "Küresel ve Ulusal Ticarete E-İmza",
<http://www.alomaliye.com/sule_soyer_eimza.htm>, (Erişim Tarihi:14.05.2005).

Elektronik imza günümüz teknolojisinde çeşitli şekillerde olabilmektedir. Halen kullanılan imza dosyaları, biyometri tekniği (kullanıcının parmak yada el izi, göz retinası gibi kişiye has özellikleri) ile oluşturulan imzalar ve sayısal imzalar en çok bilinen elektronik imza çeşitleridir.

Sayısal İmza

Elektronik imzanın bir çeşidi olan sayısal imza, bir anahtar çifti ile elektronik ortamda iletilen veriye vurulan bir mühürdür. Sayısal imzalar göndericini kimliğinin açık bir şekilde teyidini mümkün kılar. Gönderici ve alıcı için tek olan sayısal imzalar doğrulanabilir ve inkar edilemez.

Sayısal imzada amaç; elle imza atma işlemini elektronik ortamda yapabilmek için zemin yaratmaktır.

Sayısal imzanın işlevi; elektronik ortamda aslından ayrılmayan sahte imzayı ve orijinal dokümanların değiştirilmesini önlemektir.

Avrupa Birliği tarafından çıkarılan ‘elektronik imza için topluluk çerçevesi’ isimli direktifte elektronik imza unsurları aşağıdaki gibi sayılmıştır:²⁹

- Elektronik imza sadece imzalayana bağlıdır,
- İmzalayanın kim olduğuna imkan verir,
- Sadece imzalayanın kontrolü altında tutabileceği araçların kullanımı ile yaratılır,
- Daha sonra verilerde yapılan tüm değişikliklerin bulunmasına imkan verir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 28 Mayıs-14 Haziran 1996 tarihleri arasında New York' da yapılan 29. Toplantısında E-ticarete İlişkin Model Kanun ve konuya ilişkin Yasal Rehber'in kabul edilmesinden sonra, "sayısal imza ve onay

²⁹ 1999/93/AT sayılı ve 13 Aralık 1999 tarihli, Elektronik imza için topluluk çerçevesi metni.

makamları (certification authorities)" ile ilgili olarak diğer ülkelerin mevcut düzenlemelerinden de yararlanılmak suretiyle taslak bir metin hazırlanmıştır.

Güvenli Elektronik İmza; "Taslağın 4 ve 5. maddelerine uygun sayısal imza yada bir güvenlik usulü aracılığıyla belirli bir kişiye ait olduğu tespit edilebilir elektronik imza yada olayın özelliğine göre ticari ilişkiler çerçevesinde makul görülen ve taraflarca daha önce kararlaştırılan ve uygulanan elektronik imzadır."

Güvenli imzanın standart özellikleri, taslakta şu şekilde özetlenmiştir:³⁰

- **Teklik;** Elektronik imzaların birbirinden farklı olması anlamına gelmektedir. Ya parmak izi, retina taraması gibi biyometrik yöntemlerle ya da çift anahtar kullanımıyla teklik şartı yerine getirilebilmektedir.
- **Kimlik Tespiti;** Elektronik imza sahibinin kimlik tespitinin sağlanması anlamına gelmektedir. Bu tespitin çabuk, nesnel ve otomatik olması özellikleri üzerinde durulmaktadır.
- **Güvenilirlik;** Elektronik imzayı kullanan olarak kimliği tespit edilen kişinin gerçekten mesajı imzalamış olması anlamına gelmektedir. Üçüncü güvenilir kişinin (Trusted Third Party), örneğin onay makamının süreç içerisinde üstlendiği görevin önemi ve yararı belirtilmektedir.
- **Bağlantı;** Mesajla imza arasında bağlantı olması anlamına gelmektedir. Mesaj değiştiğinde, elektronik imza geçersiz hale gelmelidir.

Sayısal imza konusunda ise taslakta iki değişik tanım bulunmaktadır:³¹

- İlk tanıma göre Sayısal İmza; mesaj özetleme fonksiyonu ve asimetrik şifreleme sistemi yardımıyla bir veri mesajını

³⁰ ALKAN, a.g.e., s.55.

³¹ ALKAN, a.g.e., s.56.

dönüştürülmesinden oluşan bir tür elektronik imzadır. Bu şekilde dönüşüme uğramamış ilk mesaja ve imzacının açık anahtarına sahip bir kişi, dönüşümün imzacının açık anahtarına denk gelen açık anahtarlarıyla gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini ve dönüşümden sonra ilk mesajın değişip değişmediğini kusursuz olarak tespit edebilir.

- İkinci tamında Sayısal İmza; veri mesajına eklenen sayısal (bilgisayarlarca kullanılan ikili sistem açısından) değer olarak açıklanmıştır. İmzacının gizli şifreleme anahtarına bağlı matematiksel bir usul kullanılarak, bu sayısal değer yalnızca imzacı tarafından üretilebilmektedir. Bu matematiksel usul açık anahtarla şifreleme esasına dayanmaktadır. Bu matematiksel usuller bir veri mesajına uygulandığında mesajı dönüştürmekte ve mesajı alan taraf imzacının açık anahtarını bildiğinden, dönüşümün imzacının açık anahtarına karşılık gelen gizli anahtarıyla gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini ve dönüşümden sonra orijinal mesajın değişip değişmediğini kusursuz olarak tespit imkanına sahip olmaktadır.

Eğer veri mesajı, bir onay makamı tarafından verilen bir sayısal imza sertifikasının geçerlilik süresi içinde imzalanmışsa, bu sayısal imza güvenli elektronik imza olarak kabul edilmektedir. Taslakta yer alan ve elektronik imzaya ilişkin olarak aksi ispat edilene kadar geçerli olan karineler aşağıdadır:³²

- Elektronik imza mesaja eklendiği andan itibaren mesaj değişmemiştir.
- Elektronik imza ilgili şahsın imzasıdır.
- Elektronik imza, imza sahibi tarafından mesajı imzalamak amacıyla mesaja eklenmiştir.

Sayısal imza, birbirlerine karşılık gelen ve bir başka benzeri olmayan, açık ve gizli anahtarların eşleşmesi ile tamamlanmakta ve uygulanmaktadır. Uluslar arası

³² ALKAN, **ag.e.**, s.57.

işlemlerde sayısal imzaların ve sertifikanın kullanılabilmesi ve tanınması tüm ülkelerde geçerli olmasına bağlıdır.³³

8)Onay Kurumu

Sayısal imza kavramının yasal güvenilirlik kazanabilmesi için kullanıcıların açık anahtarlarını onaylama yetkisine sahip bir kuruluşa gereksinim vardır. ‘Onay Kurumu’ (Certifying Authority) olarak adlandırılan bu kuruluş, herhangi bir kullanıcının kimliğini kontrol ederek, bu kimliğin hangi açık anahtara sahip olduğunu belgeleyebilen ve bu belgeyi onay kurumuna ait sayısal imzayla onaylayarak, diğer kullanıcıların söz konusu kişinin imzasını tanıyabilmelerini sağlayan bir kuruluştur.

9) Elektronik Kimlik Belgesi

Sayısal imzanın geçerliliğinin sağlanması için imzayı atanın açık anahtarı gereklidir. Bu nedenle, hangi açık anahtarın hangi kullanıcıya ait olduğunun belgelenmesi sistemin güvenilirliğini belirleyen en önemli faktördür. Elektronik Kimlik Belgesi (EKB) olarak adlandırılan bir belge onay kurumlarınca hazırlanıp kullanıcılara verilmeli, ayrıca onay kurumunun herkese açık bulunduracağı bir erişim bölgesine kaydedilmelidir. EKB’de en azından;

- EKB sahibinin kimlik bilgileri (nüfus kaydı),
- EKB sahibinin açık anahtarı,
- EKB’nin kullanım süresi gibi bilgiler bulunmalıdır.³⁴

³³ ÖZDEMİR, a.g.e., s.35.

³⁴ ÖZDEMİR,a.g.e., s.36.

C-İTERNET ÜZERİNDEN TİCARETİN İŞLEYİŞİ VE WEB SİTELERİ

İnternet üzerinden yapılan ticaret birçok yönden geleneksel ticaretten ayrılmakla beraber, bu ticaretin gerçekleştirilebilmesi için geleneksel ticaret yöntemlerine benzer bir yol izlenmesi de gerekmektedir.

E-ticaret günümüzde özellikle, mal ve hizmetlerin pazara sunulması, tüketicilerin bilgilendirilmesi, sunulan mal veya hizmetlere verilen tepkilerin ölçülmesi, mal ve hizmetlerin geliştirilmesi gibi çalışmalar için kullanılmaktadır.

E-ticaretin başarıyla yürütülebilmesi için en önemli şart istenilen niteliklere sahip bir web sitesi oluşturmaktır.

Web sitesinin hazırlanması: Web sitesinin hazırlanmasıyla beraber geleneksel ticaretten farklı olarak, gözle görülen elle tutulan fiziksel bir ortam yerine sanal bir ortam oluşturulmaktadır. Teknik, sanatsal ve bilimsel yönden bir çok çalışmayı gerektiren web sitesi şirketlerin ticari başarısını doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle şirket küçük ya da büyük olsun internette başarının yakalanabilmesi ve bir internet markası yaratabilmek için web sitesi hazırlanırken harcanacak kaynak ve çabaların işletmenin genel politika ve planlarıyla uyumlu olması gerekmektedir.

Web sitesi, işletmeler fonksiyonlarını yerine getiren bir sanal dağıtım ve satış merkezi olarak nitelendirilebilir. Söz konusu fonksiyonlar aşağıdaki gibidir:³⁵

- Çevrimiçi (on-line)müşteri kaydı,
- Ek bir maliyet getirmeden 7 gün 24 saat faaliyette bulunabilme ve haberleşme imkanı,
- Satış sözleşmelerinin müşteri tarafından sanal belgeler vasıtasıyla otomatik olarak oluşturulmasına imkan sağlamak suretiyle siparişlerin elektronik yollarla gerçekleştirilmesi ve böylece

³⁵ Recai DÖNMEZ, “Vergi Hukuku Açısından Küreselleşme ve E-ticaret”, <<http://home.anadolu.edu.tr/~rdonmez/e-tic-tam.htm>>, (Erişim Tarihi:03.06.2005).

geleneksel ürün dağıtım yöntemlerine bağımlılığın ve bu yöntemlerin getirdiği yüksek maliyetlerin en aza çekilmesi,

- Ürünlerin sergilenmesi,
- Sipariş ve ödeme süreçleri gibi fonksiyonları otomatiğe bağlayarak kira, hizmet bedeli gibi faaliyetlerin azaltılması,
- İşlemlerin tam zamanında yapılmasına olanak sağlamak suretiyle, büyük stoklar bulundurma gereksiniminin azaltılması,
- Otomatik yardım, ürünlerin güncelleştirilmesi gibi imkanlarla destekleme maliyetlerinin azaltılması,
- Çeşitli işletme fonksiyonlarının web sitesinde merkezileştirmek suretiyle aracı maliyetlerini genel olarak azaltmak.

D-ELEKTRONİK TİCARETİN ETKİLERİ

Geçmişte bir ölçüye kadar kapalı bilgisayar ağları üzerinden gerçekleştirilen e-ticaret uygulamaları, güvenli olmakla birlikte maliyeti oldukça yüksek sistemlerdir. Günümüzde, açık bilgisayar ağı olan İnternet, e-ticaret için çok daha uygun bir altyapıdır. İnternet aracılığıyla, artık kapalı yapıdan açık yapıya geçerek küreselleşen ağların getireceği avantajlardan yararlanılmaktadır.

1)E-Ticaretin Piyasalara Önemli Bazı Etkileri

E-ticaretin piyasalara bir çok etkisi olmakla beraber burada en önemlileri üzerinde durulmuştur:³⁶

- Pazara girişteki engelleri ortadan kaldırmakta ve herkese eşit erişim hakkı sunmaktadır.
- İşletmelerin fiziksel birikimi azalacak, bazı sektörler tamamen dijital bir ortama taşınacaktır.
- Piyasaya girişi kolaylaştırmakla rekabeti de artırmaktadır.

³⁶ ALKAN, a.g.e., s.35.

- İnternet ve e-ticaret yoluyla yaratılan katma değer birçok iş fırsatının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Şirketler altyapı ve bilgi teknolojisi sektörlerinde bilgisayar programcılarına, web tasarımcılarına kısaca internete hizmet sağlayanlara ihtiyaç ortaya çıkmaktadır. İnternet ortadan kaldırdığı sektörlerde işlerini kaybedenlerden daha fazla sayıda iş imkanı yaratmaktadır.³⁷
- İş gücünün niteliğini değiştirmekte ve çok yönlü beceri sahibi olan işgücü ihtiyacını artırmaktadır. E-ticaret mekana bağlı kalma olayını ortadan kaldırdığı için yeni çalışma şekilleri ortaya çıkacaktır. Böylece bedensel özürlü kişiler de ekonomiye katkıda bulunabilmektedirler.
- İnternet uluslararası anlamda ticareti daha hızlı ve kolay hale getirmektedir. Elektronik olarak gönderilen ürünler postalama maliyetleri ve zaman kaybını azaltmakta, gümrük işlemlerini kolaylaştırmaktadır.
- Mal ve hizmetlerinin dijitalleşmesi, bir yandan daha hızlı büyüme ve refah sağlarken diğer yandan da uluslararası ticarete pozitif bir etki sağlamaktadır.

2)E-Ticaretin İşyerlerine Etkileri

E-ticaretin işyerlerine genelde olumlu olmak üzere birçok etkisi mevcuttur. Bunlar aşağıda incelenmiştir.³⁸

- İnternetle beraber geleneksel orta kademe yöneticilerinin sayısı azalırken, yeni görev ve unvanlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylece işyerlerindeki hiyerarşik yapı da değişmeye başlamıştır.

³⁷ Adem ANBAR, “Yeni Ekonomi ve E-Ticaretin İstihdam, Çalışanlar ve İnsan Kaynakları Üzerine Etkileri’,< http://www.isguc.org.tr/arc_view.php?ex=54 >,(Erişim Tarihi:25.07.2005).

³⁸ ALKAN, **a.g.e.**, s.37; E-Ticaret Merkezi İnternet Sitesi, “E-ticaretin Etkileri ve Karşılaşılan Sorunlar”,<<http://www.e-ticaretmerkezi.net/eticaretinetkileri.php> >,(Erişim Tarihi:05.06.2005).

Çünkü bilgiye elektronik olarak ulaşılabilirdiğinden yönetim birimlerinin sayısı azaltılabilmektedir. Bilişim teknolojileri sayesinde işletmeler daha iyi bir şekilde uzmanlaşabilmekte ve etkinliklerini artırabilmektedirler.

- Yeni ürün ve hizmetlerin sunulmasına imkan sunması nedeniyle yeni üretim ve yönetim modelleri bir bütün olarak uygulanabilmektedir.
- E-ticaret ile işletmelerde etkinlik ve verimlilik de büyük oranda artış göstermeye başlamıştır. Burada ‘etkinlik’ zaman kazanma, yanlışsız iş görme ve işlemlerin kolaylaştırılması anlamına gelirken ‘verimlilik’ de girdi başına birim üretimin maliyetinin azaltılması olarak ölçülmektedir. İşlem masraflarını yok denecek kadar az olması; herhangi bir işe ya da pazara girişin kolaylaşması yani rekabetin giderek artması e-ticaretin temel özelliğidir. E-ticaretin maliyetleri azaltıcı etkisi ise ika şekilde incelenmektedir. Bunlardan ilki e-ticaretin şirketin maliyet yapısını değiştirmesi diğeri ise öbür işletmelerle geriye ve ileriye doğru ilişkilerinde elde edilen maliyet düşüşleridir. Satış işlemleri maliyetlerinin azaltılması; girdilerin satın alınması sırasında sağlanan maliyet düşüşleri ve ürünün yapımı ve dağıtımı ile ilgili maliyetlerin azaltılması söz konusudur. E-ticaret satış maliyetlerini azalttığı gibi satın alma maliyetlerini de azaltır. Satın alma yönünden maliyeti azaltıcı en önemli etken, işletmenin girdi-çıkı durumu gösteren işlemlerin, yani envanter maliyetlerinin azaltılmasıdır. E-ticaret ile inşaat, imalat sektörü ve ulaşım da büyük enerji tasarrufu yapılmasını da sağlamıştır.³⁹ Çünkü sanal dünyada mal satmak için gerçek dünyadaki dükkanlar inşa etmeye gerek kalmamaktadır.
- E-ticaretin hedef pazarları belirlemek, doğru dağıtım kanallarını bulmak, yasaları ve düzenleyici işlemleri öğrenmek, finansman kaynakları, risk yönetimi ve lojistik hizmetlere ulaşmak açısından şirketlere büyük katkıları bulunmaktadır.

³⁹ Nuh Dünyası Dergisi, “İnternet Dünyası”, (Temmuz, 2001), No:71, s.12.

- Uzun vadeli bir beklenti ile tüketiciyi bilgilendirme ve destekleme hizmetlerini geliştirmektedir.
- E-ticaret ile hızlı ürün tasarımı ve üretim planlaması yapılmaktadır.
- Kaliteyi yükseltmektedir.
- Uluslararası reklamcılığı ve fiyat karşılaştırmasını hızlandırmaktadır.
- Pazar ve müşteri araştırması on-line yapılabilmektedir.
- E-ticaret ile firmanın imajı güçlendirilebilmektedir.
- Satış ve satın alma süreci e-ticaret ile kısılacaktır.⁴⁰

3)E-Ticaretin Bireylere Başlıca Etkileri

E-ticaretin bireylere de birçok etkisi olmuştur. Bunlar aşağıda incelenmiştir:⁴¹

- Bilişim teknolojilerinin sayesinde bireyler pek çok işinin evden çıkmadan on-line olarak çözülebilecektir.
- Çocuklar öğrenimlerini evden yapabilecekler, kütüphane hizmetlerinden eğlenceye kadar her tür hizmeti eve taşıyabileceklerdir.
- E-ticaret yer bağımlılığı olmadan bireylere alış veriş imkanı sunmaktadır.
- Birer tüketici durumunda olan bireyler daha güçlü ve etkin satın alma gücüne sahip olmakta ve doğrudan üretici ile iletişime geçebilmektedir.
- E-ticaret, tüketiciye göre ayarlanmış ürün ve hizmetlerin sunulmasını, ihtiyaçlara çok hızlı yanıt verilmesini mümkün kılmaktadır.
- Hizmet kalitesindeki artışlar da tüketicilerin lehine bir gelişmedir.

⁴⁰ E-Grup İnternet Sitesi Çözümlerimiz Bölümü, “E-Ticaretin İşletmelere Sağladığı Avantajlar Nelerdir?”

< <http://www.egrup.com.tr/inf.php?partid=1&catid=1&pid=8> >, (Erişim Tarihi:13.09.2005).

⁴¹ ALKAN, a.g.e., s.38.

- İnternet diğer e-ticaret araçlarıyla kıyaslandığında araştırma maliyetlerini azalmaktadır.
- Tüketiciler her gün ve her saat kesintisiz, sürekli ulaşım ve hizmet alabilmektedirler.

4) E-Ticaretin Devlet Üzerine Etkileri

E-ticaretin devlet üzerindeki etkileri aşağıdaki gibi incelenebilir:⁴²

- İnternetle beraber kendini dışarıya kapamış birçok devlet, açılım yaşacaktır.
- Ulusal ve uluslararası ticaretin çok daha hızlı, güvenilir ve ayrıntılı bir şekilde izlenmesiyle, iç ve dış ticaret politikaları daha sağlıklı bir şekilde belirlenebilmektedir.
- Özel sektörün geliştirdiği hizmetlerin devlet tarafından uygulanmaya başlaması ile kamu hizmetlerinde etkinlik sağlanabilmekte ve işlemlerin maliyetleri azalmaktadır. Bu da hem ekonomik hem zamansal olarak vatandaşların yaşamlarını kolaylaştırmaktadır.
- Kamuyla ilgili önemli birtakım konuların İnternet yoluyla toplumun bilgi ve denetimine sunulmasıyla toplumsal olarak etkin bir denetim sağlanabilmektedir.

5)E-Ticaretin Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımına Etkileri

Bilişim teknolojilerinde 20. yüzyılda yaşanan hızlı gelişmelerle, ticaretin ve yapılan birçok işin yapısında değişimler ortaya çıkmaktadır. Bu da ekonomik ve sosyal yaşamı büyük oranda değiştirmekte ve uluslararası bir entegrasyonun yolunu

⁴²Murat İNCE, “E-ticaret: Gelişme Yolundaki Ülkeler İçin İmkanlar ve Politikalar”, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ticaret/incem/eticaret.html>>, (Erişim Tarihi: 08.09.2004).

açmaktadır. Bilişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucu ortaya çıkan e-ticaret kavramı, yeni ürün ve hizmetlerin oluşturulmasına ve bu ürünlerin dünya çapında kolayca pazarlanmasına olanak sağlamaktadır. Bunun sonucunda üretim ve satış gelirlerinde büyük artışlar gerçekleştirilmektedir. E-ticaretle firmaların sipariş, faturalama, stok ve müşteri hizmetleri maliyetleri azalmakta bu da verimlilikte artış sağlamaktadır. Sağladığı imkanlarla firmaları üretime teşvik eden e-ticaretin kullanıma öncülük eden devletler büyüme ve kalkınmalarına hız kazanmaktadırlar.

E-ticaretle firmalar üretimin ve ticaretin önündeki geleneksel engelleri kaldırmakta ve çeşitli coğrafik bölgelere ulaşma imkanı bulmaktadırlar. Üretim ağları ulusal sınırları aşmakta, üretim aşamaları ekonomik olarak nerde karlı ise orda gerçekleştirilmektedir. Ancak bu aşamalar elektronik ağlarla birbirine bağlanmıştır. Oluşturulan bu süreç, gelişmiş ülkelerin sermayeleri ile sağlanmaktadır. Bunun en önemli göstergesi, büyük firmaların taşıeronluk işlerini yapan – gelişmekte olan ülkelerdeki – küçük ve orta ölçekli işletmelerin faaliyetlerinin artış göstermesidir.

E-ticaretin ekonomiye olumlu katkılarının yanında en büyük olumsuz tarafı bölgeler arasında gelir ve kalkınma dengelerini ilk aşamada gelişmiş ülkeler lehine bozmuş olmasıdır. E-ticaretin olumlu etkileri doğal olarak bu teknolojiyi geliştirebilecek ya da satın alabilecek kapasiteye sahip ülkeler üzerinde görülecektir. Bu gelişmeler zengin ülkelerin daha da zenginleşmesine yol açmakta ve zengin ülkelerle fakir ülkeler arasındaki fark gün geçtikçe daha da artmaktadır.

F- ELEKTRONİK TİCARET MODELLERİ

E-ticaret modelleri genel itibariyle taraf olanlar ve ticarete konu olan mal ve hizmetler yönünden olmak üzere iki açıdan incelenmektedir.

1)E-ticarete Taraf Olanlar Yönünden E-Ticaret Modelleri

Bu sınıflandırmada işletmeden işletmeye, işletmeden tüketiciye, işletmeden devlete ve bireylerden devlete olmak üzere dördü bir sınıflandırma yapmak

mümkün olmaktadır. Fakat işletmeden devlete ve bireylerden devlete e-ticaretin toplam e-ticaret içinde çok büyük bir payının olmaması nedeniyle bu iki sınıf daha sonraki bölümde Türkiye uygulamaları üzerinde durularak incelenecektir.

a)İşletmeden İşletmeye E-ticaret(B2B)

İşletmeden işletmeye (B2B yani Business to Business) tanımı kurum ve kuruluşlar arasında iş ilişkilerini tanımlayan bir kavramdır.⁴³İşletmeden işletmeye e-ticaret, işletmeler arasındaki hizmet, mal ve bilgi alışverişinin sanal ortamda gerçekleştirilmesi faaliyetidir. İnternet ortamındaki işletmeler web sayfaları aracılığıyla diğer işletmeleri tanımakta ve iş yapabilecekleri işletmeleri belirleyerek o işletmelerle temasa geçmektedirler.

İşletmeler arası e-ticaret üç yönde biçimlendirilmektedir.⁴⁴Açık ağların kullanımı, iç işleyişi kolaylaştırmak amacıyla firma içi ağların kullanımı ve işlemlerin ve satışların kolaylaştırılması amacıyla içsel ağların diğer firmalara bağlanması. Üç yöntem de firmaları örgüt yapısı, istihdam yapısı, ürün kalitesi ve buradan da işlem maliyeti üzerinden oldukça iyi yönde etkilemektedir.⁴⁵

İşletmeler arası e-ticaret, bir firmanın bazı siparişlerini kolayca yapmalarını sağlayacak şekilde basit bir düzenek şeklinde kurulabileceği gibi, aynı firmanın çok sayıda değişik firmaya özel içerik ve fiyat teklifleri ile farklı ürün çeşitleri sunması ve nerdeyse aynı zamanlarda tüm üretim süreci aşamalarındaki stok düzeylerine ulaşım imkanı vermesi gibi karmaşık bir yapı olarak ortaya çıkabilmektedir.

⁴³ Ahmet ÖZKAN, “E-Ticaret Çeşitleri, B2B Nedir?”, <http://www.bilgisite.com/etic_cesitleri.htm>, (Erişim Tarihi: 13.09.2005).

⁴⁴ ÇAK, a.g.e. ,s 39.

⁴⁵ Yakup KEPENEK, “Ekonomik Yönleriyle E-ticaret”, <<http://www.igeme.org/tur/atn>>, (Erişim Tarihi: 10.09.2005).

b)İşletmeden Tüketicie E-ticaret

Tüketici odaklı e-ticaret olarak da bilinene işletmeden tüketiciye e-ticaret, firmaların sanal ortamda doğrudan tüketicilere çeşitli ürünler satma (CD, kitap, kaset, yazılım, donanım vb.) ya da bankacılık, sigortacılık, borsa arcı kurumlugu gibi hizmetler verme şeklinde gerçekleşmektedir. E-ticaretin çok az bir kısmı sadece bu şekilde gerçekleşmektedir.

Tüketici odaklı e-ticaretin çok hızlı gelişmemesindeki en büyük etkenler tüketicinin sanal ortama ulaşım maliyetlerinin yüksekliğı ve halkın elektronik ortamda yapılan işlemlere güvenememesidir.

Sanal ortamda satış yapabilmek için (kredi kartı ile) bir bankada hesap açılması gerekmektedir. Yurt içindeki bir bankadan sanal ortamda satış yapabilmek için hesap açtırırken: ⁴⁶

- Sahip olunan sanal mağazaya ait web sitesinin olması,
- SSL (Secure Socket Layer) sertifikasının alınması,
- Sanal ortamda alışveriş yaptıran iş yerlerinin tahsilatlarını yapmalarını sağlayan POS yazılımının bulunması gerekmektedir.POS sayesinde siteden alışveriş yapan müşteri, kredi kartı bilgisini sitenin formuna girdikten sonra, bu bilgiler internet üzerinden güvenli bir şekilde bankaya ulaştırılabilmekte ve karşılığında provizyon alınmaktadır.Bu hizmet karşılığında bankaya senelik bir kira bedeli verilmektedir.
- Eğer yurt dışında bir bankada hesap açılmışsa, kredi kartı ile sanal mağazadan yapılan satışların tutarları bu hesapta toplanmakta ve her ayın belirli tarihlerinde yurt içinde ilgili bir banka hesabına aktarılmaktadır.⁴⁷

⁴⁶ ÇAK, a.g.e., s.40.

⁴⁷ ÇAK, a.g.e., s.41.

2)E-ticarete Konu Olan Mal ve Hizmetler Yönünden E-Ticaret Modelleri

Geleneksel anlamda ticarete konu olan ürünler mal ve hizmetler olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Fiziki bir yapıya sahip olan malların satışı ve sigortası sanal ortamda yapılabilmektedir. Ancak bu malların teslimi sadece geleneksel yollardan sağlanabilmektedir. Fiziki niteliği sahip olduğu halde sanal ortama aktarılabilirdiği için teslimi de e-ticaret yoluyla yapılabilecek ürünler de (kitap, CD, dergi, kaset) vardır. Literatürde taşınabilir ürünlerin e-ticarete konu olması durumunda “dolaylı e-ticaret” kavramı kullanılmaktadır. Bu tür e-ticarette malların sipariş sanal ortamda yapılmakla birlikte teslimi; posta hizmeti veya kuryeler gibi geleneksel yollarla yapılmaktadır. Taşınmaz ürünlerin e-ticarete konu olması durumunda ise “doğrudan e-ticaret kavramı” ortaya çıkmaktadır. Bu yöntemde sanal diyebileceğimiz mal ve hizmetlerin siparişi, ödemesi ve teslimi yine sanal ortamda yapılmaktadır.

G-ELEKTRONİK TİCARETİN UYGULAMA ŞEKİLLERİ

E-ticaret faaliyet türleri bakımından beş hukuki grup altında uygulama alanı bulabilmektedir. Bunlar aşağıda incelenmiştir:⁴⁸

(i) E-ticarette alıcı ve satıcının yüz yüze temasına gerek kalmaksızın

- Satıcı Pazar araştırması, ürün planlaması yaparken,
- Alıcı da en iyi ürünü tespit edebilmektedir.

Sanal ortamda satış yapan firmaların ürün katalogları bu faaliyete en uygun örneği teşkil etmektedir. Bu firmaların ürün katalogları Web sayfalarında yer almakta olup; yine bu sayfalar aracılığıyla firmanın stok kontrol sistemine yapılan bağlantı, malın stoklarda mevcut olup olmadığını kontrol imkanı sunmaktadır. Bunlara ek olarak stoklara yeni ürünlerin ulaşması halinde alıcılara en kısa sürede

⁴⁸ ÇAK, a.g.e., s.42.

haberdar eden otomatik bildirim mekanizmaları da bir uygulama şekli olarak sistemde yer almaktadır.

(ii) Sözleşme akdi ile ilgili faaliyetler:

Elektronik ortamda sözleşme akdi aşamasında,

- Alıcı, tespit ettiği ürünün önceden belirlenmiş veya müzakere edilen ücret ve ödeme şartları çerçevesinde siparişini verirken,
- Satıcı, sözleşme şartlarını müzakere sonrasındaki kabulüne göre, sipariş doğrultusunda işlemlere başlayabilmektedir.

(iii) Malın alıcıya teslimini sağlayan lojistik işlemler konusunda iki taraf arasındaki haberleşme:

E-ticaret çerçevesinde geliştirilen ve malın yüklendiğini, naklini, teslimatını gösteren sistemler, alıcı ve satıcı arasındaki elektronik haberleşmede, sözleşmenin icrasını takip imkanı vermektedir.

(iv) Ödemenin yapılması ile ilgili faaliyetler:

Sanal ortamda ödeme ve faturalandırma da e-ticaretin uygulandığı faaliyetler arsındadır. Bankalar gibi mali kurumlar, sanal ortamda 24 saat hizmet vermek suretiyle mesai saati kavramını ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Bu uygulama yurt içinde olduğu kadar yurt dışında da çok büyük önem arz etmektedir.

(v) İşlemlerle bağlantılı kamu mercilerinin katılmasını gerektiren faaliyetler:

Alıcı, satıcı veya aracılardan, ithalat / ihracat lisansı alması, işlemlerle ilgili vergi ve harçları ödemesi, kamu mercilerini, e-ticarete katan faaliyet grubu içinde yer almaktadır.

H-DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ELEKTRONİK TİCARETİN BÜYÜKLÜĞÜ

Türkiye’de ihtiyaç duyulan teknolojik altyapının gelişimiyle beraber internet kullanımı büyük bir hızla artmaktadır. Bu durum ülkemizdeki şirketlerin faaliyetlerinin internet üzerinden yapmalarını kolaylaştırmıştır.

Tablo 3: 2001–2004 Dönemi E-Ticaret Rakamları

2001-2004 Yıl Sonu Tahminleri	2001	2002	2003	2004
B2C E-ticaret hacmi (milyon \$)Türkiye	69,7	177	365,2	614,3
B2C E-ticaret hacmi (milyar \$)Toplam	78	121	188	233
İnternet kullanıcı sayısı (milyon)Türkiye	3,5	6,1	7,5	10
Kişi başına düşen yıllık online harcama (\$)Türkiye	19,9	29	48,7	61,4
PC sayısı (milyon)Türkiye	3,6	6,1	7,7	11
B2B E-ticaret hacmi (milyon \$)Türkiye	298	656	1457	3235
B2B E-ticaret hacmi (milyar \$)ABD	522	782	1113	1500

Kaynak:Ayhan Erdem ve Özlem Elifoğlu, “Bilgi Çağında E-ticaret”, <<http://inet-tr.org.tr/inetconf8/bildiri/71.doc>>, (ErişimTarihi:18.06.2005)

Tabloda da görüldüğü üzere Türkiye’de günümüzde en çok kullanılan e-ticaret şekli İşletmeden İşletmeye (B2B) satış biçimindedir. Dünyada da en çok İşletmeden İşletmeye E-ticaret (B2B) yaygın olarak gerçekleştirilmektedir. Ama çok geçmeden şirketlerin tedarikçileri ve bayileri arasında internet üzerinden işlem yapmaya başlamaları ile İşletmeden İşletmeye E-ticaret rakamlarında daha da büyük artışlar beklenmektedir.

Türkiye’de İşletmeden Tüketiciye E-ticaret (B2C) rakamlarının büyüklüğüne bir örnek vermek gerekirse “Hepsiburada.com” adlı bir sanal alışveriş merkezinin 2003 yılında 17 milyon dolarlık bir ciro yaptığını söylemek mümkündür.⁴⁹

Bu rakamlara karşılık, son yıllarda en büyük ABD firmaları sıralamasında ilk sıraları e-ticaret yapan firmalar paylaşırken, ABD, bunu global ekonomide bir rekabet avantajı olarak kullanmaktadır. Uzmanlara göre, ABD’nin son birkaç yıl içinde enflasyonsuz bir büyüme göstermesinin en önemli nedenlerinden birinin e-ticaretin yaygınlaşması olduğunu belirtmektedirler.⁵⁰

⁴⁹ **Dünya Gazetesi**, “Rekabet, e-ticaret’e yöneliyor”, <http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display_prn.asp>, (Erişim Tarihi:15.10.2005).

⁵⁰ **İstanbul Ticaret Odası Gazetesi**, “Dünya E-ticaret Hacminin On Milyonda Dört’ü Türkiye’ye Ait Dünya E-ticaret Hacminde Yok Gibiyiz”, <http://www.ito.org.tr/ITOPortal/SDMMain.aspx?tabindex=9999&tabid=451>, (Erişim Tarihi:27.07.2005).

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİ

I-ELEKTRONİK TİCARETTE VERGİ POLİTİKASI

E-ticaret içinde bulunduğumuz yüzyılın en önemli ekonomik gelişmelerinden biridir. E-ticaretin vergilendirilmesi, geleneksel ticaretin vergi politikası karşısında yetersiz kalmaktadır, ulusal ve uluslararası boyutta sürekli gündem konusu halindedir. E-ticaretin vergilenmesi konusunda ilk önemli çalışma OECD tarafından 1997 yılında düzenlenen Turku Konferansı'nda gündeme gelmiştir.⁵¹

William J. Clinton ve Albert Gore'nin Global Elektronik Ticaret adlı raporlarında belirttikleri gibi "...internet üzerinde elektronik ticaret, global bir temelde kolaylaştırılmalıdır. ...internet bir global piyasa olarak doğuyor. İnternet üzerinde ticari hareketleri destekleyen yasal çerçeve, özellikle satıcı ve alıcıların ikamet ettikleri yerde yargılanmalarını sağlayacak devlet, ulus ya da uluslararası sınırlarda, tutarlı ilkelere göre yönetilmelidir..." e-ticaret üzerinde vergi politikaları konusunda önemli kişiler de çözüm önerileri getirmişlerdir.⁵²

Uluslararası ticarete coğrafi sınırlar e-ticaretle önemini yitirmeye başlamış; teknolojik gelişme ve sermayenin uluslararası alanda dolaşımının serbestleştirilmesinin bir sonucu olarak da coğrafi sınırların yatırım kararları üzerindeki belirleyiciliği azalmaya başlamıştır. Daha da önemlisi çok uluslu şirketlerin uluslararası ticaretteki üstünlüklerinin e-ticaret ile birlikte bozulacağı tahmin edilmektedir. Bu gelişmeler sonucunda uluslararası yatırım ve ticarete vergi politikasının önemi artmaktadır. Diğer bir ifadeyle, uluslararası yatırım ve ticaret kararları büyük ölçüde ülkeler arasındaki vergi oranları farklarından etkilenmeye başlamıştır. Bu durumda hükümetlerin uluslararası alanda serbestçe dolaşabilen unsurları vergileme olanakları giderek azalmaya başlayacaktır.

⁵¹ Billur YALTI, **E-ticarette Vergilendirme**, Der Yayınları, İstanbul, 2003, s.24.

⁵² William J. Clinton, Albert Gore, "Global Elektronik Ticaret" adlı rapor, s:37.

Teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak çok uluslu şirketler ürünlerinin tasarlandığı, üretildiği, satıldığı ve şirket ile ilgili diğer faaliyetlerin yapıldığı yerleri ülkeler itibariyle değiştirme imkanları geçmişe göre çok daha fazladır. Bu durum sonucunda doğal olarak, çok uluslu bir şirketin ürünleri ile ilgili yürüttüğü faaliyetler birden fazla ülkenin vergileme yetkisi alanına girmektedir. Böylece çok uluslu şirketler, ülkelerin vergi sistemleri ve oranlarını göz önünde bulundurarak her ülkede vergi idarelerine beyan edecekleri gelirlerini ‘transfer fiyatları’ yoluyla düzenleme fırsatı bulabilmektedirler.

Toplam vergi yükünün en aza indirilmesi amacını taşıyan bu ve benzeri uygulamalar vergi planlaması olarak adlandırılmaktadır.⁵³ Vergi planlamasının önüne geçilmesi için özellikle OECD önemli çalışmaları sürdürmektedir. Bu çalışmalara, şirketlerin ve vergi idarelerinin uygulamalarında dikkate almaları için gerçekleştirilen transfer fiyatlandırma ilkeleri örnek olarak gösterilebilir. Küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve bunlarla yakından bağlantılı olan e-ticaret ile birlikte ‘vergi planlaması’ uygulamalarının daha da artması beklenmektedir. Beklenen bu olumsuz gelişmeler vergi idarelerinin ortak politikalar gereksinimini ortaya çıkarmaktadır.

Sermaye hareketliliğinin vergi matrahının coğrafi anlamda değişken olmasına yol açması yatırım, finansman ve diğer iş kararlarının da ülkeler arasındaki farklılıklarına duyarlı hale gelmesine yol açmıştır. Böylece ticaret yatırım ve vergi konuları birbirleriyle bağlantılı hale gelmiştir. Bu ise ülkeler arasında dolaşan sermayeyi çekmek için vergi politikası alanında bir yarış riskini arttırmıştır.

Tüm bu gelişmeler uluslararası düzeyde sermaye ve hizmetlerin dağıtımının vergi yapılarındaki farklılıklardan olumsuz etkilenebileceğini göstermektedir. Bazı ülkelerin sermayeyi kendi ülkelerine çekmek üzere cazip özel vergi rejimleri oluşturdukları, böylece diğer ülkelerin vergi gelirlerinde önemli

⁵³ Eser SEVİNÇ, “ E-ticaret Güvenlik-Denetim, İdari ve Yasal Düzenlemeler”,
< http://www.ymm.net/e-ticaret/e-ticarete_guvenlik.htm >, (ErişimTarihi:07.07.2005).

azalmalara sebebiyet verdikleri görülmektedir. Bu tür politikalar ‘zararlı vergi rekabeti’ olarak isimlendirilir.

Teknolojik gelişmeler özel vergi rejimleri oluşturmak koşuluyla vergi rekabetini daha da kolaylaştırmıştır. Oluşabilecek bu riski fark eden ülkeler OECD aracılığıyla konuyu değerlendirmiş ve zararlı vergi rekabeti konusunda ortak ilkeler benimsemişlerdir.

II-ULUSLAR ARASI VERGİ HUKUKUNUN GENEL KAVRAMLARI

A-GELİRİN KAYNAĞI İLKESİ

Uluslararası vergilendirmede gelirin kaynağı ilkesi önemli bir role sahiptir. Çünkü genel olarak, gelirin kaynağının oluşturan ülkelerin, bu gelirleri kendi sınırları içerisinde vergilendirme hakkına sahip olduğu kabul görmektedir. Çağdaş vergi sisteminde ülkeler tam mükellefiyet kapsamında tüm mükelleflerini ve kimin tarafından yapıldığına bakılmaksızın ülke sınırları içinde elde edilen tüm gelirleri vergilendirmektedirler. Bu aşamada ortaya çıkan sorun elde edilen gelirlerin hem ikamet ülkesi hem de kaynak ülkesi tarafından vergilendirilerek çifte vergilemeye tabi olmasıdır. Bu nedenle iç hukuk düzenlemeleriyle başka ülkelerde ödenen verginin mahsubu ya da başka ülkelerde elde edilen gelirin vergiden istisna edilmesi gibi yöntemlerle çifte vergilendirmenin önüne geçilmeye çalışılır. Gelirin kaynağına ilişkin ilkeler dünya üzerindeki bir çok ülkede benzerlik gösterir. Bir genelleme yapmak gerekirse, gelirin kaynağının geliri yaratan ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği yer olarak kabul edilir.⁵⁴

⁵⁴İsmail GÜNEŞ, “E-ticaretin Vergilendirilmesinin Uluslararası Boyutu”,
<http://www.bilgiyonetimim.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=241>, (Erişim Tarihi: 23.05.2005), s.5.

B-İKAMET İLKESİ

Gerçek kişilerin mali ikametgahı genel olarak, bir kısım göstergelerden hareketle ekonomik ve sosyal ilişkilerin yoğunlaştığı ülke ile bağlantılıdır. Öte yandan aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bazı ülkelerde, bir kişinin bulunduğu ülke sınırlarında bir takvim yılı içerisinde belirli bir süreden fazla oturması, söz konusu yıl bakımından o kişinin vergilendirilmesinde bir ölçüt olarak alınmaktadır. Bu ölçütte bir kişinin vergilendirilip vergilendirilmeyeceğine karar verilirken sınır geçişleri çok dikkatli incelenmelidir.⁵⁵

C-ULUSLAR ARASI ÇİFTE VERGİLEMEYİ ÖNLEME ANLAŞMALARI

Devletlerin vergilendirmeyi kendi iç tüzüklerine göre yapmaları, çifte vergilendirmeleri önlemede yetersiz kalmıştır. Bu nedenle devletler çift taraflı anlaşmalar yaparak bu soruna çözüm getirmeye çalışmaktadırlar. OECD tarafından hazırlanan çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları taslaklarında esas olarak ikamet ilkesi kabul edilmiştir.⁵⁶

Vergi anlaşmalarında, çifte vergilendirmeyi önlemek için devletlerin uygulayacağı iki yöntem vardır:⁵⁷

Bunlar “istisna yöntemi” ve “kredi yöntemi”dir. İstisna yöntemi de tek taraflı önleme yöntemi ve iki taraflı önleme yöntemi olarak iki şekilde incelenir. Tek taraflı önleme yöntemi olarak istisnada, başak ülkelerde yatırım yapan kişilerin elde ettikleri gelir, ikamet edilen devlet tarafından istisnaya tabi tutulmaktadır. İstisna yöntemi iki taraflı vergi anlaşmalarında kullanıldığında, taraflardan biri bazı gelir

⁵⁵ GÜNEŞ, a.g.e., s.6.

⁵⁶ GÜNEŞ, a.g.e., s.6.

⁵⁷ Şerafettin KALAYCIOĞLU, “Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşmaları ve Türkiye Uygulaması”, < <http://www.bilgisayarlimuhasebe.com/makaleler/19.asp> >, (Erişim Tarihi: 09/08/2005).

unsurlarını vergilendirilmesine istisna getirmek suretiyle, o gelir unsuru açısından verileme hakkından vazgeçmektedir.

Kredi yöntemi ise kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. İlk sırayı tek taraflı önleme yolu olarak kredi yöntemi vardır ki bu da kendi içinde dış ülkede ödenen verginin matrahtan indirim ve dış ülkelerde ödenen verginin mahsubu olarak ikiye ayrılır⁵⁸:

(i) Tek taraflı ödeme yöntemi olarak kredi yönteminde, yatırımcının ikamet ettiği ülke, bazı kanuni sınırlar dahilinde, sanki vergiyi kendisi almış gibi yabancı ülkede ödenen verginin mahsubuna imkan vermektedir. Bu sebeple ülkeler istisna yönteminden ziyade bu yöntemi tercih etmektedirler. Dış ülkede ödenen verginin matrahtan tenzili usulü ile, dış ülkelerde ödenen vergi matrahtan gider olarak indirilebilmektedir. Dış ülkelerde ödenen verginin mahsubu usulünün temel özelliği ise, yatırımcının kendi ülkesinin, yabancı vergileri bazı kanuni sınırlar dahilinde kendisine ödenmiş gibi düşünmesidir. Dış ülkedeki vergi oranının yurt içindeki vergiden daha yüksek olması durumunda yatırımcı kendi ülkesine vergi ödemez. Dış ülkedeki vergi oranının düşük olması durumunda ise, iç verginin dış vergiyi aşan kısmı yatırımcının kendi ülkesine ödenecektir.

(ii) İkincisi ise çift taraflı önleme yolu olarak kredi yöntemidir. Bu durumda anlaşmaya taraf olan ülkelere her biri kendi vergisini uygulamakta; ancak ikamet ülkesi, kaynak ülkede ödenmiş vergiyi, kendi ülkesinde ödenecek vergiden indirmeyi kabul etmektedir.

D- İŞYERİ KAVRAMI

Vergi anlaşmalarında yer alan önemli kavramlardan biri de ‘işyeri’ kavramıdır. Mevcut vergi sistemlerinde coğrafi anlamda sabitlik içeren işyeri kavramının temelinde, ilgili ülkenin vergilendireceği kurumun bu ülkenin ekonomik hayatına ne kadar bir katılım sağladığının belirlenmesi yatmaktadır. Türkiye’nin de

⁵⁸ KALAYCIOĞLU, a.g.e.

taraf olduğu bir çok vergi anlaşmasında işyeri, bir teşebbüsün işinin tamamen veya kısmen yürütüldüğü sabit bir yer olarak tanımlanmıştır. Uluslararası vergilendirmede, sözleşmede taraf olan devletlerden birine ait teşebbüsün kazancı, diğer devlette yer alan bir işyeri aracılığıyla ticari faaliyette bulunmadıkça, sadece ilk bahsedilen devlette vergilendirilmesi öngörülmüştür. Öte yandan, yabancı bir teşebbüs tanıma uygun bir işyeri vasıtasıyla bir başka ülkede ticari faaliyette bulunursa, teşebbüsün kazançları sadece söz konusu işyerine atfedilen miktarla sınırlı olarak vergilendirilecektir.⁵⁹

III-DÜNYADA ELEKTRONİK TİCARET UYGULAMALARI

E-ticaret kavramı, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gelişme Konferansı (UNCTAD), Ekonomik İşbirliği ve gelişme Örgütü (OECD) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi bölgesel ve uluslararası kuruluşlar tarafından, ticaretin kolaylaştırılması ve ticarete etkinlik başlıkları altında incelenmektedir. E-ticaret konusunda çalışan bölgesel ve uluslararası kuruluşlar aşağıda incelenmiştir.

A-OECD BÜNYESİNDE SÜRDÜRÜLEN ÇALIŞMALAR

Türkiye ile beraber 28 ülkenin üye olduğu OECD, üyesi olan ülkelere karşı herhangi bir yaptırım gücü ve finansman sağlama imkanı olmayan, daha çok güncel konularda küresel politikalar geliştirilmesi amacıyla işbirliğini sağlamakla yükümlü bir kuruluştur. OECD'nin herhangi bir yasama gücü ya da baskı gücü yoktur; sadece üyesi olmayan ülkelere üyesiymiş gibi danışmanlık yapar.⁶⁰ OECD, günümüzün en önemli konularından biri olan e-ticaret hakkında çalışmalarını sürdürmektedir. 1990 yılında kişisel verilerin korunması ile ilgili temel veriler, 1996 yılında küresel enformasyon altyapısı üzerine ve 1997 yılında tüketicinin internet üzerinden yaptığı

⁵⁹ GÜNEŞ, a.g.e., s.7.

⁶⁰ Charles E. McLure, Jr, "Taxation of Electronic Commerce in Developing Countries", A Conference in Honor of Richard Bird Conference Papers, Atlanta, Georgia, April, 2001, s:8.

alışverişlerinde korunması üzerine raporlar hazırlanmıştır. 1998’da ise ‘Küresel E-ticaret Potansiyelinin Farkına Varan Sınırsız Bir Dünya’ konferansı gerçekleştirilmiştir.

OECD bu konuda düzenlediği konferanslarında aşağıda belirtilen hedeflere ön plana çıkarmıştır.⁶¹

- Önemli politika sorunlarının belirlenmesi, bunların muhtemel çözümleri ve bunları geliştirip uygulayabilecek örgütler kurmak.
- Girişimleri dikkatle incelemek ve bu girişimler arasında tutarlı ve etkili bir eşgüdüm yaratmak.
- E-ticaret politikaları için bir çerçeve oluşturarak, yol gösterici ilkelerin üzerinde işletmeler ve hükümetler arasında bir fikir birliği geliştirmek.

1)OECD Turku Konferansı

19–21 Kasım 1997 yılında düzenlenen Turku konferansı, OECD, Finlandiya, Japonya, AB ve OECD’ye bağlı BIAC (Business and Industry Advisory Committee) işbirliği ile gerçekleştirilmiştir. Bu konferansta, e-ticaretin gelişimine engel olan ve özellikle üzerinde durulması gereken konular olarak şunlar belirlenmiştir:⁶²

- Bilgi altyapısına herkesin erişimini sağlamak,
- Kullanıcıların bilgi sistemlerine güvenini sağlamak,
- Yeni elektronik ortamda mevzuat ve düzenlemelerden kaynaklanan belirsizlikleri sınırlamak,
- Ödeme ve dağıtım ile ilgili lojistik problemlerini çözmek.

⁶¹ ALKAN, **a.g.e.** s.83.

⁶² ALKAN, **a.g.e.**, s.84.

OECD ve BIAC tarafından ortaklaşa yayımlanan bir deklarasyon ile hükümetlere bazı tavsiyelerde bulunulmuştur. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir⁶³:

- E-ticaretin gelişimi özel sektörün öncülüğünde olmalıdır.
- Hükümetler, müdahalenin gerekli olduğu durumlarda, genel çıkarı korumak, kıt kaynakların akılcı dağılımını sağlamak ve uluslararası ortamı desteklemek amaçlarıyla hareket etmelidir. Ama bu müdahale gerekenden fazla olmamalıdır; açık, objektif, ayırım gözetmeyen, orantılı, esnek ve teknolojik tarafsızlık ilkelerine saygı gösterilerek yapılmalıdır.
- Özel sektörün politika belirleme süreçlerine katılımı hem ulusal hem de uluslararası düzeyde sağlanmalıdır.
- Hükümetle, e-ticaretin küresel yapısını ve uluslararası işbirliği gereğini göz önünde tutarak, standartların belirlenmesinde karşılıklı işleyişi kolaylaştıracak şekilde çalışmalıdır.
- E-ticaret yoluyla yapılan işlemlere, normal işlemlerle kıyaslandığında tarafsız bir vergi uygulanmalıdır. Vergilendirme en az yükü verecek biçimde yürütülmelidir.
- Telekomünikasyon hizmetlerinde uluslararası rekabeti engelleyen düzenlemeler kaldırılmalıdır.
- E-ticarete katılım, açık ve rekabetçi bir piyasa yoluyla olmalıdır.
- Kullanıcıların gizlilik, güvenlik, içerik kontrolü ve uygun koşullarda adının açıklanması kurallarına saygı gösteren araçlar sunmalıdır.

2)OECD Ottawa Konferansı

12 -13 Ekim 1998 Ottawa Konferansında bir çok konu üzerinde durulmuş ve bu konular üzerinde önemli saptamalar yapılmıştır. Bunların en önemlisi de e-ticaretin gelişiminin artan bir hızla devam edeceğidir. İlginç saptamalardan bir tanesi

⁶³ ALKAN, a.g.e., s.84

de e-ticaretin gelişiminin nedenlerinden birinin de teknik anlamda şeffaflığın artmasının olduğudur. Bir diğer önemli saptama, e-ticaretin gelişimi ile ticarete zamanın göreceli öneminin düşmekte olduğudur. Gizlilik, kişisel haklar ve tüketici hakları ele alınan diğer konulardır. Konferansta, güvenliğin ve güvenin sağlanamadığı bir ortamda, e-ticaretin gelişmesinin de imkansız olduğu savunulmuştur. Özenle dikkat çekilen bir konu, e-ticaret ile açık pazar koşullarında rekabetin artması beklense de, pazara erken girme, teknolojik üstünlükler ve benzeri etmenlerin, rekabet ortamı üzerinde olumsuz etkilerinin olabileceğidir.⁶⁴

OECD bu konferansta, hükümetlere KOBİ'lerin e-ticarete girmelerini sağlama yönünde destek vermelerini salık vermektedir. Bu noktada, internete ulaşım ve büyük şirketlerin uygulayabileceği farklı engelleme yöntemleri konusunda uyarılar yapmıştır. OECD tarafından dikkat çekilen bir diğer konu internete ulaşım maliyetlerinin ancak üst gelir gruplarının rahatça ulaşabileceği bir düzeyde olmasıdır. Bu durumda hükümetlere düşen, enformasyon altyapılarına yatırım yaparak, hem tüketicilerin hem de KOBİ'lerin internete ulaşım maliyetlerini düşürerek verimliliği artırmaktır.

Ottawa konferansında, makro politikalar geliştirilmesi gereken konular aşağıdaki gibi sıralanmıştır:⁶⁵

(i) E-ticaretin ekonomilerde neden olacağı en önemli gelişmelerden bir tanesi, verimlilikte beklenen ciddi artışlardır. Özellikle hizmet sektöründe, verimlilikte artışın geçmiş dönemlere göre daha fazla olacağı beklenmektedir.

(ii) E-ticaretin gelişimiyle, özellikle elektronik ortamda taşınabilir ürünlerin uluslar arası ticareti artacaktır. Bu durumda, e-ticaretin küresel

⁶⁴ ALKAN, a.g.e., s.86.

⁶⁵ Eser SEVİNÇ, “E-ticarete Güvenlik- Denetim, İdari ve Yasal Düzenlemeler” , <http://www.ymm.net/e-ticaret/e_ticarette_guvenlik.htm>, (Erişim Tarihi: 07.07.2005); İGEME Yayınları, ‘E-Ticaret ve Ticaret Noktaları’, Ankara, 1999, s:59.

niteliği gereği, ülke düzenlemeleri arasındaki farklılıkların azalması beklenmektedir.

(iii) Rekabet politikaları, değişen ticaret koşullarında oluşabilecek yeni anti rekabet unsurlarına karşı önlemler geliştirmek üzere düzenlenmelidir.

(iv)E-ticaretin gelişimi, vergi kanunları, iş mevzuatları, tüketici hakları ve benzer başka pek çok konunun tekrar incelenmesini gerektirmektedir. Bu noktada mümkün olduğunca en az düzenlemeyle yeni koşullara uyum sağlanması ilke olarak kabul edilmelidir.

Bu konferansta KDV, vergileme açısından üzerinde durulan en önemli konu olmuştur. Bundan dolayı KDV ile ilgili bazı tedbir ve ilkeler belirlenmiştir

Ottawa Konferansında yapılan görüşmeler sonucunda,

- Tüketime yapıldığı yerde tahakkuk ettirileceği,
- Gümrük Vergiler ve KDV açısından digital ürünlerin fiziki mal olarak kabul edilemeyeceği, (digital ürünlerin hizmet olarak kabulü gümrük vergisinin uygulanmayacağı anlamına gelmektedir.)önerilerinde bulunulmuştur. Devletler açısından önem arz eden konular ise, tüketim yerinin bir tanımının bulunmayışı ve e-ticaret üzerindeki KDV'nin tarh-tahakkuk usul ve esaslarının tam olarak ortaya konulamamasıdır.

Ottawa'da DAFPE (Directore For Financial , Fiscal and Enterprise Affairs) tarafından hazırlanan 'E-ticaret ; Vergilendirme Çerçeve Koşulları' adlı belge sunulmuş ve kabul edilmiştir. Ulusal vergi idarelerinin e-ticaretin gelişmesinde önemli görevlerinin olduğu ve e-ticarete ayırmacı ve katılımcıların aleyhine çifte vergilendirme uygulanmaması raporda vurgulanan önemli noktalardır. Raporda, e-ticaretin, vergi idarelerine vergi yönetimi, güvenli vergi toplanması,

kayıtların tutulması ve güncellenmesi, vergi işlemlerinin basitleştirilmesi yönlerinden önemli fırsatlar sunduğu belirtilmektedir. Geleneksel ticaret ile e-ticareti seçen kişilerin farklı muameleye tabi tutulmaması, tüketim vergilerinin hesaplanmasında sayısallaştırılmış ürün arzının maddi ürün arzı olarak değerlendirilmemesi, WCO (World Custom Organization) ve diğer uluslararası kuruluşlarla yakın işbirliği içinde çalışılması gerektiği önemle üzerinde durulan diğer konulardır.

(v) Hükümetlerin genel politikası, ticaret doğrudan müdahale etmek yerine, düzenleyici bir görev üstlenmek olmalıdır. Bu görev, aynı zamanda, e-ticaretin gelişmesini de gözetmelidir.

(vi) E-ticaretin gelişimini ve etkilerini yakından takip edebilmek oldukça önemlidir. Bu sebeple, istatistiksel yöntemler ve ölçme araçlarının, bu gelişimi ve etkileri analitik olarak saptama amacıyla geliştirilmesi gereklidir. Bu sayede e-ticaretin tüm sektörlerle etkileri net bir şekilde belirlenebilecektir.

Bu konferansta ayrıca e-ticarete vergilendirmeye hakim olması gereken çerçeve ilkeler aşağıdaki gibi belirlenmiştir:⁶⁶

(i) Yeni Vergilerin Getirilmemesi

Yürürlükteki vergi düzenlemeleri esas alınarak e-ticarete ilişkin vergisel olaylara çözüm aranmalıdır. E-ticareti ayrıca vergilendirmek için yeni vergi türleri oluşturulmamalıdır. Uluslararası düzeyde uyumlaştırma çalışmaları hızlandırılmalı, mevcut sorunlara ortak çözümler aranmalıdır. Gerekirse ulusal düzenlemeler uluslararası düzenlemeler göre yeniden oluşturulmalıdır. E-ticaretin vergilendirilmesinde mevcut ulusal ve uluslar arası vergileme ilkeleri esas alınmalıdır.

Global Bilgi Altyapı Komisyonu, e-ticareti iş yapmanın yeni bir aracı olarak değerlendirmekte, yeni veya ilave bir verginin söz konusu olmaması için

⁶⁶ ALKAN, a.g.e., s. 157.

asgari bir uyumu desteklemektedir. Yeni tedbirler gerekli ise, bu tedbirler mevcut ilkeleri desteklemeli ve e-ticarete ayrı bir vergi uygulaması getirmemeyi savunmaktadır.

Bazı görüşlere göre de e-ticaret geleneksel ticaretten farklıdır ve bu farklılıktan doğan faydalar yüzünden geleneksel ticaret yapan şirketler haksız rekabete uğrayacaktır; işte bu haksız rekabeti gidermek için de bit vergisi adı altında e-ticaret vergilendirilmelidir. Bu görüşü savunanlar, vergisiz e-ticaretin tarafsız bir ortam yaratmayacağını, bu durumun geleneksel ticaret yapanlar açısından olumsuz sonuçlar doğuracağını, devletin de yerine getirmek zorunda olduğu eğitim, sağlık ve savunma gibi hizmetleri yerine getirmede finansal açıdan zor durumda kalacağını belirtmektedirler.

(ii) E-ticaretin Vergilendirilmesinde Global Bir Yaklaşım

E-ticaret, global bir konu olduğu için bu konuda ortaya çıkan sorunların çözümünde de global yollar izlenmelidir. Bir ülkenin getireceği çözüm önerisinin başka bir ülke tarafından kabul edilmemesi sorunun daha da karışık hale gelmesine neden olacaktır. Ortak çözüm için hükümet çalışmalarına özel sektörün de destek vermesi izlenebilecek en doğru yol olacaktır. Gerek vergi politikasının belirlenmesinde gerekse vergi hukuku ile ilgili sorunların çözümünde hükümetler özel sektörle karşılıklı dayanışma içinde olmalıdır. Sorunların çözümünde uluslararası kararlar uygulanırken, bu uygulamalar ülkelerin özerkliklerini de etkilememelidir.

(iii) Sadelik, Basitlik ve Uygulanabilirlik İlkesi

E-ticaretin vergileme rejimi sade ve şeffaf olmalı, vergilemenin mükelleflere ve vergi idaresine getireceği külfet en az düzeyde tutulmalıdır. Ayrıca yapılacak işlemin vergisel sonuçları önceden bilinmelidir.

Seçilen vergi rejiminin uygulanması kolay olmalı, maliyetleri bütün bölümler için en az düzeyde tutulmalı ve gelirlerin büyük bir kısmını kapsayacak

nitelikte olmalıdır. Başak bir ifadeyle e-ticaret vergilendirilecekse, uygulanacak vergiler açık ve istikrarlı olmalıdır.

(iv) Rekabet Eşitsizliği (Tarafsızlık)

Vergi politikasının temel amacı ekonomik anlamda tarafsızlığı korumak ve mükellefler arasında eşitliği sağlamak olmalıdır. Vergi sisteminin tarafsızlığı ise vergilemenin kişi ve kurumların vergilemeye karşı tutumların değiştirmeyecek şekilde uygulanması ile mümkün olmaktadır. Bu durumda verginin konusunun genişletilmesi, tarafsızlığın sağlanmasında önemli bir boyuta ulaşmaktadır. Eşitlik ise vergi yükünün mükellefler arasında adil bir şekilde dağıtılması ile mümkün olmaktadır. Bu ilkelerin yerine getirilebilmesi için vergileme alanında e-ticaret konu olan ürünler ile geleneksel ticaret konu olan ürünler arasında farklı bir durum yaratılmamalıdır. Mükelleflerin aynı ticari işi e-ticaret ya da geleneksel yollarla yapması durumunda aynı vergi yükü ile karşılaşması sağlanmalıdır.

E-ticaret üzerine konulan vergiler rekabet eşitsizliği yaratmamalı, e-ticareti saptırmamalı ya da engellememelidir. Vergi rejimi işlemlerin yerini ya da doğasını değiştirecek teşvikler oluşturulmamalıdır.

(v) Etkinlik İlkesi

E-ticaretle birlikte ortaya çıkan ve ülkeler açısından endişe yaratan vergiden kaçınma ve vergi kaçırma gibi olaylara karşın etkin bir mücadele için bu konularda yapılacak yasal düzenlemeler ihtiyaç duyulmaktadır. Vergi rejiminin etkin olabilmesi için optimum vergi geliri elde edilmesini sağlayacak miktar ve oranlarda vergi konulmalıdır. Ortaya çıkabilecek vergisel riskler en aza indirilmelidir.

Vergilemenin doğru zamanda ve doğru miktarda yapılması ve vergi rejiminin e-ticaret faaliyetlerinin tamamını kapsayacak nitelikte olması ülkeler için

endişe yaratan vergiden kaçınma ve vergi kaçırma gibi konular büyük oranda ortadan kalkacaktır.

(vi) Verimlilik ve Adalet İlkesi

E-ticaretin etkin bir şekilde vergilenebilmesi için vergileme zamanında yapılmalı, uygun vergi miktarı belirlenmelidir. Adalet ilkesinin sağlanması; yani vergilendirilebilecek herkesin vergiye tabi olması için vergi kaçırma ve vergiden kaçınma potansiyeli minimize edilmelidir.

(vii) Esneklik İlkesi

Vergi sistemlerinin gelişen teknolojiye ayak uydurabilmesi için değişikliklere açık, esnek ve dinamik bir yapıya sahip olmaları gerekmektedir. E-ticaretin mevcut vergi gelirlerinde herhangi bir azalmaya sebep olmaması için vergi sistemlerinde gerekli önlemler alınmalıdır.

Mevcut vergi sistemlerinin gerek teknolojik gerekse ticari alandaki gelişmelere uyum sağlayabilmeleri için esnek yapıya sahip vergi kurum ve yasaları oluşturulmalıdır.

(viii) Çifte Vergilemeyi Önleme İlkesi

Çifte vergilendirme vergi sistemlerinde her daim karşılaşılabilecek bir sorundur. Ülke içinde federal ve üniter devlet yapısına bağlı olarak; federal ve federe devletlerde veya merkezi ve mahalli idarelerde aynı konu ayrı ayrı vergilendirilmeye tabi tutulabileceği gibi, yasal düzenlemelerde dikkatli davranılmadığı takdirde aynı idare tarafından da aynı konudan farklı vergiler alınabilir.⁶⁷ Uluslararası alanlarda da çifte vergilendirme büyük bir sorun olarak ortaya çıkabilmektedir. E-ticaret de sermayenin ve ticarete konu olan ürünlerin

⁶⁷ Fevzi Devrim, **Kamu Maliyesine Giriş**, İzmir, Anadolu Matbaacılık, 1998, s.252.

uluslar arası alanda serbestçe dolaşımını arttırdığı için çifte vergilendirme de en önemli sorunlardan biri olmaktadır.

E-ticareti tercih eden şirketler dünya çapında satışlara sahip olduğu için dünyanın her yerinde vergiye tabidirler. Ülkelerin tutarsız vergi politikaları sonucunda çifte vergilendirme sorunu ortaya çıkmaktadır; bu da e-ticaretin gelişimi etkilemektedir. E-ticaret ülkeler arasında sınırların tamamen ortadan kalktığı bir ticaret modelini öngörmektedir. Bu yüzden çifte vergileme sorununa bir çözüm getirebilmek için ülkelerin yasaları tek başına dikkate alınmamalıdır; yani global bir çözüm önerisi getirilmelidir.

(ix) Diğer İlkeler

Sayılan ilkelerin dışında, oluşturulacak vergi sisteminde tüketici gizliliğinin sağlanması ve sürdürülmesi de vergileme ilkeleri arasında önemli bir yere sahiptir. E-ticarette gizliliğin sürdürülmesi satışı yapanların, bilgilerini istenmeyen bir şekilde kullanabileceğinden korkan tüketiciler için önemlidir. Dünyadaki birçok ülkedeki kanunlar kişisel bilginin kullanımı ve transferi üzerine katı sınırlamalar koymaktadırlar. Bundan dolayı, bir vergi sistemi bir tüketicinin özel bilgi vermeme hakkını dikkate almak zorunda kalacaktır. Vergi sistemi bu şekilde şekillenmelidir. Satışı yapanlara mümkün olduğunca eşit muamele edilmelidir. Sistem, satışın nasıl yapıldığına dayalı bir ayırım yapmamalıdır. İthalatçılara karşı ayrımcı uygulamadan kaçınılmalıdır. Sistem, teknolojik olarak uygulanabilir olmalı, uluslararası ölçekte olmalı ve uluslararası ticaret üzerine etkisi dikkate alınmalıdır. Vergilendirme koşullarının ortak tanımları yapılmalıdır. Sistemi basitleştirmenin önemli unsurlarından biri ortak tanımlamaları kullanma ve benimsemedir. Aynı mal ve hizmetler için farklı tanımlamalar yapmak iş çevresini olumsuz etkileyecektir. Neyin vergiye tabi olduğu ve kimin muafiyet kapsamında olduğu tam olarak belirlenmelidir. Yapılacak bütün düzenlemeler ise Anayasaya uygun olmalıdır.

Geleneksel ticaretle ilgili olarak hükümetlere rehberlik eden vergileme ilkeleri e-ticaretle ilgili olarak da rehber olmalıdır. OECD mali işler komitesi,

teknolojik ve ticari çevredeki bu gelişmeler aşamasında mevcut vergileme kurallarının bu prensipleri yerine getirebileceğine inanmaktadır. Bu yaklaşım, e-ticaretle ilgili olarak yeni idari ve yasal tedbirlere veya mevcut tedbirlerdeki değişikliklere, bu tedbirlerin mevcut vergileme ilkelerinin uygulamasını desteklemek ve e-ticaret işlemlerine ayrımcı bir vergi koymamak şartlarıyla engel olmaz. Ancak, ülkeler arasındaki e-ticaretten elde edilecek verginin adil paylaşımını, çifte vergilemeden sakınmayı ve kasıtlı olmayan vergi koymamayı başarmak için yapılacak olan düzenlemeler ülkelerin mali özerkliğine zarar vermemelidir.

1998'deki Ottawa Konferansı'nda e-ticarete vergilendirme sorunlarını incelemek üzere Teknik Danışma Kurulları oluşturulması karara bağlanmış, uygulama 1999'da başlamıştır. İki yıl süreyle yapılacak incelemelerden sonra ortaya çıkacak sonuçların dünya çapında kabulünü sağlamak amacıyla OECD üyesi olan ve olmayan birçok ülkenin temsilcilerinden oluşan 4 grup çalışmalara başlamıştır. Bu gruplar aşağıdaki gibidir.⁶⁸

- **Teknoloji Teknik Danışma Grubu:** Grubun görevi internetin gelişimini takip etmektir. Bundan amaç, söz konusu teknolojinin, vergi idaresinin, vergi yükümlüsünün kimliğini belirleme, vergi yükümlüsü hakkındaki bilgileri doğrulama ve maliyeti düşük tutarak vergi tahsil etme gibi amaçlarını gerçekleştirmesinde avantaj ya da dezavantaj yaratıp yaratmadığını belirlemektir.
- **Profesyonel Veri Değerlendirme Teknik Danışma Grubu:** Bu grubun görevi, kurumların müşteriler yani vergi yükümlüleri hakkındaki bilgilere uzaktan nasıl ulaştıklarını ve ulaştıkları bilgileri bütünlük ve doğruluk açısından nasıl değerlendirdiklerini incelemektir.
- **Tüketim Vergileri Teknik Danışma Grubu:** Bu grubun amacı, sayısal ürünlerde vergi tahsil mekanizmasının ne oranda çalıştığını belirlemektir. Grup ayrıca tüketim vergisi politikasını inceleyen alt gruba da destek vermektedir.

⁶⁸ YALTI, a.g.e., s.33.

- **Ticari Kazançlar Teknik Danışma Grubu:** Bu grubun amacı ticari kazançların vergilendirilmesinde uygulanan mevzuatın e-ticaret için uygun olup olmadığının belirlenmesi ve bu konuda öne sürülen alternatif yöntemlerin incelenmesidir.

3)OECD'nin E-ticaretin Vergilendirilmesine Genel Olarak Bakışı

E-ticaret işlemleri üzerine vergi koyma ve vergilerin toplanması konusu, hem hükümetleri hem de şirketleri ilgilendiren bir konudur. Bu noktada hükümetler potansiyel gelir grupları hususunda, şirketler ise hükümet düzenlemelerinin etkileri hususunda endişe duymaktadırlar. Hükümetler, mevcut kuralları uluslararası standartlara uygun olarak yorumlayıp uygularlarsa, e-ticaret üzerinde de geleneksel ticarete olduğu kadar başarı sağlayabileceklerdir. Bunda başarılı oldukları takdirde özellikle e-ticaret için yeni vergiler yaratmalarına ihtiyaç kalmayacaktır. Hükümetler, güvensizlik ve belirsizlikten, vergi tabanını koruyan fakat e-ticaretin gelişmesini engellemeyen bir vergi çerçevesi oluşturmak şartıyla kurtulabilirler.

OECD, e-ticaretin vergilendirilmesi için aşağıda belirtilen temel kuralları geliştirmiştir.⁶⁹

1-Sistem, benzer ticari işlemleri aynı ortamda gerçekleştiren vergi mükellefleri için aynı şekilde işlemelidir.

2-Sistem basit olmalıdır: vergi otoritelerinin idari masrafları ve mükelleflerin işlem masrafları minimum düzeyde olmalıdır.

3-Konulacak kurallar, vergi mükellefleri açısından, yapılan işlemler sonucunda ödenmesi gereken vergilerin miktarları ve vergilerin ne zaman kimin hesabına geçeceği konusunda açık bırakmamalıdır.

⁶⁹Hakan UZUNOĞLU, “E-Ticaret ve Vergilendirilme”, <<http://www.ekitapyayin.com>>, (Erişim Tarihi:28.04.2005).

4-Benimsenecek sistem etkin olmalı, doğru orandaki verginin doğru zamanda tahsil edilmesini ve vergi kaçaklarının minimize edilmesini sağlamalıdır.

5-Ekonomi ortamını bozucu uygulamalardan kaçınılmalı, firmalar vergi mülahazalarından ziyade ticari mülahazalarla teşvik edilmelidir.

6-Sistem, vergi kurallarının teknolojik ve ticari gelişmelere uyum sağlayabileceği esneklikte tesis edilmelidir.

7-Ülkelerin benimseyeceği vergi düzenlemeleri ve uluslararası vergilendirme prensiplerinde yapılması muhtemel değişiklikler, ülkeler arasında, özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında, internet tabanlı vergilerin adil bir şekilde paylaşılmasını temin edecek şekilde yapılandırılmalıdır.

OECD Mali İşler Komitesi'nin e-ticaretin vergilendirilmesi ile ilgili programı üç ana başlık altında toplanmıştır.⁷⁰Bu başlıklar: dolaylı vergi sorunları, uluslararası dolaysız vergi sorunları ve vergi yönetimine ilişkin sorunlar olarak belirlenmiştir.

Uzun yıllardan beri ülkeler arasında tartışılan en önemli konulardan biri olan vergileme için OECD II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1963 yılında Model Gelir Vergileme konferansı düzenledi ve burada bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşma günümüzde hala birçok çift taraflı anlaşmanın temeli durumundadır.⁷¹

Model Vergi Anlaşması, gelirin vergilenmesi konusunda yarışan iki görüşü uzlaştırma girişiminde bulunmuştur⁷²: İlk görüş -ki bu 'ikamet ilkesi' dir - ülkelerin kendi sınırları içinde ikamet eden kişileri ve ticari varlıkları vergileme hakkı üzerinde durmaktadır. Gelirleri vergileme konusundaki ikinci görüş de 'kaynak ilkesi'dir. Bu ilkede, ülkelerin, ticari işleri yapanların o ülkede yaşayıp yaşamadığına aldırmadan, kendi ülke kaynaklarından meydana gelen gelirleri

⁷⁰ N. MUTER, K. ÇELEBİ, S. SAKINÇ, **Kamu Maliyesi**,Emek Matbaası, Manisa, 2003, s.220.

⁷¹ Roland PARİS.The Globalization of Taxation?Electronic Commerce and the Transformation of the State.International Studies Quarterly, No:47, 2003, s.158.

⁷² PARİS, **a.g.e.**, s.159.

vergilendirebileceğini ifade eder. Birçok ülke bu iki ilkeyi beraber uygulamaktadır. Kendi ülkelerinde ikamet eden bireyleri ve şirketleri vergilendirebilecekleri gibi toprakları sınırlarında üretilmiş gelirleri de vergilendirebilirler. Bu durum çifte vergilendirme uygulamasının artmasına neden olmuştur. Çünkü ülkede ikamet etmeyenler tarafından elde edilen gelirler, hem gelirin kaynağını oluşturan ülke tarafından hem de geliri üretenlerin kendi ülkeleri tarafından vergilendirilebilecektir.

Çifte vergilendirmeden kaçınmak için OECD aşağıdaki formülü önermektedir: Ülkeler gelirleri hem kaynak hem ikamet ilkelerine göre vergilendirebilir; fakat kendi ülkelerinde yaşayanların yurt dışına ödedikleri vergiler, yurtiçindeki vergilerden mahsup edilmelidir.

Ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesinde değerlendirildiğinde, e-ticaretin gelir vergilemesi ile ilgili olarak dört sorunla karşılaşılmaktadır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır:⁷³

- Tam Mükellefiyet,
- Gelirin Elde Edildiği Yer,
- Gelirin Niteliğinin Belirlenmesi,
- Vergi Matrahının Belirlenmesi .

Bu maddeler temel alınarak OECD'nin Model Anlaşması'nda ne gibi uygulamalar olduğunu aşağıdaki gibi inceleyebiliriz:⁷⁴

a)Tam Mükellefiyet

Tam mükellefiyet, mükelleflerin hem mukim (yerleşik) oldukları ülkede hem de diğer ülkelerde elde ettikleri tüm gelirler üzerinden vergilendirilmelerini ifade etmektedir.

⁷³ ALKAN, a.g.e., s.195.

⁷⁴Mehmet DİKİCİ, İnternet Temelli E-ticaretin (E-Buiness) Özellikleri, Denetimi ve Vergi Sistemlerine Etkileri, T. C. Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu Bilim Raporu, İzmir, 2000, s.44.

(1)Gerçek Kişilerde Tam Mükellefiyet: OECD'nin Model Anlaşması'nın 4. maddesinin 2.fıkrası hükmüne göre, bir gerçek kişinin anlaşmaya taraf iki ülke tarafından kendi mevzuatı uyarınca mukim kabul edilebilmesi halinde, anılan kişinin hangi ülkenin mukimi olacağı maddede sayılan testler uygulanmak suretiyle belirlenecektir. Anlaşmanın anılan maddesinde, gerçek kişiler açısından çifte mukimliğin önlenmesi için, sürekli olarak kalınabilecek bir evin bulunduğu ülke, hayati çıkarların merkezinin bulunduğu ülke, mutad olarak ikamet edilen ülke, kişinin vatandaşı olduğu ülke gibi aşamalı kriterler öngörülmektedir. Maddeye göre, tüm bu testlerden sonra da çifte mukimlik sorunu çözülmemiş ise her iki ülkenin yetkili mercilerinin karşılıklı görüşmesi yoluyla sorunun çözülmesi gerekmektedir.

(2)Kurumlarda Tam Mükellefiyet: Kurumlar vergisi mükelleflerinde çifte mukimlik sorunu OECD Model Anlaşmasının yine 4. maddesiyle çözüme kavuşturulmaktadır. Burada öngörülen kriter genellikle 'etkin yönetim merkezi'dir. Ancak bu kavram anlaşma hukukunda açıklanıp, tanımlanmadığı gibi nasıl yorumlanması gerektiği konusunda da ortak bir anlayış henüz sağlanamamıştır.

b)Gelirin Elde Edildiği Yer

Çağdaş vergi sistemlerinde kural olarak ülkeler kendi mukimlerinin gelirleri ile (tam mükellefiyet) kimin tarafından yapıldığına bakılmaksızın sınırları içerisinde yapılan faaliyetlerden doğan gelirleri (dar mükellefiyet) vergilendirmektedir. Böylece ülkeler, tam mükellefiyetin yanı sıra kendi sınırları içinde yapılan faaliyetlerden sağlanan gelirleri vergileme hakkını kullanmış olmaktadır.

Vergileme hakkının hangi hallerde kazancın elde edildiği ülke (kaynak ülkesi) ve hangi hallerde de kazancı elde eden kişinin mukim olduğu ülke (ikamet ülkesi) tarafından kullanılacağı kazanç türleri itibariyle her ülkenin iç mevzuatında düzenlenmiştir. OECD ülkelerindeki uygulama ise aşağıda açıklanmıştır:

(1)Ticari Kazançlar: OECD Model Anlaşması'nın 'Ticari Kazançlar' başlıklı 7. maddesinin ilk fıkrasında dar mükellef statüsündeki mükelleflerin ticari kazançlarının, kazancın elde edildiği ülkede (kaynak ülke) vergilendirilmesi, söz konusu kazancın bir iş yeri aracılığıyla elde edilmiş olması şartına bağlanmıştır.

(2)Serbest Meslek Kazançları: OECD Model Anlaşması'nın 14. maddesinde serbest meslek kazançlarının, kazancın elde edildiği (kaynak ülkesi) ülke tarafından vergilendirilmesi, serbest meslek faaliyetine düzenli olarak tahsisli, sabit bir yerin (fixed-base) bulunması şartına bağlanmıştır.

Görüldüğü üzere ticari kazançlar ve serbest meslek kazançları -ki bunlar royalty olarak da adlandırılmaktadır- OECD bünyesinde aynı vergi rejimine tabi tutulmaktadır. Ticari kazanç ve royalty olarak sınıflandırılmış olan dijital mal ve hizmetler sunumundan elde edilen gelirler ülkeler arası vergi anlaşmalarında tam olarak tanımlanamamaktadır. Model anlaşmada, serbest meslek kazançları bir yazara, bir mucide ya da bir yayımcıya haklarını devretmeleri karşılığında düzenli aralıklarla ödenen para veya menfaatler toplamını ifade etmektedir.

Yukarıda anlatılanlardan anlaşılacağı üzere 'işyeri' ve 'sabit yer' kriterleri ticari ve mesleki faaliyetlerin vergilendirilmesinde temel ölçüt olarak kullanılmaktadır. E-ticarette şöyle bir sorun ortaya çıkmaktadır. İnternet ortamında 'sunucu' (server) , 'web sitesi' veya 'web sayfası' işyeri olarak değerlendirilebilir mi? OECD bu unsurların işyeri oluşmak için yeterli olmadığını kabul etmekte, bu nedenle 'web sitesi' ya da 'web sayfaları' aracılığıyla yapılan e-ticaretin vergilendirilmesinde kaynak ülkesinin ticari kazançları vergileme hakkının ortaya çıkmadığı yönündedir.

Günümüze kadar vergilemede önemli temel kriterler olan 'işyeri' ve 'sabit yer' kriterleri sanal ortamda gerçekleştirilen ticari ve mesleki faaliyetleri vergilendirmek için uygun ve yeterli kriterler olmamaktadır.⁷⁵

⁷⁵ Saban KAYIHAN, Habib YILDIZ, **E-Ticaretin Hukuki ve Vergi Boyutu**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2004, s:16.

c)Gelirin Niteliğinin Belirlenmesi

İnternet ortamında yapılan vergilemede ortaya çıkan bir diğer problem de elde edilen kazancın niteliğinin belirlenmesidir. Kazancın türünün belirlenmesi, ödemenin yapıldığı işlemin mahiyetine bağlı bulunmaktadır. Gerçekten ödeme, bir ürün veya hizmet alımı için olabileceği gibi, bir gayri maddi hakkın kullanımı veya kullanım hakkı içinde olabilir. Kazancın niteliğinin belirlenebilmesi için kazanç getirici faaliyet karşılığında alınan meblağın mahiyetinin ortaya konulması gerekmektedir. Aşağıda verilen örnek bu konuya bir somutluk getirecektir:⁷⁶

Örnek: (x) şirketinin, yayınladığı ve geleneksel yollarla sattığı dergiyi sanal ortamda müşterilerine bedel karşılığı aşağıdaki şekillerde sunduğunu varsayalım,

- Derginin sanal ortamda sadece okunabilmesi,
- Dergiye sanal ortamda abone olunması (Derginin bir kopyasının kişisel bilgisayara aktarılma, yazıcıdan çıktısını alınma suretiyle kişisel kullanıma sunulması)
- Aboneliğin yanı sıra dergide yer alan resim, yazı, tablo ve benzeri şeylerin kullanım hakkının satın alınması.

İlk iki durum model anlaşmaya göre ticari kazançtır. Son maddedeki işlem ise gayri maddi hak bedeli (royalty) kapsamında değerlendirilmektedir. Gayri maddi hak bedellerinde model anlaşmada vergileme hakkı ikamet ülkesine bırakılmaktadır.

Bu sorunların giderilmesi için cari gelir tanımlama ilkelerinin elektronik dünyayı kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesini gerektirmektedir.⁷⁷

d)Vergi Matrahının Belirlenmesi

Bilindiği üzere, gelir vergilemesinde matrah, gelirin safi miktarıdır. Bu sebeple, vergi matrahının belirlenmesi için gayri safi kazancın ve giderlerin belirlenmesi gerekmektedir. OECD'nin Model Anlaşması'nda 7. maddede, ticari

⁷⁶ DİKİCİ, a.g.e., s.46.

⁷⁷ İhsan Günaydın, "E-Ticaretin Vergilendirme Üzerine Etkisi", **Vergi Sorunları Dergisi**, sayı:123, 2000, s:69.

kazançların kaynak ülkesi tarafından vergilendirilmesi için temel şart olan ‘kazancın bir işyeri aracılığıyla elde edilmiş olması’ ilkesi belirlendikten sonra vergi matrahının belirlenmesine ilişkin esaslara geçilmektedir.

Anlaşmada, merkez ile şube veya şubelerin kendi aralarındaki işlemlerden doğan kazancın bölüşümünün emsal bedel esasına (Arm’s length principle) göre yapılmasını öngörmektedir. Bu yönetime göre, şubenin kendi merkezi veya diğer şubeler ile faaliyette bulunmak yerine tamamen bağımsız diğer bir firma ile aynı faaliyeti aynı veya benzer şartlar altında gerçekleştirildiğinin varsayılması ve bu son durumda elde edilebilecek kazanç tutarını hesaplanmaya çalışılması gerekmektedir.

B-AVRUPA BİRLİĞİ BÜNYESİNDE SÜRDÜRÜLEN ÇALIŞMALAR

Avrupa Birliği de e-ticaret konusunda yoğun bir şekilde çalışan uluslararası kuruluşlar içinde önemli bir yere sahiptir. Birlik araştırma, teknoloji ve geliştirme faaliyetlerini düzenleyen 4. Çerçeve Program’da ve 1998-2002 yılları için uygulamaya alınan 5.Program’da Bilgi Toplumu’na geçişin sağlanmasını öncelikli konulardan biri olarak belirlemiştir.

AB Komisyonu 1997’de hazırladığı haberleşme dokümanında, birliğin temel hedefinin e-ticaretin Avrupa’da hızla gelişimini sağlamak olduğu belirtilmiş ve e-ticaretle ilgili çalışmalarda birbirini tamamlayıcı iki unsur belirlenmiştir. Bunlar e-ticarette güveni oluşturmak ve Tek Pazar’a tam olarak girilmesini sağlamaktır.

Avrupa Birliği Parlamentosu, e-ticaretin, birlik ülkelerinde vergisel, hukuki güvenliği konusunda 1997 Nisan ayında yayınladığı deklarasyonunda aşağıdaki konulara değinmiştir :⁷⁸

- E-ticaretin gelişmesini sağlamak için, vergi sistemlerinde yasal kesinlik ve vergi eşitliği sağlanmasının çok önemli olduğu, bundan dolayı da vergi yükümlülüklerinin açık, şeffaf ve önceden öngörülebilir olması gerektiği vurgulanmıştır.

⁷⁸ ALKAN, a.g.e., s.76.

- Elektronik işlemlerinin hızı, izlenemez olması ve kimliğin gizlenebilmesi gibi hususlar mükelleflere vergi kaçırma ve vergiden kaçınma gibi olanaklar sunmaktadır; bundan dolayı hükümetler vergi gelirlerinin korunması ve pazar çarpıklıklarının giderilmesi için bu hususlara önem verilmesi gerekliliğine değinilmiştir.
- Dolaylı vergiler ve KDV, topluluk kurallarına en fazla uyum sağlanan alan olmuştur. Mal ve hizmetlerin e-ticareti, geleneksel ticaret şartlarıyla gerçekleştirildiği için KDV'nin alanına girmektedir. Ancak, e-ticaretin mevcut KDV yasasına muhtemel etkilerini değerlendirmek ve mevcut yasaların e-ticarete uyumu için ne gibi değişikliklere ihtiyacı olduğunu belirlemek için eksiksiz analizlere ihtiyaç vardır. Yenilikler ufak şirketler üzerine aşırı yük getirmemelidir. Bazı komisyon üyelerinin 'BİT vergisi' gibi alternatif vergi sistemlerinin irdelenmesi gerektiğini savunmuşlar; ancak komisyon, KDV'yi bu tür işlemler için yeterli görmüştür.
- Doğrudan vergilendirme sistemlerinin altında yatan coğrafi kavramların, ticari ve teknolojik gelişmeler ışığı altında gözden geçirilmesi gereklidir. Dolaylı vergilendirmede olduğu gibi üç amaç vardır. Bunlar:
 - yasal kesinlik sağlanması,
 - yersiz gelir vergisi kayıplarından kaçınmak,
 - eşitliğin sağlanmasıdır.
- Son olarak da üye ülkeler ile Avrupa Birliği seviyesinde E-ticaretin Vergilendirme Politikası Grubu'nun kurulması kararlaştırılmıştır.

AB Komisyonu 2000 yılının sonlarına doğru yeni bir öneri ortaya çıkarmıştır. Bu öneri ile verimli bir şekilde işleyen KDV sistemi korunurken, dijital ürünlerin satışını yapan Avrupalıları koruma yolları da yeniden gözden geçirilmektedir.⁷⁹

⁷⁹ Subhajit Basu, "Taxation of Electronic Commerce",

<http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/jilt/2001_2/basu1>, (Erişim tarihi:09.10.2003).

AB temel amacını, sayısal imza, şifreleme, enformasyon alt yapısı, hukuksal ve finansal konuların ve ticaretin dünya ölçeğinde gelişmesini sağlayacak ölçüde düzenlenmesi olarak belirlemiştir.

Birlik tarafından e-ticareti düzenleyecek yasal bir çerçevenin ana çizgileri aşağıdaki gibi belirtilmiştir⁸⁰

- Düzenlemenin yararı için aşırı düzenleme yapılmamalıdır.
- Her düzenleme Tek Pazar özgürlüklerine dayanmalıdır.
- Her düzenleme iş hayatının gerçeklerini dikkate almalıdır.
- Her düzenleme genel çıkar hedeflerini etkin ve verimli bir biçimde karşılanmalıdır.

Komisyon, e-ticaretin küresel düzeyde gelişimi için, Tek Pazar'da e-ticaretin çeşitli bölümleri için yapılacak düzenlemelerin (şifreleme, sayısal imza, bilgi güvenliği ve gizliliği, sözleşme yasası, yeni elektronik ödeme araçları gibi) uluslararası iş birliğini içeren düzenleyici bir çerçeve içinde oluşturulması gerektiğini savunmaktadır.

E-ticaretin gelişebilmesi için kullanıcıların ve iş çevrelerinin elektronik ortamda yaptıkları işlemlerin değiştirilemeyeceğine ve engellenemeyeceğine emin olmaları gerekir. Komisyon, e-ticarette güvenilirliği sağlayacak teknolojilerin Avrupa'da da ticari olarak bulunduğunu ve geniş ölçüde kullanıldığını belirtmektedir. Ayrıca komisyon, şifreleme teknolojileri ve ürünlerinin, kamu güvenliği gereklerini de göz önünde tutarak serbest dolaşımını garanti altına almayı hedefleyen politikalar geliştirmeye çalışmaktadır. Bu konuda OECD'nin hazırladığı şifreleme ilkeleri, uluslararası uzlaşmaya yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Komisyon, sayısal imzanın Tek Pazar'da yasal kabulü konusunda bir çerçeve oluşturmayı planlamaktadır. Komisyon, sayısal imza için dünya çapında bir anlaşmanın gerekli olduğunu düşünmektedir.

⁸⁰ ALKAN, a.g.e., s.79.

C-BİRLEŞMİŞ MİLLETLER BÜNYESİNDE SÜRDÜRÜLEN ÇALIŞMALAR

Birleşmiş Milletler, bilgi teknolojilerinin, gelişmekte olan ülkelerde ve geçiş ekonomileri ile az gelişmiş ülkelerde kullanımı ve yaygınlaştırılması için bağlı kuruluşları aracılığıyla yoğun olarak çalışmakta olan uluslararası diğer bir kuruluştur. Birleşmiş Milletlerin bu konudaki çalışmaları aşağıdaki incelenmiştir.

1 –Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) :Ticaret Noktaları Programı

Globalleşen dünyamızda e-ticaret hakkında yapılan bir diğer önemli çalışma da Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı tarafından başlatılan ‘ticaret noktaları’ uygulamalarıdır.

Ticaret noktaları programı, Birleşmiş Milletler Örgütü’nün koordinasyonu altında kendisine bağlı, UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı), ITC (Uluslararası Ticaret Merkezi) ve UNECE (Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu) tarafından yürütülmektedir.

Programın temel hedefi, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ve özellikle az gelişmiş ülkelerin uluslararası ticarete katılım düzeylerini yükseltmek, ticaretle ilgili sorunlara çözüm bulmada modern bilgi teknolojilerini kullanma konusunda uluslararası bilinci artırmak ve uluslararası ticareti engelleyici aşırı bürokrasilerden kaynaklanan ticari işlem maliyetlerini azaltmaktır. Ticaret noktası, internet üzerinde aşağıdaki özellikleri taşıyan bir web sitesi olarak düşünülmelidir:⁸¹

- Dış ticaret işlemlerine dahil olan gümrükler, dış ticaret kurumları, odalar, nakliye firmaları, sigorta şirketleri gibi katılımcıların bir araya geldiği bir merkezdir.
- Mevcut ve potansiyel ihracatçı ile ithalatçılara iş ve pazar olanakları, potansiyel müşteriler ve satıcılara ticari mevzuat hakkında bilgi sağlayan bir kaynaktır.

⁸¹ IGEME Yayınları, **E-ticaret Noktaları**, Ankara, 1999.

- İnternet üzerinde küresel ticarete çıkışın kapısıdır. Ticaret noktaları aracılığıyla GTPNet'te⁸² (Global Trade Network) yer alan diğer ülkelerin, ihracat, ithalat, yatırım politikaları ve düzenlemelerine, mevcut ve potansiyel ihracatçı, ithalatçı adreslerine GTPNet aracılığıyla duyurulan alım, satım, yatırım, ortaklık teklifi ve benzeri diğer ticari fırsatlara ulaşmak ve bağlantıya geçmek mümkündür.

2-Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE)

UNECE'nin UN-EDIFACT'i geliştirmekten sorumlu uluslararası Ticaret Prosedürlerini Kolaylaştırma Çalışma Grubu 1991'de EDI'nin (elektronik veri değişimi) uluslararası ticarete kullanılmasının yasal yönlerini araştırarak bir çalışma programını gündemine almıştır.⁸³ Program, aynı zamanda yasal ve ticari işlem uygulamalarının yapılarından dolayı uluslararası ticarete ortaya çıkan sorunların giderilmesi konusunda da çalışmayı hedeflemiştir.

⁸² GTPNet, Ekim 1994'te ticaret noktası uygulamasının başlatılması amacıyla Colombus'ta kurulan ticaret ağıdır. Bir ticaret noktası kurulurken, ticaret noktasının kendini finanse etmesi amaçlanmaktadır. En önemli gelir kaynağı, ticaret noktasından sunulan hizmetlerin karşılığında, kullananlarca ödenen aidatlardır. Tipik bir ticaret noktasında, dış ticaret alanında temel hizmetleri sağlayan kuruluşlar katılımcı olurlar ve birbirleri ile ilişkili olarak işlemleri yürütürler.. Temel hizmetler; Ticari bilgi (Pazar bilgileri, dış ticaret mevzuatı vb.),Pazar araştırmaları,Firma ve ürün bilgilerinin izlenmesi,Web sayfası hazırlama ve hosting,Tercüme hizmetleri, İş mektupları ve sözleşmeler hazırlamak, İş toplantısı ve gezi organizasyonları hazırlamak, Gümrük işlemleri, Ticari belge/sertifika tanzimi, Finans ve sigorta hizmetleri, Haberleşme hizmetleri, Elektronik kimlik belgesi tanzimi ve Onay kurumu hizmetleri, Müşterileri için seminer ve eğitim programları hazırlamak, İş toplantıları ve ofis hizmetleri için teknik ve fiziki altyapı olanaklarıdır. Dış ticaret sürecinde yer alan tüm kurum ve kuruluşlar ile üniversiteler, bilgi ve iletişim teknolojileri şirketleri ticaret noktasında yer alabilirler. Aşağıdaki listede UNCTAD tarafından önerilen katılımcıların genel isimleri olup, bu katılımcılar her ülkenin koşullarına göre değişmektedir. Bu katılımcılar:Ticareti Geliştirme Kuruluşları, Gümrükler, Kamu Kurumları, Ticaret ve Sanayi Odaları, Bankalar, Telekom Firmaları, Taşımacılık Firmaları, Sigorta Acenteleri, Gümrük Komisyoncuları, Yazılım ve Donanım Hizmetleri Sağlayan Firmalar ve Üniversiteler ve benzeri kurumlardır.

⁸³ ALKAN, **a.g.e.**, s.88.

UNECE, EDI mesajları için model bir anlaşma hazırlamıştır. Grup, bu görevlerini tamamladıktan sonra adı, CEFACT (İdari, Ticari ve Ulaşım İlgili Uygulama ve Usulleri Kolaylaştırma Merkezi) olarak değiştirilmiştir. Bu merkezin çalışma konuları aşağıda sayılan başlıklarda belirtilmiştir⁸⁴:

- Mevcut Model Değişimi Anlaşması'nı geliştirmek,
- Uluslararası ticarete engel ulusal yasaların ve ticari uygulamalarının tespiti,
- Elektronik onaylama,
- Veri korunması için kullanıcılara pratik rehberlerin hazırlanması,
- Özel uluslararası yasa; internetin gelişimi kapsamında yargılama ve sorun çözme mekanizmalarının geliştirilmesi,
- Model Aracı Anlaşması,
- ICC (elektronik terimler rehberi); Milletlerarası Ticaret Odası'nın sürdürdüğü çalışmaların izlenmesi,
- E-ticarete yasal konularda ilgilileri bilgilendirecek eğitim aktiviteleri düzenlenmesi,
- UN-EDIFACT mesajlarının yasal açılardan gözden geçirilmesi.

3- Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL)

E-ticareti çeşitli yönleriyle inceleyen ve bu konuda çalışmalar yürüten bir diğer uluslar arası kuruluş Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL)'dur. UNCITRAL 1993 yılında e-ticaret için model bir yasa hazırlamaya başlamış ve bu çalışmanın ilk aşamasını 1996 yılında tamamlamıştır.⁸⁵E-ticaret Model Yasası bir çok ülkenin düzenlemelerine önemli bir kaynak olmuştur. Model yasa uluslararası boyutta kabul edilebilecek bir takım kurallar oluşturarak, yasal engelleri ortadan kaldırabilmek ve elektronik haberleşme yöntemlerinin kullanımını teşvik etmek üzere hazırlanmıştır. Model yasa hazırlanırken karşılaşılan en büyük sorun, farklı ülkelerin ticaretle ilgili yasalarının uyumlaştırılması olmuştur.

⁸⁴ ALKAN,a.g.e., s.89.

⁸⁵ ALKAN, a.g.e., s.90.

Model yasa, fonksiyonel eşitlik yaklaşımını kullanmakta ve veri mesajlarını yasal statü kazanacak niteliklere sahip olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır.⁸⁶ Model yasanın temel amaçları, e-ticaret için güvenli yasal bir çerçeve çizerek ülkeler arasında e-ticareti kolaylaştırmak ve uluslararası ticarete yeni bilgi teknolojilerinin uygulanmasını desteklemektir. Yasada kısaca, elektronik yöntemlerle oluşturulan sözleşmenin tanınması ve işleyişi ile ilgili gıyabi kurallar konulmuş, geçerli bir elektronik belgenin özellikleri tanımlanmış, yasal ve ticari amaçlar için elektronik imzanın tanınması sağlanmış ve mahkemelerle hakemlik durumlarında bilgisayardan çıkan delillerin kabul edilmesi desteklenmiştir.⁸⁷

Model yasanın 6. maddesi veri mesajlarının yazılı bir dokümanın özelliklerini taşımayacağını kabul eder. Fakat fonksiyonel eşitlik yaklaşımı ile verinin yeniden elde edilebileceği ve okunabileceği durumlara değinir. Erişilebilir veri, istenildiği takdirde okunabilecek ve yorumlanacak veriyi ve onu bu hale getirecek yazılımı anlatır. Kullanılabilir veri ise sadece insanları değil, başka bilgisayarların da bu veriyi kullanabilmesini anlatır. Elektronik imza ve onay kurumu UNCITRAL'in üzerinde çalıştığı diğer konulardır.

4-Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (DTÖ)

Birleşmiş Milletlere bağlı bu kuruluş iki temel anlaşma ile fikri mülkiyet konusunu düzenlemektedir. Bunlar, edebiyat ve sanatsal çalışmaları koruyan Bern Anlaşması ve sınaî mülkiyeti koruyan Paris Anlaşması'dır. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü genel kurulu, kuruluşun uluslararası bürosunu yeni küresel bilgi altyapısının ve internetin uluslararası fikri mülkiyete etkisini araştırmakla görevlendirmiştir.

WIPO,1996 yılında iki önemli anlaşma daha hazırlamıştır. On-line sayısal materyalleri, veri tabanlarını ve bilgisayar programlarını koruyan Telif Hakları Sözleşmesi ve sayısallaştırılarak on-line ortama aktarılan müzik eserlerini, sanatsal eserleri ve video eserlerini koruma altına alan İcracı Sanatçı ve Fonogram Yapımcıları Anlaşması.

⁸⁶ ALKAN, **a.g.e.**, s.91.

⁸⁷ Alkan, **a.g.e.**,s:91

D-DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (WTO)

1995 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütü piyasaların özellikle haberleşme hizmetleri için liberalizasyonu ve yeniden gözden geçirilmesi konusundaki çalışmaları yürüten uluslararası bir kuruluştur.⁸⁸ DTÖ'nün çalışmaları sonucuna oluşturulan bir çok anlaşma, e-ticaret konusunun örgüt bünyesinde incelenmesine olanak sunmaktadır. E-ticarete ilişkin pazara giriş konuları, Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GAT), Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS) çerçevesinde ele alınmaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü'nün 13 Aralık 1996 yılında Singapur'da imzalanan Bilgi Teknolojisi Ürünleri Ticareti Bakanlar Deklarasyonu, bilgi teknolojisi ürünlerinde dünya ticaretinin büyük bir kısmını gerçekleştiren Avrupa Birliği ve 13 ülke gümrük vergilerinin 2000 yılına kadar azaltılmasını bu ülkeler açısından zorunlu hale getirmiştir. Yine 1997 yılı içinde DTÖ Hizmetler Ticareti Konseyi bünyesinde yürütülen müzakereler sonucunda temel telekomünikasyon hizmetlerine ilişkin üye ülkelerin pazara giriş, ulusal muamele ve düzenleyici ilkeler konusunda sunmuş oldukları taahhütler ve GATS'ın Telekomünikasyon ekindeki hükümler, internet aracılığıyla e-ticarete katılabilmek için telekomünikasyon altyapısına giriş imkanı tanımaktadır.

Ticaretin serbestleştirilmesi ilkesi çerçevesinde, e-ticaretin serbestleştirilmesi bakımından GATS'ın 1. maddesinde, hizmetin

- Bir üye ülkeden herhangi bir diğer üye ülkeye,
- Bir üye ülkeden herhangi bir diğer üyenin hizmet tüketicisine arzını öngören hükümler gerekli zemini oluşturmaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü ilk kez 1998 yılında e-ticaret için pazara giriş konusunu gündeme getirmiştir. ABD'nin 19 Şubat 1998 tarihli Genel konsey toplantısında sunmuş olduğu öneri, bu konu için atılmış önemli bir adımdır. ABD

⁸⁸ ALKAN, a.g.e., s.94.

söz konusu önerisiyle örgüt üyesi hiçbir ülkenin, elektronik olarak teslimatı yapılabilen ürünlerden gümrük vergisi almadığını ve standstill (moratoryum) olarak adlandırılan bu durumun yapılacak anlaşmalarla aynı şekilde devam ettirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. ABD bu teorileri uygulamaya dönüştürebilmek için 1998 yılının Mayıs ayında Cenevre’de yapılacak olan DTÖ II: Bakanlar Konferansı sırasında bir karar alınmasını talep etmiştir. ABD’nin bu yaklaşımı, DTÖ içinde yoğun bir tartışma konusu haline gelmiştir. Yapılan müzakereler sonucunda varılan anlaşmalar üzerine II. Bakanlar Konferansı sonrası yayınlanan bir siyasi deklarasyonla, ‘standstill’ uygulamasının III. Bakanlar Konferansının yapılacağı Aralık 1999 tarihine kadar devam ettirilmesine karar verilmiştir. Ancak ABD’nin Seattle kentinde yapılan III. Bakanlar konferansının sonuçsuz kalması nedeniyle ‘standstill’ uygulamaları halen devam edilmektedir.⁸⁹

E-BAZI ÜLKELERİN UYGULAMALARI

1) Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

ABD, internetin doğduğu ve en çok kullanıldığı ülke olduğundan, e- ticaret konusunda en etkin ve geniş çalışmaları gerçekleştiren ve konuda dünyadaki bir çok ülkeye liderlik yapan ülkedir. Dünyadaki e-ticaretin büyük bir kısmı ABD tarafından gerçekleştirilmektedir. Bunun en büyük nedeni ABD’de gelir düzeyinin yüksekliğidir.⁹⁰

ABD ekonomisinin dünyanın en büyük ekonomisi olmasının ve son yıllarda eskiye göre daha hızlı bir büyüme göstermesinin temel nedenleri arasında bilgi ve iletişim teknolojilerinde ulaştıkları seviye, bilgisayarla çalışma eğiliminde gelişme ve internetin her alanda yaygın kullanılmasıdır. ABD’de e-ticaret konusunda yapılan çalışmaları aşağıdaki gibi incelemek mümkündür:⁹¹

⁸⁹ GÜNEŞ, **a.g.e.**

⁹⁰ Ufuk Bakkal, “E-ticaretin Vergilendirilmesi-I”,Yaklaşım Dergisi, (Ocak, 2001),Yıl 9, Sayı 97, s.208-209.

⁹¹ ALKAN, **a.g.e.**, s.98.

(i) ABD’de Ulusal Altyapı kapsamında (National Information Infrastructure-NII) e-ticaret altyapı programı hazırlanmıştır.

(ii) 1995 yılında ‘Federal E-ticaret Ekibi’ oluşturulmuş, e-ticaretin hükümet tarafından kullanılma olanakları değerlendirilmiştir.

(iii) 1994 yılında Başkan Yardımcısı Gore, Dünya İletişim Konferansı’nda yaptığı konuşmada e-ticaret alanında güçlüklerin kaldırılmasına değinmiştir. Buna göre ABD’de hükümet politikasının iletişim sektöründe dayanması gereken prensipler şunlardır:

- Hükümet tarafından kontrol edilen iletişim şirketlerinin özelleştirilmesi yoluyla özel sektör yatırımlarını teşviki.
- Telefon piyasalarını monopol özelliğini ortadan kaldırmak ve rekabetin oluşmasına imkan tanımak ayrıca iletişimin adil fiyatlarla yapılmasını güvenceye almak.
- Sistemin açık girişe dayandırılması ve böylece küresel bilgi altyapısı kullanıcılarının geniş bir bilgi ve hizmet alanına girebilmesi.
- Teknolojik gelişme ile birlikte esnek, rekabetçi, bağımsız bir düzenleme oluşturulması.

(iv) ABD’nin genel yaklaşımı, ‘Küresel E-ticaret İçin Bir Çerçeve’ dokümanı ile açıklanmıştır. Beyaz Saray tarafından 1997 yılında yayınlanan bu dokümanda internetin küresel bir iletişim aracı olması nedeniyle, internet üzerinden yapılan alışverişlere vergi koymanın hiç de olumlu sonuçlar doğurmayacağı üzerinde durulmuştur. Dokümanda, internet üzerinden gerçekleştirilen satışların vergilendirilmesi durumunda uyulması istenen ilkeler aşağıdaki gibidir:

- İnternet, ne ticareti saptırmalı ne de engellemelidir. Vergi sisteminin, ticaretin türleri arasında ayrımcılık yaratmaması gerektiği gibi, yapılan ticari işlemlerin özelliğini veya mekanını değiştirecek şekilde teşvikler de içermemelidir.

- Vergi sistemi basit ve şeffaf olmalıdır. Uygun gelirlerin baskın gelen çoğunluğunu ele geçirebilmeli, kolay uygulanabilir olmalı, tüm taraflar için kayıt sisteminin yüklerini ve maliyetini an aza indirebilmelidir.
- Sistem, Birleşik Devletlerin ve onun uluslar arası ticari ortaklarının kullandığı vergi sistemleriyle uyumlaştırılmaya yatkın olmalıdır.

(v) ABD’de Ekim 1998’de yürürlüğe giren ‘Vergisiz İnternet’ yasasının hazırlanmasında Kaliforniya eyalet temsilcisi Christopher Cox ile Oregon eyaleti senatörü Ron Wyden büyük rol almışlardır. Bu yasanın belli başlı hükümleri aşağıdaki gibidir:

- Kullanıcıların internet erişimi için Amerika Online ve Compuserve gibi İnternet servis sağlayıcılara ödedikleri aylık erişim ücretlerinin alınması anlamına gelen İnternet erişim vergisi üç yıl süreyle ertelenmiştir. Kurucu on eyalet eğer bu anlamdaki vergilerinin genel olarak konduğunu ve gerçekten uygulandığını ispat edebilirlerse vergiyi almaya devam edeceklerdir.
- E-ticaretin çok taraflı ve ayrımcı bir biçimde vergilendirilmesi de engellenmiştir. Bu madde ile eyaletler ve yerel yönetimler e-ticarete taraf olanları çifte vergilendirmeye maruz bırakması engellenmiştir. Madde ayrıca, e-ticarete taraf olanları yeni vergi yükümlülüklerine karşı da korumaktadır.
- E-ticaret üzerine yeni bir federal verginin konması da gereksizdir.
- Birleşmiş milletler, Dünya Ticaret Örgütü ve OECD gibi uluslar arası kuruluşlara internetin tarife ve gümrükten arındırılmış bir alan olarak kalması gerektiğinin aktarılmasına karar verilmiştir.

(vi) Ekim 1998’de kanunlaşan yasa Ekim 1999’da yenilenerek uluslararası boyuta taşınmıştır. Söz konusu yasanın getirdiklerini aşağıdaki gibi inceleyebiliriz:

- İnternet erişimi üzerinde herhangi bir gümrük veya tarifenin konmamasını sağlamak amacıyla kalıcı bir yasal düzenleme yapması için Dünya Ticaret Örgütü’ne çağrıda bulunmak.
- E-ticaret üzerine çift taraflı, ayrımcı ya da özel vergilerin konmamasını temin etmek için OECD’ye çağrıda bulunmak. ABD burada üye ülke statüsünü ileri sürmüş ve 1998 yılında kendi ülkesinde çıkardığı vergisiz İnternet yasasının aynı hükmünü gerekçe göstermiştir.
- BIT vergisine karşı çıkarak, Birleşmiş Milletler’i BIT vergisi önerisi nedeniyle kınamış ve bu tür vergiler üzerine sürekli bir yasak koyulması çağrısında bulunmuştur.

(vii) ABD temsilciler Meclisi, Mayıs 2000’de, e-ticaret vergileri üzerine Ekim 1998’de getirilen üç yıllık yasağın bitim tarihinden itibaren beş yıl süreyle uzatılması hükmünü içeren bir yasayı kabul etmiştir. Bu yasaya göre ABD’de yurtiçi e-ticaret Ekim 2006 yılına kadar vergisiz olarak yapılacaktır. Ayrıca bu yasa, 1998 yılındaki yasaya rağmen e-ticaret üzerine vergi uygulayan on eyaletin yasanın bitim tarihi olan Ekim 2001’den itibaren e-ticaret üzerinden vergi almaların da engellemektedir.⁹²

Ne var ki söz konusu yasanın uygulamaya geçişinden önce birkaçı dışında tüm ABD eyalet hükümetleri e-ticaret işlemlerini vergilendirmeye başlamış olduklarından yasanın bunlar üzerindeki etkisi sınırlı bulunmaktadır. Ancak yasa, internet erişim ücretleri konusunda yerel idarelerin satış vergileri almalarını yasaklaması bakımından önem taşımaktadır.

⁹²Ramazan GÖKBUNAR ve Ahmet UTKUSEVEN, “E-ticaretin Vergilendirilmesinde Yaşanan Gelişmeler:Yeni İpek Yolu Bir Vergi Cenneti mi?”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Dergisi**, (Ekim, 2002), No:27, s.209.

Söz konusu yasa, internet üzerinden yapılan alışverişlere uygulanan eyalet vergilerine ve yerel vergilere uygulanmayacaktır. İnternette perakendecilik yapan kişi ve kurumlar katalog üzerinden satış yapanlarla aynı statüde değerlendirileceklerdir.

(viii) ABD’de internet üzerinden yapılan e-ticaret işlemleri yerel yönetimlerce vergilendirilmekte ve bu işlemler üzerinden satış vergisi (sales taxes) tahsil edilmektedir. Ancak bu verginin işlerliğinin olmadığı özel durumlarda (eyaletler arası mal ve hizmet satışlarında olduğu gibi) ise kullanım vergisi (use tax) adıyla bilinen bir vergi mal ve hizmetleri tüketenlerin kendilerinden alınmaktadır.

(ix) 1998 yılında Amerikan Gelir İdaresi’nin yeniden yapılandırmayla ilgili çıkardığı yasa ile ulusal gelir idaresi internet ortamında çalışan bir gelir idaresine dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Böylece, vergi mükelleflerine daha kaliteli bir hizmet sunulabilecek ve vergi idaresinin etkinliği ve verimliliği artırılabilir.

Neticede 2002 yılında, Amerikan Gelir İdaresi, mükelleflerin vergi ödemelerini elektronik ortamda yapabilmelerine imkan veren bir sistem ülke çapında uygulanmaya başlanmıştır. Bu sisteme ‘Elektronik Federal Vergi Ödeme Sistemi’ adı verilmiştir.

Sistemin çalışması esas itibariyle aracısız ve aracılı olmak üzere iki değişik yöntemle gerçekleştirilmektedir. Doğrudan ve herhangi bir aracının varlığını gerektirmeyen ilk yöntemde, verginin ödenmesine ilişkin bir bildirim mükellef tarafından en geç verginin ödeme vadesinden bir önceki gün içinde sisteme yapılmakta ve sistem de, bu bildirim üzerine mükellefin banka hesabından bildirim tutarı kadar miktarı ABD hazinesine transfer etmektedir. Aracılı olarak adlandırılan ikinci yöntemde ise vergi ödemesi finansal araçlar tarafından sunulan hizmetlerden yararlanılarak gerçekleştirilmekte, finansal kuruluş mükellefin banka hesabını

borçlandırmakta ve aynı anda ödeme elektronik olarak sisteme gönderilmektedir. Sistemin genel özellikleri aşağıda sıralanmıştır⁹³:

- Elektronik ödeme sisteminden yararlanacak mükellefler yönünden herhangi bir sınırlama getirilmiş değildir. Buna ilaveten uygulama herhangi bir federal vergi sınırlaması getirmemekte ancak yerel idare vergileri bu uygulamanın dışında tutulmaktadır.
- Hizmetten yararlanmak için tüm mükelleflerin belirli bir kayıt işlemine tabi olması gerekmektedir.
- İnternet üzerinden işlemler için Amerikan Gelir İdaresi tarafından bir WEB sayfası dizayn edilmiştir.
- Mükellefler sistemden ücretsiz olarak yararlanabilmektedirler. Ancak aracılı olarak yürütülen işlemlerde araçlar belirli bir ücret talep etmektedirler.
- İnternet üzerinden tüm federal vergiler ödenebilmekle birlikte, ceza ve faiz ödeme imkanı sadece firmalara tanınmıştır.
- Ödemelerin hesaplar arası transferinde ülke çapındaki bankacılık sisteminde aracı bir rol üstlenen Automated Clearing House transfer sistemi kullanılmaktadır. Bu sistem taraflara güvence sağlamaktadır.
- Vergi ödemeleri kredi kartı ya da banka kartları aracılığıyla yapılabilmektedir.
- Elektronik Ödeme Sistemi güvenlik ve gizlilik sağlayabilecek teknolojiler üzerine oluşturulmuştur.

2) Japonya

Japonya da e-ticaret konusunda kurumsal düzeyde sağladığı örgütlenme modelleri ile yoğun çalışan, çok sayıda pilot proje yürüten ülkelerin başında gelmektedir. Bu çalışmalarına ise 1996 yılının başında ‘Electronic Commerce Promotion Council of Japan’ (ECOM) adında bir kurumun oluşturulmasıyla

⁹³ Ahmet NOHUTÇU, D. DEMİREL, “Dünyada E-Devlet Uygulamaları”,
< http://www.nvi.gov.tr/Attached/NVI/makale/makale_doc/dunyada_e-devlet_uygulamalari.doc>,
(Erişim Tarihi:25.07.2005).

başlamıştır. Bu kurumda biri uluslararası işbirliği, 5'i kurumlar ve 8'i teknoloji üzerine olan toplam 14 çalışma grubu e-ticaret üzerindeki çalışmalarını sürdürmektedir. ECOM'un oluşumu üyelik sistemine dayanmaktadır ve ücretlidir. Üyelik, çeşitli düzeylerde politika geliştirme, rapor hazırlama veya ECOM'un çalışmalarından yararlanma şeklinde olmaktadır.

Japonya, e-ticaret üzerindeki devlet müdahalesini en alt düzeyde olmasını ama e-ticarete özgü çözümlerin mevcut sistemlerle uyumlu olmasını savunmaktadır.

ECOM pilot projeler aracılığıyla ve tarafların katılımı ile e-ticaretin her yönü üzerinde uygulamalar geliştirmekte, sorunları tespit etmekte ve muhtemel çözüm yollarını araştırmaktadır.

ECOM, uluslararası iş alma eğilimlerinin ve sanal mağazaların ulusallaşması ve kişisel bilgisayar kullanımının yaygınlaşması ile gelişen uluslararası e-ticaret işlemlerinde öncelikli olarak ele alınması gereken konuları aşağıdaki gibi belirlemiştir:⁹⁴

- Malın dağıtımı (gümrük işlemleri, geri iade ve satış sonrası hizmetler)
- Fikri mülkiyet hakları (copyright, trade mark, domain name)
- Vergilendirme (uluslararası e-ticaret işlemlerindeki standartlar; kaynak ilkesi ve ikamet ilkesi tanımı)
- İşletmenin yönetimi (zaman, firma kodu, elektronik doküman, elektronik menkul kıymetler, sanal işletme, iş etiği)

Japonya e-ticarete temelden yaklaşmakta ve konuyu uzun vadeli olarak ele almaktadır. Japonya sürdürülen çalışmaların ve ulaşılmaya çalışılan teknolojik çalışmaların temelinde gelecekte kağıt para yerine elektronik para kullanma hedefi yatmaktadır. Bu sebeple de, Japonya'da e-ticarete güvenliğin geliştirilmesi, bunun teknolojik ve yasal yönlerinin araştırılması üzerinde durulan konuların başında

⁹⁴ Umut DERELİ, "E-ticaret Konusunda Çalışan Bölgesel ve Uluslararası Kuruluşlar", <http://www.bendevar.com/v3/makale_oku.php?id=477>, (Erişim Tarihi: 01.06.2005).

gelmektedir. Bu hedefe ulaşabilmek için ECOM bünyesindeki çalışma gruplarından ‘Onay Kurumları Çalışma Grubu’ çalışmalarını sürdürmektedir. Bu grup, ECOM’a üye kurum ve kuruluşlara dağıtılmak üzere, e-ticarete yer alacak kurum ve kişilerin yetki ve sorumluluklarını ve birbirleriyle ilişkilerini belirleyen güvenli e- ticaret için bir ön yönetmeliği de içinde barındıran bir rehber yayımlamıştır. Teknolojik olarak güvenli bir e-ticaret için ise, IKP ‘Information Security Protocols’ adı altında, saha güvenli iletişim sağlayacak protokol geliştirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır.

3) Singapur

Singapur, tüm ticari işlemlerini bilgi teknolojisine göre düzenleyen ilk ülkedir.⁹⁵Singapur Netwok Servisi (SNS) 1986 yılında Singapur Ulusal Bilgisayar Kurulundan uzmanlarla çalışmalarına başlamıştır. Hedef, Singapur’un uluslararası piyasalarda rekabet gücünü artırabilmektir. İhracatçılar, ithalatçılar, nakliye şirketleri ve dış ticaret işlemleri ile ilgili yirmiden fazla kuruluş arasında 1989 yılında Sistem tamamlanmıştır. Bu sistem EDI bilgi teknolojisine dayanmaktadır. Ticaret EDI için hedef sektör olarak belirlenmiştir. ⁹⁶SNS projesi, Trade-net servisi ile uygulanmaya başlanmıştır. Trade-net’in amacı ticaretle uğraşanların kişisel bilgisayarları ile ithalat ve ihracat işlemlerini gerçekleştirebilmelerini sağlamaktır. Sistemin işleyişi, dokümanların değişik hükümetlerden ayrı ayrı izin almak yerine EDI uygulamasıyla bilgisayar ağında tek bir dokümanın dolaşmasına dayanmaktadır. Böylece SNS’den önce iki üç günde tamamlanabilen işlemler 15–30 dakika arasında tamamlanabilmektedir.

Nihai kullanıcılar SNS tarafından geliştirilen bir yazılım kullanılmaktadır. Nihai kullanıcılar yüzde 50 oranında maliyetlerden tasarruf edebilmektedirler, verimlilik artışının ise yüzde 20 ile 30 arasında değiştiği tahmin edilmektedir.⁹⁷

Singapur’da dış ticarete ilişkin malların gümrüklerde beklemeleri gerekmemektedir. Sanal ortamda işlemleri yapılan mal gümrük işlemleri daha

⁹⁵ ALKAN,a.g.e.,s.101.

⁹⁶ ALKAN,a.g.e., s.102.

⁹⁷ ALKAN,a.g.e., s.102.

tamamlanmadan alıcıya ulaşmaktadır. Bu çeşit bir uygulama dünyada çok da büyük bir alana yayılmamış Singapur için önemli bir adımdır.

IV- ULUSLARARASI VERGİ HUKUKUNUN GENEL ESASLARI AÇISINDAN ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİ

E-ticaretin vergilendirilmesinde ortaya çıkan temel sorunlar ‘işyeri’ kavramı, ikametgah ve gelirin kaynağının tespitinden kaynaklanan güçlüklerden doğmaktadır.

Pek çok uluslararası vergi anlaşmasında ‘işyeri’, bir teşebbüsün işinin tamamen ya da kısmen yürütüldüğü işe ilişkin sabit yer olarak tanımlanmıştır. Uluslararası vergilendirme alanında, bir akit devlet teşebbüsüne ait kazancın, söz konusu teşebbüs diğer akit devlette yer alan bir iş yeri aracılığıyla ticari faaliyette bulunmadıkça, sadece ilk bahsedilen devlette vergilendirilmesi öngörülmüştür. Diğer taraftan, eğer yabancı bir teşebbüs tanıma uygun bir işyeri aracılığıyla bir başka ülkede ticari faaliyette bulunursa, teşebbüsün kazançları sadece söz konusu iş yerine atfedilen miktarla sınırlı olarak vergilendirilecektir.

İş yeri kavramı vergi hukukunda sabit bir yer, fiziki bir mekan olarak algılanmasına rağmen e-ticaretle birlikte iş yeri de nitelik değiştirmektedir. Artık karşımızda fiziki bir mekan değil sanal bir işyeri vardır. Bu nedenle işletmeler yabancı bir ülkede bulunana bilgisayarlar üzerinden varlıklarını sürdürmelerine rağmen, o ülkelerdeki işlemleri üzerinden mevzuat ve uluslararası anlaşmaların yokluğu nedeniyle vergilendirilmemektedir.

Gerçek kişilerin ikametinin tespitinde iki yöntem kullanılmaktadır. İlki daha önce de değinildiği gibi altı ay ülkede bulunma ölçütüdür. İkincisi ise objektif bazı kriterlerden hareketle ikametın tespit edildiği yöntemdir. İkamet ilkesine ilişkin olarak, üzerinde durulması gereken sorun gerçek kişiler tarafından yerleşmiş sayılmayı, bir yerde altı aydan fazla oturmaya bağlayan hükümlerdir. Günümüz dünyasında elektronik ortam insanlara ülke dışına çıkmadan diğer ülkelerle işlem yapma imkanı sağlamaktadır. Bu noktada ikametgah tespitinde altı aylık yerleşme ölçütü terk edilip, kişilerin yaşantılarını ağırlıklı olarak sürdürüldüğü yerlerin tespit edilmesi ve ikamet yeri olarak belirlenmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Elektronik ortamda yapılan işlemlerin niteliğinin tespit edilmesi ve bu işlemler sonucu elde edilen gelirlerin sınıflandırılması mevcut anlaşmaların vergileme ilgili hükümlerinin doğru şekilde uygulanabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. İkili anlaşmalar çerçevesinde e-ticaret sonucu elde edilen gelirlerin ticari kazanç ya da gayri maddi hak olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Vergi anlaşmaları çerçevesinde elde edilen gelirin ticari kazanç ya da gayri maddi hak olarak değerlendirilmesi farklı sonuçlar doğurmaktadır. Ticari kazançlar iş yeri aracılığıyla elde edildiği takdirde kaynak ülke tarafından vergilendirilmektedir. Gayri maddi hak bedellerinde ise vergileme hakkı kaynak ve ikamet ülkesi arasında paylaşılmaktadır.

Ticaretin günden güne globalleştiği dünyada e-ticaretin vergilendirilmesi için devletlerin yalnız başlarına bir çözüm üretmeleri mümkün değildir. Vergisel anlamda yapılabilecek her bir düzenleme serbest ekonomiye devletin bir müdahalesi olarak algılanacak ve sermayenin ülke dışına çıkmalarına neden olacaktır. Oysa uluslararası temelde alınabilecek önlemler ve uygulanabilecek yaptırımlar aracılığıyla, dünya üzerinde e-ticaretin vergilendirilmesi yolunda önemli adımlar atılmış olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİ

I-TÜRKİYE’DE İNTERNET GELİŞİMİ

Türkiye’de genel amaçlı internet ilk olarak 1986 yılında üniversitelerin çalışmalarıyla kurulmuş ve geliştirilmiştir. İnternet ilk olarak, Türkiye Üniversiteler ve Araştırma Kurumları Ağı olarak kurulmuş ve gereksinimler nedeniyle sadece Üniversiteler ve araştırma kurumları tarafından kurulmuş ve finanse edilmiştir. Ancak bu ağ, teknolojik gelişmeler karşısında yetersiz kalmıştır.

1992 yılında ODTÜ tarafından önerilen bir proje TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurumu) tarafından desteklenerek, bazı yeni ağ teknolojilerinin kullanımı öngörülmüş ve Türkiye’nin internet bağlantısı sağlanmıştır. Başlangıçta akademik olarak kurulan internet daha sonra devlet kuruluşları, uluslararası örgütler, ticari ve askeri kuruluşlarda da yoğun bir şekilde kullanılmaya başlamıştır.

1993 yılının ilk aylarında uluslar arası internetin kullanıma başlanmasıyla birlikte ODTÜ ve TÜBİTAK gereken çalışmaları başlatarak kendi personel öz kaynaklarından TR-NET olarak adlandırılan örgütün çekirdeğini oluşturmuşlardır. 1993–1996 yılları arasında TR-NET tarafından sürdürülen çalışmalar sonucunda, üniversite öğrencileri ve akademik personelin yanı sıra, ülkemizde 500’den fazla kurum ve kuruluş internetten faydalanabilmiştir.

1994 yılı sonunda TR-NET ekibi, Türk Telekom ile daha kapsamlı bir İnternet için görüşmelere başlamış ve TR-NET ile görüşmelerde ortaya konulmuş olan ‘Ulusal Omurga’ fikrine sahip çıkmıştır. Bunu üzerine Türk Telekom, internet kullanım olanaklarını genişletmek, yaşanan çeşitli kapasite sorunlarını çözmek gibi hedeflerle 1995 Ulusal İnternet Ağı projesini gerçekleştirmek üzere bir ihale açmıştır. TURNET ihalesine IBM, MCI-Nurol Likom konsorsiyumu, Laserex ve Sprint-Satko-ODTÜ konsorsiyumu katılmış ve ihaleye 16 Kasım1995 tarihinde

Sprint-Satko-ODTÜ konsorsiyumunun kazandığı açıklanmıştır. Türk Telekom ve adı geçen konsorsiyum arasında 1995 yılının Mart ayında sözleşme imzalanmıştır. Yedi yıl için geçerli olacak sözleşmeye ilk yıl Türk Telekom payı %70,2 olmak üzere her yıl artarak yedinci yıl sonunda %79.6 paylaşım oranları taraflarca kabul edilmiştir. Sözleşmeye göre, konsorsiyum, Türk Telekom tesislerine kurulacak TURNET omurgasının tüm yatırımlarını karşılayacak ve yedinci yıl sonunda mülkiyet tamamen Türk Telekom'a geçecektir.⁹⁸

İnternette faydalanmak isteyenler TURNET omurgasından ya doğrudan ya da internet servis sağlayıcı şirketler aracılığıyla bunu yapabileceklerdir. Türk Telekom ile servis sağlayıcılık sözleşmesi yapan şirketler kendi kurdukları merkezler ve Türk Telekom'dan kiralayacakları hatlar ile TURNET ana omurgasına bağlanabilmektedirler.

TURNET ihalesini kazanan konsorsiyum ortaklarından ODTÜ sözleşme imzalanmadan kısa bir süre önce, 1997 yılında da Satko Konsorsiyum'dan ayrılmışlardır. Bundan sonra bir Amerikan haberleşme şirketi olan Sprint kalmıştır. Sprint dünya genelinde birçok ülkenin haberleşme ağında büyük bir rol oynaması ve TURNET'te bir yıl içinde tek başına kalması şirketin bir sektörde bir tekel olmasına sebebiyet vermiştir. Daha sonra Sprint, Fransız ve Alman ulusal haberleşme kuruluşları ile birleşerek Global-One isimli yeni bir organizasyon oluşturmuştur.

TURNET ile birlikte internet hizmeti, kiralık hat ile kurumsal bağlantı, Türk Telekom santralini kullanarak kişisel bağlantı gibi yollar ile hem internet servis sağlayıcı şirketler hem de TURNET tarafından verilmeye başlanmıştır. Servis sağlayıcı şirketler TURNET'e ödedikleri lira miktarlarını öne sürerek kişisel kullanıcılara yüksek fiyattan internet hizmeti sunmaya başlamışlardır. Bunu üzerine Türk Telekom aldığı özel tarifeli numara hizmeti ile internet erişimi maliyetlerini düşürmüştür.

⁹⁸ ÇAK, a.g.e., s.66.

Türkiye’de internet altyapısına ilişkin çalışmalar 1990’lı yıllardan itibaren başlamıştır. Daha sonra bu piyasaya özel bir takım firmaların girmesiyle internet servis sağlayıcıların sayısı artış göstermiştir. Aşağıda bu çalışmalar incelenmiştir.

A-İTERNET ÜST KURULU

Türkiye’de günden güne gelişen internet teknolojilerine uygun altyapının, gerekli hızda sağlanamaması üzerine Ulaştırma Bakanlığı 1998 yılına bir girişim başlatmıştır. Türk Telekom tarafından yapılması gereken birçok yatırımının zamanında tamamlanmaması, e-ticaret çalışmaları yapmaya hazırlanan özel firmaların, eğitimde ve araştırmada interneti kullanmak isteyen üniversite temsilcilerinin ve internet üzerinde çalışmak isteyen kişi ve kuruluşların ilgili devlet kurumlarına baskı yapmalarına sebep olmuştur. Bu olaylar sonucunda 1998 yılında kamu kurum ve kuruluşlarını temsilen bakanlıklar ve müsteşarlıkla; altyapı hizmeti veren kuruluşlar ile servis ve içerik sağlayıcılarını temsilen İnternet Servis Sağlayıcıları Derneği, Ulakbim, TURNET yüklenicisi; kullanıcılar ile teknoloji üreticisi kuruluş temsilcileri olarak Türkiye Elektronik Sanayicileri ve İşadamları Derneği gibi işveren dernekleri ve sivil toplum örgütleri ile üniversite temsilcilerinden İnternet Üst Kurulu oluşturulmuştur.

İnternet Üst Kurulu’nun görevleri aşağıda sıralanmıştır:⁹⁹

- İstikrarlı ve güvenli bilgi sistemlerinin geniş bir şekilde kullanımını teşvik etmek,
- Endüstri ve kamu tarafından geliştirilmiş sistemlerin teknik koruma yeteneklerini değerlendirmek,
- Bilgi teknolojileri konusunda faaliyet gösteren kamu ve endüstri gruplarının teknik desteğini sağlamak,
- Bilgi sistemlerinin sürekliliği için gerekli teknik kriterleri geliştirmek,
- Ticari sistemleri geliştirmek ve gelişen teknolojiye paralel olarak değişimini sağlamak,

⁹⁹ İnternet Üst Kurulu, “T.C. Ulaştırma Bakanlığı İnternet Kurulu Çalışma İlkeleri Mart 2001”,
< <http://kurul.ubak.gov.tr/mo1.php> > , (Erişim Tarihi:18.03.2005).

- Bilgisayar ve ağ güvenlik teknolojisi araştırmalarını yapmak ve yönlendirmek,
- Güvenli bilgi sistemlerin geliştirme ve test etmede kullanmak için gerekli modifikasyon ve analiz teçhizatını geliştirmek ve bilişim emniyetini sağlamak,
- Bilgi güvenliği sahasında eğitim vermek,
- Kamu ve endüstrinin diğer bölümlerini e-ticaret konusunda bilgilendirmek,
- Sertifikasyon ve uluslararası standartlar konusunda çalışma yapmak ve sektörü bilgilendirmek.

İnternet Üst Kurulu'nu meydana getiren bakanlık ve müsteşarlıklar, üniversite temsilcileri, dernekler, odalar ve doğrudan özel şirket temsilcilerinin bileşimindeki sayısal oranlar özel sermaye ağırlığını göstermektedir.¹⁰⁰ Kurul'da Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği (TTB), Türkiye Bilişim Vakfı (TBV), Türk Kütüphaneciler Derneği (TKD) gibi dernek ve meslek odaları, 14 adet bakan ve müsteşarlık temsilcisi ve 5 üniversite temsilcisinin yanında daha çok sermaye kesimini temsil eden Türkiye Bilişim Sanayicileri Derneği (TÜBİSAD), Türk Sanayicileri ve İşadamları Vakfı (TÜSİAV), Türkiye Elektronik Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TESİD), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), İş Bankası, çok uluslu telekomünikasyon şirketi Global One, uydu şirketi Satko ve İnternet servis sağlayıcılarından iki temsilci yer almaktadır.

B-ULUSAL ENFORMASYON ALTYAPISI ANA PLANI

Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı, Başbakanlığın enformasyon teknolojilerinin geliştirilmesi ve bilgi toplumuna geçişin sağlanması amacıyla, enformasyon alanında kamu güvenliği ve menfaatlerin korunması ile sosyoekonomik, yasal, kurumsal ve düşünülebilecek diğer hususları kapsayan bir enformasyon (İnternet de dahil) politikasını geliştirilmesine duyulan ihtiyaç nedeniyle 5 Şubat 1996 tarihinde verdiği direktif gereğince, Ulaştırma Bakanlığı sorumluluk ve koordinatörlüğünde TÜBİTAK-BİLTEN TUENA Proje Grubu'na hazırlanmıştır.

¹⁰⁰ ÇAK, a.g.e., s.72.

TUENA projesi, Türkiye'nin ilk defa tamamen kendi kaynaklarını kullanarak, özel ve kamunun tüm kesimlerinin katıldığı, her aşamasının kamuya açık bir şekilde tartışıldığı bir plan olma özelliğini taşımaktadır.

Ana plan çerçevesinde aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir:¹⁰¹

- Geleceğin haberleşme altyapısına ulaşabilmek için önemli bir ölçü olan bilgisayar sahipliğinin toplum içinde dağılımı dengesizdir. Çağın ve geleceğin bilgi toplumunun geniş kesimleri dışlamaması için, alım gücünü yükseltecek uygun ekonomi ve toplum politikaları seçilmelidir.
- Toplumumuzda üst gelir grupları dışındaki geniş kesimler, kırsal alanlarda yaşayanlar ile kente yeni göçenler için yaygın ve adil erişim hakkına yönelik gerekli düzenleyici mekanizmalar oluşturulmalıdır.
- Kamuya açık haberleşme merkezi, toplumsal dışlanmıslığı engelleyecek bir başka mekanizmadır. Bu yüzden çalışmaları, zaman ve hedef olarak bir plana uygun şekilde yürütülmelidir.
- Halkın mevcut teknolojileri kullanım kapasite ve yeteneği yüksek değildir. Bu teknolojilerin kullanımının etkinliğinin sağlanması için bilgilendirme ve eğitim çalışmaları hem kamu hem de özel kesimin gündeminde olmalıdır.

C-ULAKNET

Üniversitelerin ve araştırma kurumlarının, ulusal ve uluslararası düzeyde, bilgi kaynaklarına elektronik ortamda ve hızla erişebilmelerini sağlama ve bir yandan öğretimle araştırmanın bütünleşmesini ve ortak araştırmayı destekleme, bir yandan da eğitim ve sağlık gibi alanlarda üniversitelerin uzaktan hizmet vermelerini mümkün kılmak amacıyla, 1996 yılında Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM) kurulmuştur.

Üniversite ve araştırma merkezlerini birbirine bağlayan ULAKNET ulusal ağ altyapısını Ocak 1997'de hizmete açmış ve küresel internete bağlanmıştır. 1998 yılı

¹⁰¹ TUBİTAK, TUENA Projesi Sonuç Raporu,

< <http://www.tuena.tubitak.gov.tr/pdf/sonucraporu1.pdf> >, (Erişim Tarihi:26.05.2005).

sonunda toplam 2.5 Mbps olan ULAKNET'in yurtdışı bağlantı kapasitesi, 1999 yılında 10 Mbps'a çıkartılmıştır. Ocak 2002 tarihine gelindiğinde 160 noktadan ULAKNET'e bağlanan 80 üniversite ve kurumun toplam erişim kapasitesi 130 Mbps seviyelerindedir.

Bütçe imkanlarını elverdiği ölçüde kapasite artırılarak 2002 ortalarına kadar hizmet vermeye devam edilmiş ise de ULAKNET omurgasını geliştiren teknolojilere uyum sağlayamaması ve her geçen gün artan kullanım yoğunluğu nedeniyle zaman içerisinde bu kısıtlı artışlar yetersiz hale gelmiştir. Bağlantı kapasitelerini yükseltilmesi ve gerekli altyapı yatırımları için ihtiyaç duyulan ödeneğin sağlanmasında yaşanan güçlükler, yurtiçi bağlantı ücretlerinin pahalı olması ve sürekli artması gibi çeşitli nedenlerle evrensel normları yakalamak imkansız hale gelmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin imzalamış olduğu e-Avrupa eylem planının 'Araştırmacılar ve öğrenciler için daha hızlı internet' başlığını taşıyan 1.b maddesi uyarınca da en kısa zamanda ULAKNET kapasitesinin artırılması zorunlu hale gelmiştir.

Sayılan bu nedenlerden dolayı, ULAKNET altyapısının iyileştirilmesine yönelik girişimler gündeme gelmiş, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun 13 Aralık 2000 tarihindeki toplantısında bu yönde karar alınmış ve 7 Şubat 2001 gün ve 2001/8 sayılı Başbakanlık genelgesi ile de duyurulmuştur. Kurul, üniversite ve araştırma kurumlarını bilgi kaynaklarına elektronik ortamda hızla erişmelerini sağlamak için gerekli ödeneğin sağlanmasını kararlaştırmıştır.¹⁰²

D-TTNET

TURNET ile verilen hizmetin hızla gelişen Türkiye internet kullanım karşısında yetersiz kalması, yeni arayışlara yönelinmesine neden olmuş ve TURNET yerine yeni bir omurganın TTNET adı ile 1998 yılında kurulması çalışmaları

¹⁰²Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi, "ULAKNET Hakkında"<<http://www.ulakbim.gov.tr/hakkinda/ulakbim/ulaknethakkinda/dunbugun.uhtm>>, (Erişim Tarihi: 14.07.2005).

başlatılmıştır. TTNET, Türkiye’de ihtiyaç duyulan yeni servis ve uygulamalar için elverişli yeni teknolojilere dayanan bir iletişim altyapısı olarak hazırlanmıştır.

TTNET ile internet erişiminin tüm ülke geneline yaygınlaştırılarak, erişimin yerel seviyeye indirilmesi ve ucuzlatılması; iletişim olanaklarının verimli kullanımı ve uçtan uca servis kalitesi sağlanması; evrensel erişimin yada bulunulan yerden bağımsız olarak tüm kullanıcılara aynı ücrette ve eşit olanaklarla eşit olanaklarla internet erişimi sağlanması; Milli Eğitim gibi kamu projelerinin desteklenmesi, altyapı sağlayarak bilginin sübvansede edilmesi sağlanmıştır.

TTNET projesi oluşturulurken, bölge bazında telefon abonesi sayısı, kiralık devre ve TURPAK abone sayıları, 143 ve 0822 numaralı özel telefon numaralarının arama istatistikleri ve iletim altyapısı göz önüne alınmıştır¹⁰³:

- Ankara, İstanbul ve İzmir’den olmak üzere toplam 3 adet 34 Mbps’lik yurtdışı bağlantısı planlanmıştır. Yurtdışı hatlarının farklı iletim ortamlarından taşınması ve farklı taşıyıcılarda sonlanması amaçlanmıştır.
- Ankara, İstanbul (Avrupa ve Anadolu yakaları) ve İzmir’de çekirdek düğüm noktaları kurularak, bu noktaların 155 Mbps hızında Asenkron İletim Mod (ATM) protokolü ile birbirine bağlanması planlanmıştır.
- Adana, Afyon, Antalya, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, İçel, Kayseri, Kocaeli, Konya, Kütahya, Samsun, Trabzon ve Van illeri ile büyük illerde birçok merkezde kurulacak düğüm noktalarının 34 Mbps hızında ATM protokolü ile çekirdek düğüm noktalarına bağlanması planlanmıştır.
- Tüm il merkezlerinde ve büyük illerde birçok merkezde kurulacak erişim noktalarının ise 2Mbps hızında düğüm noktalarına bağlanması öngörülmektedir.
- Toplam 139 adet bölgesel erişim noktası kurulması planlanmıştır.

¹⁰³ ÇAK,a.g.e., s.69.

II)TÜRKİYE’DE ELEKTRONİK TİCARETİN GELİŞİMİ

Türkiye’de e-ticaretin gelişimini ve e-ticaret üzerindeki çalışmaları incelemek için son beş yılı incelemek gerekmektedir. Bu çalışmalar gelişen teknolojiye paralel olarak halen sürdürülmektedir. Ancak kamu ağırlıklı yürütülen bu çalışmalar özel sektörün de destek vermesi oldukça faydalı olacaktır. Uluslar arası ticaretten daha fazla pay alınabilmesi için önemli bir araç olarak görülen e-ticaret alanındaki gelişmelerin yakından takip edilmesi ve uygulamaya geçilmesi, uluslar arası pazarlara giriş imkanlarının geliştirilmesini beraberinde getirecektir. Bu durumda Türkiye’nin e-ticaret uygulamasını yaygınlaştırabilmek için enformasyon altyapısının sağlıklı olması gerekir. Türk Telekom’un ülkemizde internetin gereklerinin belirlenmesi ve sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için önemli çalışmaları olmuştur. Türk Telekom bu çalışmalarını sürdürürken başka ülkelerin İnternet altyapıları incelenmiş ve bu sistemlerin olumlu yönleri örnek alınmıştır.

E-ticaretin gerçekleştirilebilmesi için bürokratik, hukuki ve eğitim altyapısının hazırlanmasında devletin önemli bir rolü ve sorumluluğu vardır. E-ticarette devletin görevi, özel sektörün ulusal ve uluslararası e-ticaret işlemlerinde karşılaştığı sorunları çözmek, engelleri kaldırmak ve ihtiyaç duyulan yerde gereken desteği sağlamak şeklinde tanımlanabilir. Bu çerçevede devletin dört ana görevi vardır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır:¹⁰⁴

- Gerekli teknik ve idari altyapının kurulmasını sağlamak,
- Hukuki yapıyı oluşturmak,
- E-ticareti özendirici önlemleri almak,
- Ulusal politika ve uygulamaların uluslararası politika ve uygulamalarla uyumunu sağlamaktır.

E-ticaret son yıllarda hem dünyada hem Türkiye’de ne kadar gelişse de daha emekleme aşamasında olduğu bir geçektir. Türkiye’de e-ticaret konusunda yapılan çalışmalar aşağıda incelenmiştir:

¹⁰⁴ E-Ticaret İnternet Sitesi,” Mayıs 1998 Rapor Özeti.”,

< <http://www.eticaret.gov.tr/raporlar/raporozet.htm> >, (Erişim Tarihi: 13.06.2004).

A-E-TİCARET KOORDİNASYON KURULU ÇALIŞMALARI

E-ticarette, ülkemizin dünyadaki gelişmelere uyum sağlayabilmesi için, ulusal bir strateji belirlenmesi amacıyla, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun 25 Ağustos 1997 tarihli toplantısında, Türkiye'de e-ticaretin yaygınlaştırılmasına ilişkin bir karar alınmış ve bu karar gereğince koordinatörlük görevi Dış Ticaret Müsteşarlığı'na verilmiştir. Bu karar uyarınca, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın başkanlığında ilgili 40 kuruluşun katılımıyla E-ticaret Koordinasyon Kurulu (ETKK) oluşturulmuştur.¹⁰⁵ETKK üyesi kuruluşlar şunlardır: Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, Hazine Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Merkez Bankası, Rekabet Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu, Milli Prodüktivite Merkezi, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Bankalar Birliği, Türk Patent Enstitüsü, Türk Telekom, İGEME, BİLTEN, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Uluslararası Nakliyeciler Derneği gibi kurumlardır.

Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın başkanlığında ilgili kuruluşların katılımıyla oluşturulan ETKK'nın ilk toplantısı 16 Şubat 1998 tarihinde yapılmış ve ETKK bünyesinde hukuk, teknik ve finans çalışma grupları oluşturulmuştur. Ayrıca çalışma gruplarının hazırlayacakları raporların değerlendirilmesi amacıyla da dördüncü bir çalışma grubu kurulmuştur.

BTYK'nın 2 Haziran 1998 tarihli toplantısında, Türkiye'de e-ticaretin yaygınlaştırılması ile ilgili düzenlemeler tamamlanıncaya kadar ETKK'nın görevini sürdürmesine ve kendi önerileri doğrultusunda bir eylem planı hazırlayarak uygulamayı izlemesi, sonuçları değerlendirmesi, uygulamada ortaya çıkacak sorunları çözmeye yönelik yeni öneriler geliştirerek, bunları ilgili kuruluşların ve BTYK'nın görüşüne sunmaya devam etmesine karar verilmiştir.

Bu karara istinaden ETKK, alt gruplar ile eylem planı hazırlık çalışmalarına başlanmıştır. Bu planla, internet üzerinde bilginin gizliliği, bütünlüğü ve kimin

¹⁰⁵ ALKAN, a.g.e., s.117.

tarafından gönderildiğinin doğrulanması sağlanarak bir güven ortamının oluşturulması ve gerçek ortamda e-ticaretin finansal, yasal ve teknik boyutlarının belirlenerek ortaya konması hedeflenmektedir. Raporda, teknik ve idari altyapının ön koşulları aşağıdaki gibi özetlenmektedir¹⁰⁶:

- Enformasyon altyapısının, Türkiye'nin her yerinden herkese açık, hızlı ve düşük fiyatla erişilebilir kılınması,
- E-ticaretin onay kurumları gibi yeni kurumları ve mevcut kurumlarla bunların ilişkisinin düzenlenmesi için standartların oluşturulması, şifreleme, elektronik kimlik belgesi gibi güvenlik konularında altyapının kurulması ve ivedilikle bir pilot uygulamaya geçilmesi.

ETKK Hukuk çalışma grubu raporu, e-ticaret ile birlikte dikkat çekilen sorunlar üzerinde tartışmaktadır:¹⁰⁷

- Önemle üzerinde durulan bir konu, elektronik ortamda saklanan delillerin tanınmasının usul hukuku açısından tanınmasıdır. Böylelikle, modern işletmelerde bilgisayarlarda üretilen ve saklanan, muhasebe, personel ve benzeri elektronik belgeler kâğıda dökülmeden yasal geçerlilik kazanmış olurlar.
- Bir diğer önemli konu, sayısal imzanın yazılı imza ile aynı güce sahip olmasının sağlanmasıdır. Bu durumda, onay kurumlarını düzenleyen yasalara, elektronik kimlik belgesi standartlarını düzenleyen yasalara gereksinim olacaktır.
- İnternette suçun tanımlanması; tüketici ve özel kişi hakları; telif hakları gibi konulara da Hukuk Raporu'nda dikkat çekilmiştir. Her bir konu özelinde, hukukun çeşitli alanlarında düzenlemelere gidilebileceği vurgulanmıştır.

¹⁰⁶ Hasan AYKIN, "Yeni Ekonomi, E-devlet ve Gelir İdaresi-II", **Yaklaşım Dergisi** (Mayıs, 2001), Yıl:9, Sayı:101, s.118.

¹⁰⁷ E-Ticaret İnternet Sitesi," Mayıs 1998 Rapor Özeti.",

< <http://www.eticaret.gov.tr/raporlar/raporozet.htm> >, (Erişim Tarihi: 13.06.2004).

- Vergi üzerinde durulan bir diğer önemli konudur. Vergi ilke ve kuralları, vergi denetimi ve vergi toplaması açısından düzenlemelere gereksinim olduğu vurgulanmıştır. Burada özellikle altı çizilen, e-ticaret uygulamalarından doğabilecek vergi kayıplarını önlenmesidir. Uluslararası düzenlemelerde de tartışılan, kaynak ülke ve ikamet ilkesi tanımları üzerindeki tartışmalara dikkat çekilmiştir. E-ticaret koşullarında kaynak ve ikamet ilkesinin belirlenmesinde güçlükler olabileceği vurgulanmıştır.

ETKK çalışma raporu, e-ticaretin özendirilmesi gereğinin önemini vurgulamaktadır. Burada üç önemli politik tercih belirtilmiştir. Bunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:¹⁰⁸

- KOBİ'ler e-ticaret için mutlaka özendirilmeli ve desteklenmelidir.
- İletişim hizmetleri en düşük fiyatla sunulmalıdır.
- Devlet kamu görevlerini yürütürken e-ticaret uygulamalarına örnek oluşturarak, öncü rolü üstlenmelidir.

ETKK 26 Nisan 2000 tarihindeki toplantısında, e-ticaret hukuksal altyapısının teşkilinde uygulamalardaki aksaklıkların tespiti amacıyla bir örnek uygulama planının gerçekleştirilmesi öngörülmüştür.

Toplantıda, iç ticaret örnek uygulaması ve hukuk çalışma gruplarının 1 Temmuz 2000 tarihine kadar, dış ticaret örnek uygulama çalışma grubunun ise 1 Eylül tarihine kadar yürütülen çalışmalar ve geleceğe dönük önerileri içeren birer sonuç belgesi hazırlaması karara bağlanmıştır. Bu çalışmaları yürütmek üzere Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesinde bir 'E-ticaret Genel Koordinatörlüğü' kurulmuştur. E-ticaretle ilgili etkin çalışmalar yapmak üzere, genel müdürlük temsilcilerinden

¹⁰⁸ E-Ticaret İnternet Sitesi," Mayıs 1998 Rapor Özeti.",

< <http://www.eticaret.gov.tr/raporlar/raporozet.htm> >, (Erişim Tarihi: 13.06.2004).

oluşan E-ticaret Komisyonu oluşturulmuş, böylece Müsteşarlık içi eşgüdüm sağlanmıştır.

Başbakanlığın 19.03.1998 tarihli genelgesi ile; kamu bilgisayar ağları konusunda yapılan faaliyetlerin değerlendirilmesi, koordinasyonu, izlenmesi ve finansmanı konusunda karşılaşılan problemlerin çözülmesi amacıyla Başbakanlık Müsteşarının başkanlığında bazı bakanlık ve kuruluş müsteşarlarından oluşan T. C. Başbakanlık Kamu-Net Üst Kurulu ve Kamu-Net Teknik Kurulu kurulmuştur.

B-İGEME

Türkiye ihracatının geliştirilmesi ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulması temel amacı ile kurulmuş ilk ve tek kamu kuruluşu olan İGEME, bu amaçlar doğrultusunda yeni pazarlar ve iş olanakları yaratmaya yönelik araştırma geliştirme çalışmaları yürüterek Türkiye'deki ihracatçılarımızın yurtdışındaki pazar paylarını artırmalarına yardımcı olmak üzere eğitim, tanıtım ve yayın faaliyetlerinde bulunarak, yerli ve yabancı iş çevrelerine ticari enformasyon sağlayarak Türkiye'nin ihracatının ürün ve pazarlar yönünden çeşitlenmesine ve birçok yönden gelişmesine katkıda bulunur.¹⁰⁹

İhracatçıya ve ihraç potansiyeli olan kuruluşlara ihracat yapabilme ve ihracat kapasitelerini artırebilmeleri için gerekli bilgileri sağlamak, bu alandaki beceri ve donanımlarını geliştirmelerine yardımcı olmak, dış ticaretle ilgili kamu kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak, merkezin yurtiçi çalışma alanını oluşturmaktadır.

Diğer taraftan, yurt dışındaki alıcılara Türk ihraç ürünleri ve firmalarının tanıtılması amacı ile yabancı dillerde yayınlar hazırlamak, uluslararası fuar ve sergilere yurtiçi katılımı organize etmek, ihracatçı ile ithalatçı arasında direkt temas imkanları yaratmak gibi faaliyetler, İGEME'nin yurtdışına yönelik çalışmalarıdır.

İGEME, dünya ekonomisinde rekabet kurallarının hızla değiştiği ve bu değişimlerin yeniliği teşvik eden kurumsal yapı ve düzenlemeleri zorunlu kıldığı için bilinciyle 'Bilgi Çağına' uyum sağlayabilmek amacıyla başlattığı çalışmalarda

¹⁰⁹ İGEME, "Hakkımızda Bölümü", < <http://www.igeme.org.tr> >, (Erişim Tarihi:13.10.2004).

önemli gelişmeler kaydederek kompüterize ticari bilgi sistemini kurmuş ve Dış Ticaret Veri Tabanını Hizmete sunmuştur.

Aynı yaklaşım çerçevesinde internet sitesini kurmuş olan İGEME, basılı ve dijital ortamdaki bilgilerinin bir çoğunu internet ortamında yayınlamaktadır. İnternetin küreselleşen ve uluslararası pazarlamada giderek artan öneminin bilincinde olan İGEME e-ticaret konusunda ulusal ve uluslararası çalışmalara katılmaktadır.

UNCTAD öncülüğünde Ticaret Noktaları'nın oluşturulduğu ve KOBİ'lerin uluslar arası ticarete katılımını sağlamak için bilgi teknolojilerini daha fazla kullanmalarına yardımcı olmak amacıyla kurulan global ağa İGEME bünyesinde oluşturulan Ankara ticaret noktası 1 Haziran 1999 tarihinde UNCTAD'dan işlevsel sertifika alarak bu global ağda yer almış ve Ticaret Noktaları'nın Türkiye ağını oluşturmuştur.

C-ANKARA TİCARET NOKTASI (ATN) ÇALIŞMALARI

Türkiye Ticaret Noktaları Projesi, UNCTAD'ın projeyi uluslararası arenaya sunduğu 1994 yılından itibaren büyük ilgiyle karşılanmış ve Columbus'da imzaya açılan Bakanlar Deklerasyonu'na imza atmıştır. Ticaret noktası oluşturma amacıyla T.C. hükümetinin UNCTAD'a resmi başvurusu sonrasında, UNCTAD heyeti Mart 1997'de Türkiye'ye gelerek Ticaret Noktası kurmak için aday olan kuruluşlarda inceleme yapmış ve Ankara Ticaret Noktası (ATN) kuruluş çalışmalarını başlatmıştır. Dış Ticaret Müsteşarlığı, İGEME, Gümrük Müsteşarlığı, Orta Anadolu İhracatçılar birliği (OAİB), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve Türkiye Bankalar Birliğinin katılımları ile toplanan kurulda bu yönde bir anlaşma imzalanmıştır.

Söz konusu anlaşma ile üzerinde mutabık kalınan konular aşağıda sıralanmıştır¹¹⁰:

¹¹⁰ ALKAN, **a.g.e.**, s.114.

- Ankara Ticaret Noktası'nın kuruluşunda kurumsal düzeyde işbirliği ve ortak çalışma yapılması,
- ATN'nin ve devamının öncelikle İstanbul'da olmak üzere diğer illerde kurulacak Ticaret noktalarını da dikkate alarak idari yapısı, yasal statüsü, katılımcıları ve yükümlülükleri gibi konuları inceleyerek yapılanma modelini oluşturacak bir 'Kurumsal Yapı Çalışma Grubu' kurulması,
- ATN'nin işlevleri, vereceği hizmetler ve bu hizmetlerin hangilerinin ATN'nin kendi bünyesinden, hangilerinin katılımcı veya destekleyici kuruluşlardan sağlanacağını inceleyecek bir 'Teknik Çalışma Grubu' kurulması,
- E-ticaret uygulamalarına ve buna yönelik ulusal bir strateji oluşturulmasına gereken önemin verilerek, ilgili kurumların mevcut sistemlerinin uyumlu hale getirilmesi ve karşılıklı elektronik veri değişiminin sağlanması,
- İGEME'nin koordinatörlük işlevini sürdürmesi, e-ticaret ilgili konularda kamuoyu oluşturulması, gerekli olacak girişimlerde güç birliği yapılması.

Ticaret Noktaları ve E-ticaret Kurumsal Yapı Çalışma Grubu, ATN için en uygun statünün, kar amacı gütmeyen bir şirket olması gerektiği yönünde görüş oluşturmuştur. Mart 1997 Mayıs 1999 dönemini, ATN kuruluş ve işbirliği alternatiflerinin araştırılması ile geçmiştir. 1 Haziran 1999 tarihinde işlevsel bir Ticaret Noktasında olması gereken özellikler değerlendirilerek, ATN uygunluğu UNCTAD tarafından tescil edilmiş ve İşlevsel Ticaret Noktası olarak sertifikasını almıştır. ATN'nin almış olduğu bu sertifika, fizibilite ve gelişme aşmalarını tamamlayan ve kurumsal yapı, insan kaynakları, telekomünikasyon ve bilgi sistemleri altyapısı, pazar talebi ve finansman düzeyleri UNCTAD tarafından belirlenen kriterler uygun olan aday ticaret noktalarına verilen bir belgedir. Bu belge ile ATN, Küresel Ticaret Noktaları Bilgi Ağı – GTPNet'te üye olarak yer alma ve ortak faaliyetlerde bulunma hakkını elde etmiştir. Bunun doğa bir sonucu olarak da ATN; Türkiye'de ilk Ticaret Noktası olma özelliğini taşıyacak, kuruluş sürecinde ve

işleyişinde edinilen deneyimlerin yeni kurulacak Ticaret Noktalarına teknik ve idari destek olarak aktarılacağı bir merkez olacaktır.

1998 yılında ATN İnternet sitesinin tasarımı; UNTPDCGTP Net internet sitesinin kısmi aynalanmasını, ETO sisteminde yayımlanan alım taleplerinin, ihracatçı firmaların kullanımı amacıyla günlük olarak yayınlanmasını ve Türk firmalarını da ETO sistemine talep gönderebilmeleri, UNTPDC'nin bu imkanından yararlanabilmeleri için EDIFACT formatında talep girişi yapabileceği formu da kapsayacak şekilde hazırlanarak genel kullanıma açılmıştır.

D-KOBİ-NET PROJESİ

KOBİ-Net, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB)'nin KOBİ'lere sunduğu internet sitesinin adıdır. Bu site, işletmelerin rekabet güçlerini artırmak için ihtiyaç duydukları güncel bilgilere hızlı bir şekilde ulaşabilecekleri ve dünya ile elektronik ortamda iletişim kurabilecekleri bir ortam haline getirilmiştir. KOBİ-Net, her ölçekteki ve her sektördeki işletmeleri elektronik ortamda buluşturan bir e-ticaret merkezidir. ¹¹¹

Avrupa Birliği ve Gümrük Birliği konuları ve bunlara benzer konularda, KOBİ'lerin ihtiyaç duydukları bilgilere ulaşmalarını sağlamak, kendi aralarında elektronik posta ile iletişim kurmalarını sağlamak KOBİ-Net'in en önemli amaçları arasındadır.

KOBİ-Net, KOSGEB Avrupa Birliği Merkezi tarafından Nisan 1998 tarihinde kurulmuştur. Avrupa Bilgi Merkezleri KOBİ'lerin Avrupa Birliği ve Tek Pazar' uyumunu hızlandırmak için Avrupa Komisyonu, Müteşebbis Genel Müdürlüğü'nün 1987 yılında oluşturmaya başladığı KOBİ bilgi ağıdır. Birliğin amacı Avrupa birliği ile KOBİ'leri yakınlaştırmaktır.

KOBİ-Net'te, ülkemizde e-ticaretin yaygınlaşması ve KOBİ'lerin desteklenmesi için Avrupa Birliği'nin mali yardım sağladığı ilk projedir.KOBİ-Net sistemine yaklaşık 6000 firma üyedir. Bu firmalar sektörlere göre gruplara

¹¹¹ KOBİNET,"Hakkımızda Bölümü", < <http://www.kobinet.org.tr> >,(Erişim Tarihi:05.06.2005).

ayrılmıştır. Her firmanın KOBİ-Net üzerinde bir tanıtım sayfası ve elektronik posta adresi bulunmaktadır. KOSGEB firmalara internete ulaşım ve İnternet sayfası hazırlamaları konusunda yardımcı olmaktadır. Bu nedenledir ki KOBİ-Net’e daha fazla sayıda firmanın üye olması sağlanmalıdır .

Ayrıca KOBİ-Net aracılığı ile yurt dışı bağlantılar kurmak ve çeşitli mevzuat bilgilerine erişmek olanaklıdır.KOBİ-Net firmaların temel profil bilgilerini altı dilde ücretsiz olarak yayımlayan bir internet ağıdır. Bu yolla KOBİ-Net firmaların dış piyasalara açılan penceresi konumuna gelmiştir.

Sistemde her firma kendi bilgisini güncelleyebildiği için, ülkemizin en sağlıklı ve en dinamik ‘firmalar envanteri’ni kapsamaktadır. KOBİ-Net ile ulaşılmak istenen bir başka hedef de, firmaların kendi internet sayfalarını istedikleri gibi düzenlemelerini sağlayan altyapıdan mümkün olduğunca çok faydalanmalarını sağlamaktır.

KOBİ-Net uygulaması 1997 yılında başlatılmış ve ilk uygulama dönemi bitmiştir. İkinci dönemde, KOBİ-Net içeriğinin yeni e-ticaret hizmetleri ile zenginleştirilmesi ve yaygın kullanımının sağlanmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

1980 sonrasında KOBİ’lerin ülke ekonomilerine katkılarını küçümsemek oldukça yanlış olacaktır. İnternete dayalı ekonomide de, ülke ekonomilerinin KOBİ’ler ve onların e-ticaret faaliyetleri ile gelişeceği bu konudaki önemli öngörülerdir.¹¹²

E-BİLGE PROJESİ

E-ticaret konusundaki bir diğer önemli çalışma da Gümrük Müsteşarlığı tarafından yürütülen Bilge Projesi’dir. Projenin amacı, gümrük işlemlerinin yürütülmesinde, gümrük komisyoncuları, taşıma şirketleri ve ithalatçı firmalar tarafından kullanılan gümrük belgelerinde EDI uygulamasını geliştirmektir.Proje komisyonculara dial-up yada lease line ile bağlanıp, ‘client-server’ mimarisinde

¹¹² ALKAN,a.g.e.,s,112.

gümrük merkezi ile veri alış verişine olanak sağlamaktadır. Aynı zamanda, isteyen komisyoncular aynı işlevleri web üzerinden de yapabileceklerdir. Böylelikle gümrük işlemlerinde verim artacak, hem daha hızlı hem de daha az hata ile işlemler tamamlanacaktır.¹¹³Bilge sisteminin yararları aşağıda sayılmıştır¹¹⁴

- Gümrüklü sahaya malların gelişi ile ithalatçı ve ihracatçılar beyanlarını hızlı bir şekilde gümrük idaresine verebilecekler, gümrük idaresi ise beyanı ve gerekirse malları en az gecikme ile kontrol edebilecektir.
- Gümrük beyannameleri, gümrük idaresinin bilgisayarlarına yeniden veri girişi yapılmadan aktarılacak ve vergiler sistem tarafından hesaplandıktan sonra rahatlıkla kontrol edilebilecektir.
- Daha gerçekçi ve hızlı bir şekilde istatistikler alınabilecektir.
- İşlemler basitleşecektir.
- Gümrük müdürlüklerinde her gün iş takip eden komisyoncu ve firma görevlisi sayısı EDI uygulaması ile hızla azalacak ve gümrük personeli üzerindeki iş yükü en aza indirilecektir.

Bilge sistemi gerçek zamanlı olarak çalışmaktadır. Yani bilgisayar ortamına geçilen işlemler aynı zamanda gerçekleştirilmektedir.

F-E-TİCARETİ DĞRUDAN YA DA DOLAYLI İLGİLENDİREN DEVLETÇE BELİRLENMİŞ POLİTİKALAR

Türkiye'deki Beş yıllık kalkınma planları ülkenin en önemli siyaset belgeleri durumundadır. Bu planlarda belirlenen amaç, ilke ve politikalar devlet organlarınca öncelikle dikkate alınmakta ve bunlara uygun hareket edilmektedir.

Bu nedenle bilim ve teknoloji yeteneğini geliştirmenin bir aracı olarak görülen ve e-ticaret teknik alt yapısı oluşturma'nın temel unsuru olan bilgi ve iletişim

¹¹³ Cemalettin KALAYCI, "Ticaret kolaylaştırma Çalışmaları ve Etkileri", <<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan2005/Cemalettin.htm>>, (Erişim Tarihi:16/04.2005).

¹¹⁴ Nurcan ÖZYAZICI, "Gümrüklerde EDI Projesi ve E-Ticaret Alanında Türkiye'deki Çalışmalar", **Gümrük Dünyası Dergisi**,(Ekim, 1999),Sayı:23, s.11.

teknolojilerine ilişkin 8. Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan politikalar aşağıda açıklanmıştır:¹¹⁵

1) Amaçlar, İlkeler ve Politikalar

- Plan döneminde stratejik sektörlerden biri olacak bilgi ve iletişim teknolojilerinin rekabet gücünün artırılmasına öncelik verilecektir. Yazılım stratejik bir alan olarak belirlenecek ve bu alanda uygun teşvikler düzenlenecektir.
- Telekomünikasyon politikasının temel hedefi, ülkemizin telekomünikasyon hizmet yeteneğinin küresel düzeyde geliştirilerek, ekonomik ve sosyal refahın geliştirilmesine katkı sağlanmasıdır. Devletin sektörde rekabet ortamını sağlayıcı ve düzenleyici rolü önem kazanacaktır.
- Bilgi teknolojisinde araştırma geliştirme çalışmaları desteklenecektir.
- Türkiye’de kullanıma sunulan yazılım ürünlerine Türkçe desteği sağlanmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.
- Bilgi ve iletişim teknolojilerinde, kullanıcıların talebi dikkate alınarak, teknolojik gelişmelerin ve alt sektörler arasındaki yakınlaşmanın sağladığı hizmetlere erişimi kolaylaştırarak hukuki, idari ve teknik düzenlemeler hızla gerçekleştirilecektir.
- Bilgi ve iletişim teknolojileri alanında geliştirilecek tüm kurumsal yapılanma modellerinde, devletin kamusal hizmetlerle ilgili görevleri yerine getirirken teşkilat yapısının küçültülerek fonksiyonel hale getirilmesi ilkesine uygun modeller esas alınacaktır. Etkin çalışacak, uzmanlığı ön plana çıkaran, koordinasyon görevini yerine getirebilecek, kamuoyunu bilgilendiren ve özel sektörün ve sivil toplumun örgütlerinin görüşlerini karar süreçlerine yansıtabilecek, Türkiye’ye uygun kurumsal yapılanma modelleri belirlenecektir.
- Herkesin makul ücretlerle telekomünikasyon altyapısından ve hizmetlerinden yararlanmasını sağlayacak uygulamalar esas alınacak,

¹¹⁵ Umut DERELİ, “Türkiye’de e-Ticareti Doğrudan ya da Dolaylı İlgilendiren Devletçe Belirlenmiş Politikalar”,
< http://www.bendevar.com/v3/makale_oku.php?id=476 > ,(Erişim Tarihi:01.06.2005).

tüm işletmecilere şeffaf ve eşit kurallar getirilerek tüketici hakları korunacaktır.

- Telekomünikasyon pazarını 2003 yılı sonunda tam olarak rekabete açılacağı dikkate alınarak Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin Pazar koşullarında rekabet edebilmesi amacıyla, bu tarihe kadar kamunun sahip olduğu hisselerin azaltılması yönünde gerekli düzenlemeler yapılacaktır.
- Katma değerli hizmetlerde, özel sektörün ruhsat ve izin gibi yöntemlerle yetkilendirilmesine ağırlık verilerek, teknolojik gelişmelerin getirdiği imkanların rekabetçi bir ortamda sunulması hedeflenecektir.
- Tüketici taleplerinin mobil telekomünikasyon hizmetlerine kayması sonucu, bu pazarda yaşanan hızlı gelişim, teknolojik ilerlemeler ve maliyette yaşanan düşüşlerin de etkisiyle artarak devam edecektir. Önümüzdeki dönemde başta internet erişimi ve e-ticaret uygulamaları olmak üzere birçok telekomünikasyon hizmetinde ağırlıklı olarak mobil şebekeler kullanılacaktır. Yüksek hızda veri transferine imkan veren üçüncü nesil sonrası mobil sistemler, telekomünikasyonun mobil ağırlıklı yapısını daha da kuvvetlendirecektir.
- Ülkemizin internet hizmetlerinde gelişimini sağlayacak, özel sektörün ve kullanıcıların taleplerinin dikkate alındığı ulusal politikalar geliştirilecektir. Hizmet kalitesi yüksek ve bilgi güvenliğinin sağlandığı internet hizmetlerinin verilmesinde, özel sektör tarafından kurulacak alternatif altyapıların kullanılmasını sağlayacak hukuki ve teknik düzenlemeler yapılacaktır.
- Küresel ekonomi içinde payı giderek artan e-ticaretin geliştirilmesi konusunda devletin rolü, gerekli teknik ve yasal altyapının oluşturulması olacaktır. Yapılacak düzenlemelerde kullanıcılar ve tüketiciler açısından güvenli bir ortam sağlanmasına, kişisel bilgilerin ve tüketici haklarının elektronik ortamda korunmasına önem verilecektir.

- E-ticaretin gelişiminin izlenebilmesi için gerekli olan istatistikî bilginin toplanması, işlenmesi ve raporlanması sağlanacaktır.
- Bilgi güvenliğinin sağlanabilmesi için uluslararası kural ve standartlar çerçevesinde çalışmalar tamamlanacak, özellikle e-ticareti kolaylaştıracak önlemler alınacaktır.
- Kamu kesiminde bilgi altyapısının kurulması ve buna ilişkin politika belirlenmesi konuları, kamunun bilgi çağındaki yeni rolüne uygun bir yaklaşımla ele alınacaktır. Kamunun sahip olduğu bilgiler topluma, açıklık ve şeffaflık ilkelerine göre ulaştırılacaktır.
- Üniversitelerin bilgi ve iletişim teknolojileri altyapıları ile ulusal ve uluslararası ağ bağlantıları güçlendirilecektir.
- 8. Plan döneminde, dünyadaki teknolojik gelişmeler izlenerek sayısal yayıncılığa geçilecektir. Bu teknolojinin yaygınlaşması amacıyla, yayın kuruluşları arasında eşitlik ilkesine ters düşmeyecek şeffaf düzenlemeler geliştirilecektir.
- Özel radyo ve televizyon kuruluşlarına lisans verilmesi konusunda gerekli çalışmalar tamamlanacaktır. TRT yeniden yapılandırılarak, sağlıklı bir mali yapıya kavuşturulacak ve yayın içeriği zenginleştirilecektir.
- Posta hizmetlerinde AB ülkelerinin serbestleştirme çalışmaları dikkate alınarak gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır. PTT'nin yeniden yapılandırılması tamamlanarak, posta hizmetlerinde kalite artırılabilecektir.
- 8. plan dönemi sonunda sabit telefon abone sayısının 26 milyona, abone yoğunluğunun % 37'ye erişmesi öngörülmektedir. Mobil telefon abone sayısının 30,5 milyona, abone yoğunluğunun ise % 44'e ulaşacağı tahmin edilmektedir. İnternet kullanıcı sayısının 15 milyona, kablo TV abone sayısının 4,6 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir.

2)Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

- Bilgi güvenliği ve kullanımı konusunda, teknolojik gelişmeler dikkate alınarak, e-ticaretin geliştirilmesi, kişisel ve ulusal güvenlikle ilgili bilgilerin korunması konularına önem verilerek kamu ve özel kesim tarafından üretilen bilgilerin, internet aracılığı ile kamuoyuna açılması ve mevcut kurumlarda eşgüdüm içerisinde çalışacak uygun kurumsal yapılanma modeli için gerekli hukuki altyapı hazırlanacaktır.
- E-ticarete ilişkin temel yasal düzenleme çalışmaları sonuçlandırılacak, gelişimin izlenmesi için gerekli çalışmalar başlatılacaktır.
- Posta hizmetleri piyasasının günün şartlarına uygun şekilde yapılanmasını sağlayacak hukuki düzenlemeler gerçekleştirilecektir.
- TRT'nin yeniden yapılandırılması ve sağlıklı bir mali yapıya kavuşturulması kapsamında gerekli hukuki düzenlemeler yapılacaktır.
- Sayısal yayıncılığa geçiş dönemi için gerekli hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılacaktır.
- Telekomünikasyon alanında AB'ye uyum süreci kapsamında gerekli hukuki düzenlemeler yapılacaktır.

G-ELEKTRONİK DEVLET PROJESİ

Günümüze damgasını vuran ve mevcut yapıları kökten değiştirecek teknolojilerin başında bilgi ve iletişim teknolojileri gelmektedir. Artık mobil telefonlar her bireyi her yerden dünyaya bağlayan bir araç olarak cebimize girmiş, internet dünyanın önemli bilgi birikimini bazı sınırlamalarla da olsa evimize getirmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin değişmesiyle birlikte günümüz dünyasında devletlerin işleyiş mekanizması da değişmektedir.¹¹⁶ Elektronik devlet

¹¹⁶ Hakan ALTINTAŞ, “Sanal Bürokrasiden E-Devlete Teorik Yaklaşımlar”, Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı, (Mayıs, 2003), İzmit. s.20.

bilgi ve iletişim teknolojilerinin getirdiği bir sonuç olarak gelişmiş ülkelerde toplumsal yaşamda yerini almıştır.

En basit biçimiyle e-devlet; devletin vatandaşlara karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu görev ve hizmetleri ile vatandaşların devlete karşı olan görev ve hizmetlerinin karşılıklı olarak elektronik iletişim ve işlem ortamlarında kesintisiz ve güvenli olarak yürütülmesi olarak tanımlanabilir.¹¹⁷Daha geniş olarak tanımlamak gerekirse, 21. yüzyılda ideal anlamda elektronik devlet; sistem entegrasyonu ve ölçeklenebilirliğin olanakları ile sınırlarını teknolojik, kurumsal ve politik olarak araştırarak, birbirleriyle uyumlu çalışabilen güvenli sistemler geliştiren, internet teknolojileri, devlet bilgisine ulaşım, elektronik oy verme ve elektronik vergilendirme sistemini mümkün kılan, vatandaşların demokratik süreçlere katılması için yöntem ve ölçümler geliştiren ve kendini sürekli yenileyen, İnternet kullanımının kamu sektöründe ve halk arasında daha yaygın hale gelmesiyle yeni ve entegre hizmetler veren, devlet tarafından verilen hizmetlerin özel sektör ve diğer kuruluşlar tarafından verildiği, bilginin araştırılması, seçilmesi, analizi ve paylaşımı için geliştirilecek teknolojilerin kamu görevlilerinin karar verme süreçlerini derinden etkilediği, bu teknolojilerin kullanımıyla birlikte, halk katılımı ve açık devlet kavramlarının mümkün kılındığı, kamu sektöründe elektronik arşivleme ve kayıt yönetiminin gündelik hayatın bir parçası haline geldiği, daha gelişmiş ve sürekli gelişmeleri takip eden bilgi teknolojileri yönetiminin varolduğu, araştırma kaynaklarının kullanılabilir bilgi sağladığı ve uygulanabilir yöntemler geliştirebildiği, devlette gerçekleştirilecek tüm ileri düzey bilgi ve iletişim teknolojileri uygulamalarının, politikalar, süreçler, bilgi ve teknoloji ile bütünleştirildiği devlettir.¹¹⁸

¹¹⁷ Ayşe İnalöz, “Telekomünikasyon Regülasyonları Çerçevesinde E-ticaretin İncelenmesi”, < http://www.tk.gov.tr/yayin/uzmanlik_tezleri/tktezler/ayse_Inaloz_Tez.pdf >, (Erişim Tarihi: 13.09. 2005).

¹¹⁸ Digitaldevlet.com, “Sıkça Sorulan Sorular Bölümü”, < <http://www.digitaldevlet.com/sss.php> >, (Erişim Tarihi: 30/07/200 5)

Devletin üç farklı hizmet sürecinden söz edilebilir. Bunlar aşağıda sıralanmıştır:¹¹⁹

- Devletin kendi kurumları arasındaki hizmet süreci
- Devletle vatandaş arasındaki hizmet süreçleri
- Devlet iş dünyası hizmet süreçleri

Elektronik devlet ile tüm bu süreçler değişip yeniden tanımlanacaktır. Ancak bu işler yapılırken süreçlerin mevcut işleyiş biçimi ile elektronik ortama aktarılması varolan yapıyı daha karmaşık ve verimsiz hale getirebilir. Bu sonuca neden olmamak için mevcut süreçlerin bilgi ve iletişim teknolojilerine göre yeniden tasarlanması ve organize edilmesi gerekmektedir. Verimli bir elektronik devlet aşağıdaki koşulları yerine getirmelidir:¹²⁰

- Bilgi altyapısı, kamu kurumlarının hizmet sunduğu tüm vatandaşların ve müşterilerin bilgiye kolayca erişimini sağlamalıdır.
- Kamusal hizmetlerinin on-line olarak gerçekleştirebileceği kamu yönetimi bilgi sistemleri geliştirilmelidir.
- Elektronik ortamdaki belgeler gerekli yasal düzenlemeler yapılarak uygulamada kullanılan diğer belgelerle aynı niteliklere sahip kılınmalıdır.

1)E-Devlet Projesinin Sağlayacağı Faydalar

Yapılacak yeni süreç tanımlamaları ile aşağıda sıralanan faydalar ortaya konabilecektir:¹²¹

¹¹⁹ Erinç Ali MENTEŞ, "Devletin Evrim Sürecinde Yeni Bir Aşama:E-Devlet", <<http://www.dergi.emo.org.tr/altindex.php?sayı=417&yazı=51>>, (Erişim Tarihi:11.07.2005).

¹²⁰ Richard Heek, "Understanding e-Governance for Development", <http://www.sed.manchester.ac.uk/idpm/publications/wp/igov_wp11.htm..>, (Erişim Tarihi:09.09.2005)

¹²¹ Aslı EVREN, "E-devletin Amaçları", <<http://www.bthaber.com>>, (Erişim Tarihi:28.11.2005).

a)Devletin Şeffaflaşması

Elektronik devlet uygulaması ile devletin sunacağı bilgiler tek bir kaynaktan ve tüm ülkede aynı içerikte olacaktır. Vatandaşların devlete ulaşması, sorular sorması, isteklerini bildirmesi İnternet üzerinden hızlı ve kişilere bağlı olmadan gerçekleştirilecektir. Devlet izin ve denetleme süreçlerini elektronik ortamda yaparken, kişiler ve özel kurumlar da işlerine uygun formları elektronik ortamda doldurup işleme koyabileceklerdir. Bu durum iş takipçilerinin devlet dairelerindeki koşuşturmalarını ortadan kaldıracaktır. Örneğin; devletin tüm ihale, kanun ve önerge gibi işlerinin İnternet yayınlanarak vatandaşların bilgisine sunulması bazı kişi ve kurumlara ayrıcalık tanınmasına imkan vermeyecektir. Tüm bakanlıkların İnternet sitelerinden sunulacak bu bilgilere isteyen vatandaşlar kolaylıkla ulaşabileceklerdir.

b)Devletin Hızlı ve Etkin İşleyişi

Artan hizmet kalitesiyle beraber devlet, vatandaşlara bir bilgisayar kadar yakın olacak ve 24 saat hizmet verebilecektir. Bu durum kamu hizmetlerinden memnun olmayanlar için büyük bir değişim olacak, devlet tarafından gerçekleştirilmekte olan her tür işleme güven duyulması sağlanacaktır.

c) Vatandaşın Yönetime Katılım Oranında Artış

Her çeşit devlet hizmetine tek bir sayfadan ulaşılabilir olması, çok uzun uğraşlar gerekmeden işlemlerin halledilebilecek olması, son yıllarda ülkemizde azalmakta olduğu gözlenen devlete karşı güven ve demokratik işleyişe katılım oranlarını yeniden yükseltebilecektir. Elektronik devlet, vatandaşları büyük bir sosyal grubun parçası olarak değil, ayrı bütünler olarak görmeyi amaç edinen bir organizasyondur.¹²²

d)Kurumlar Arası İş ve Veri Tekrarlanmasının Önlenmesi

Devlete ait verilerin belirli kurumlarda tutulması aynı verilerin farklı kurumlarda tekrarını engelleyecektir.

¹²² MENTEŞ, a.g.m.

e)Hızlı ve Doğru Karar Alma Süreçleri

Karar alma sürecindeki yetkili kişilerin verilere hızlı erişimi, değişiklikleri anında izlemeleri etkin oldukları kararları değiştirip doğru kararlar almalarını sağlayacaktır.

f)Maliyet ve Zaman Kazancı

İşlemlerin internet üzerinden ve istendiği anda gerçekleştirilebilmesi, gecikmeleri, yazışma ve kağıt masraflarını ortadan kaldıracaktır.

g)Toplumsal ve Bireysel Refahın Yükselmesi

İşlemlerin zamanında hızlı ve daha az maliyetle gerçekleştirilebilmesi, bireylerin ve kurumların devletle olan sorunlarının en aza indiği toplumsal mutluluğun yükseldiği bir ortamın oluşmasını sağlayacaktır.

Bilgi toplumuna doğru gidilirken elektronik devlet, yasama, yürütme ve yargı ile kamu hizmetlerinden doğrudan yararlanmaya açık yeni bir demokratik toplum oluşturacaktır. Bu yeni düzende bireyler, kurumlar ve devlet arasındaki ilişkiler yeniden düzenlenecektir. Elektronik devlet kamu hizmetleri, devleti herkesin kolayca ulaşabileceği birleşik bir organizasyon haline getirecektir. Kamu hizmetlerinde amir görevini geride bırakıp, vatandaş müşteri gibi değerlendirecektir.

Elektronik devlet uygulaması ile memurların kişisel yargı ve takdir hakkı kalmayacak, böylece memurlar kullanacağı teknolojiye hakim, bağlı olduğu basite indirgenmiş mevzuat doğrultusunda karar verme ve uygulama yetkisine sahip, ürettiği hizmetin doğruluğundan emin bireylere dönüşeceklerdir.

2)E-Devlet Projesinin Aşamaları

Türkiye’de uygulanan elektronik devlet projesi günümüze kadar bir çok aşama kaydetmiştir. Bu günden sonra da bu aşamaların devam edeceğinde hiç kuşku yoktur.

Bilgi toplumuna girerken, Türkiye hala sanayi toplumunun getirdiği ilkelere ulaşmaya çalışırken AB, üyesi olan ve olmayan ülkelere bazı standartlar getirmektedir.¹²³ Avrupa Birliği'nin Avrupa'yı dünyadaki en dinamik ve rekabet gücü yüksek Pazar haline getirmek amacına yönelik olarak, internet alanında yeni ekonomi için gerekli altyapıyı oluşturmak amacıyla 1999 Aralık ayında başlattığı E-Avrupa girişimi, 2001 yılında aday ülkeleri de içine alacak şekilde genişletilmiştir.¹²⁴ E-Avrupa+ olarak anılan bu genişletilmiş projenin bir parçası olan E-Türkiye Projesi 2003 yılı sonuna kadar 4 ana başlık altında toplanan 12 hedefe ulaşmak zorundadır. Başbakanlık tarafından 2001 Kasım ayında başlatılan e-Türkiye çalışmaları, "e-Avrupa+"daki taahhütlerle birlikte bilgi toplumu olmak için çeşitli platformlarda ortaya konulan faaliyetlerin bir bütün olarak, kamu kadar; vatandaş, sivil toplum kuruluşları ve özel sektörü de ilgilendiren ve birlikte çalışmayı gerektiren bir proje olarak görülmektedir. Bu ana başlıklar aşağıda sıralanmıştır¹²⁵:

- Bilgi toplumunun temellerinin oluşturulmasının hızlanması,
- Daha ucuz, daha hızlı, daha güvenli internet,
- İnsan kaynaklarına yatırım,
- İnternet kullanımının özendirilmesidir.

Bu ana başlıklar çerçevesinde, Dış İşleri Bakanlığı ve Avrupa Birliği Genel Sekreterliği koordinatörlüğünde ve TUBİTAK Sekreteryası altında yapılan toplantılarda kriterlere uyum içinde AB'ye taahhüt olarak verilecek tarihler saptanmıştır. Belirlenen taslağa göre Türkiye'nin kriterlerinin tamamını 2006 yılına kadar yerine getirmiş olması gerekmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin 2006 yılının sonuna kadar takvime bağladığı çalışma aşamaları aşağıdaki gibi belirlenmiştir.¹²⁶

¹²³ Adem KALÇA, "Bilgi Toplumu Sürecinde Türkiye'nin AB'ye Üye Olabilirliği", < <http://inet-tr.org.tr/inetconf8/bildiri/47.doc> >, (Erişim Tarihi:06.08.2005).

¹²⁴ Mustafa AKGÜL, "E-Türkiye için acil eylem planı", <<http://www.bilkent.edu.tr/~akgul/eturkiye-acil.html>>, (Erişim Tarihi:30.05.2005).

¹²⁵ Umut DERELİ, "e-Türkiye Çalışmaları", < http://www.bendevar.com/v3/makale_oku.php?id=483 >, (Erişim Tarihi:01.06.2005).

¹²⁶ MENTEŞ, **a.g.m.**

- **2002 Sonuna Kadar:** MEB, YÖK, DTM, TÜBİTAK, TSE, özel sektör; çevrimiçi işlemlerin genel güvenliği artırılacak, bilgi altyapılarının birbirine bağımlılığı hakkında kamu/özel sektör işbirliği başlatılacak; ileri teknoloji suçları ve güvenliği konusunda taraflar eğitilecek, akıllı kartların birlikte çalışabilirliği ve güvenliği için temel özellikler oluşturulacak, akıllı kartların kullanımını artırmak için ortak bir strateji geliştirilip, uygulanacaktır.

UBAK, Telekomünikasyon Kurumu, RTÜK; Telekomünikasyon sektörünün tam liberalizasyonu sağlanacak, internet hizmetleri herkesin kolayca erişebileceği hale getirilecek, düzenlemeler tamamlanacaktır.

- **2003 Sonuna Kadar:** DPT, GAP idaresi, Hazine Müsteşarlığı, özel sektör, TK; Başta az gelişmiş bölgeler olmak üzere bilgi toplumunun ve projelerinin gelişmesinin desteklenmesine daha fazla önem verilecektir.

DTM, ETKK, STÖ'ler, KOSGEB; Elektronik imzanın kullanımı ve karşılıklı tanınmasının yanı sıra e-ticaret için bir altyapı kurulması hızlandırılacaktır.

Sağlık Bakanlığı, TT, özel sektör; Sağlık telematik altyapısı geliştirilecek, AB kamu sağlık ağlarına ve veri tabanlarına bağlantı sağlanacaktır.

MEB, YÖK, TBD; Temel bilgi teknolojileri konusunda Avrupa diplomasının yayılımı teşvik edilecektir.

- **2004 Sonuna Kadar:** Adalet Bakanlığı, TDM, ETKK, tüketici örgütleri, özel sektör, STÖ'ler, tüketici grupları ve sanayicilerin işbirliği ile e-ticarete olan güven artırılacak, uygun girişimler yaratılarak uygun kodlar desteklenecektir.

MEB, UBAK, TK, TT, TİSSİAD; tüm okullar, öğrenciler ve öğretmenlerin internete erişimi sağlanacaktır. İnternet üzerinden destek hizmetlerine, eğitsel kaynaklara ulaşım sağlanacaktır. Bilgi ve haberleşme teknolojilerine dayanan yeni öğretim methodlarıyla okul müfredatları uyumlu hale getirilecektir.

- **2006 Sonuna Kadar:** Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İş Kurumu, Meslek Odaları, STÖ'ler; Uzun süredir işsiz olanlara iş bulmayı kolaylaştıracak uygun Bilgi ve Haberleşme Teknolojileri eğitimi verilecektir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, UBAK, TK, Özürlüler İdaresi Başkanlığı, YÖK, Özel Sektör; Özel ihtiyaçları olan kişilerin bilgi teknolojilerine ulaşımı için 'design for all' standartları geliştirilecek, bu konuda mükemmeliyet için ulusal merkezler ağının oluşturulması sağlanacaktır.

Başbakanlık; Yasal, kültürel, çevresel ve trafik bilgilerini içeren kamu çevrimiçi verileri sağlanacak, temel kamu hizmetlerine çevrimiçi erişim sağlanacak, iş dünyası için basit çevrimiçi idari prosedürler sağlanacak, kamuda elektronik imza kullanımı desteklenecek, kamu ihalelerinin destekleneceği bir elektronik pazar yeri kurulacaktır.

Aşağıda da Türkiye'de elektronik devlet yönünde yürütülen başlıca projeler ayrıntılı şekilde incelenmiştir¹²⁷:

- **MERNİS PROJESİ:** Kısa adı MERNİS olan Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi projesi ilk defa 1974 yılında gündeme gelmiş ve 1976 yılında ihaleye açılmıştır. İhaleyi kazanan ODTÜ ile anlaşma yapılmış ve çalışmalara başlanmıştır. Bu proje ile hizmetlerin ilçelerde bilişim teknolojisi kullanılarak verilmesi, ilçe

¹²⁷Coşkun Can AKTAN, "Türkiye'de

E-Devlet", <http://canaktan.org/politika/e_devlet/turkiyede.htm>, (Erişim Tarihi: 18.07.2005)

nüfus veri tabanlarının kopyalarının genel merkezde birleştirilerek merkezi nüfus veri deposunun oluşturulması, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına birer kimlik numarası verilmesi, kimlik numaraları aracılığıyla, kişi düzeyinde işlem yapan kamu ve özel sektör bilişim projeleri arası bilgi alışverişinin alt yapısının hazırlanması, nüfus istatistiklerinin bilişim teknolojileri ile daha sağlıklı elde edilmesi amaçlanmıştır.¹²⁸ Uzun süren çalışmalar sonucunda proje 1996 yılında ancak 600 ilçenin nüfus bilgileri bilgisayar ortamına aktararak hayata geçirilebilmiştir. 2000 yılında ise 923 ilçenin yazılımı tamamlanmıştır. 2001 yılı sonunda ise herkese vatandaşlık numarası verilmesi ve internet üzerinden bu numaraların öğrenilmesi aşaması gerçekleştirilmiştir. Diğer projelerin bilgi sistemlerinin MERNİS projesinin alt yapısına bağlı olması nedeniyle bu proje Elektronik Türkiye Bilgi Sistemi'nin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

• **GİMOP PROJESİ:**¹²⁹ Kısa adı GİMOP olan Gümrük Sistemleri Otomasyon Projesi , Türkiye’de 48 noktada 56 gümrük idaresini ve 18 başmüdürlüğü birbirine bağlamaktadır. Bu proje ülkemizin kamu sektöründe ilk veri deposu uygulamasını oluşturmaktadır. GİMOP Projesi’nin amaçları; gümrük mevzuatını daha çağdaş hale getirerek dünya standartlarına ulaştırmak, gümrük çalışanlarını daha nitelikli ve daha verimli kullanmak, vergi gelirlerini maksimize etmek, vergi kayıplarını azaltmak, daha etkin tedbirler alarak gümrük kaçakçılarını denetleyebilmek ve bunların sonucunda dış ticaret istatistiklerinin daha sağlıklı ve hızlı üretilmesini sağlamak olarak sayılabilir. 2001 Nisan ayı itibarıyla tüm gümrük işlemlerinin % 83’ü elektronik ortamda yürütülür duruma gelmiştir. Bu uygulama için pilot proje Atatürk Hava Limanı ile Ankara Bilgi İşlem Merkezi’nde başlatılmıştır. Fransa’dan Sofix adlı yazılım alınıp, Türkiye şartlarına göre yeniden yazılarak BİLGE adını almıştır.

• **VEDOP PROJESİ**¹³⁰: Vergi dairesi işlemlerinin tümünün bilgisayarlarla yapılarak iş yükünün azaltılması, vergi dairesi çalışmalarında etkinlik

¹²⁸ İç İşleri Bakanlığı’nın İnternet Sitesi, “Mernis Projesi”, < http://www.nvi.gov.tr/81,Mernis_Projesi.htm>, (Erişim Tarihi:24.05.2005).

¹²⁹ Aslı EVREN,“GİMOP Projesi Çözüm Önerilerini Bekliyor”, <http://www.bthaber.com.tr/218/menu_haber_08htm>,(18.08.2005)

¹³⁰ İbrahim Onur YARANLI, “e-Devlet’e Doğru Ödüllü Bir Proje: VEDOP İnternet Vergi Dairesi”,

ve verimliliğin artırılması ve bilgisayar ortamında toplanan bilgilerden sağlıklı bir karar, destek ve yönetim bilgi sisteminin oluşturulmasının hedeflendiği Vergi Dairesi Tam Otomasyon Projesi 1998 yılında başlatılmıştır.

Yurt genelinde 1200 kadar vergi dairesinin tam otomasyona geçmesini içeren bu proje, vergi dairelerindeki işlemlerin hız kazanmasını ve internet vergi dairesi kullanımını sağlayacak 75 milyon dolarlık bir bilgi işlem projesidir.

VEDOP ile otomasyon uygulamasına alınan vergi dairelerinin günlük bilgilerinin merkeze transferi yapılmaktadır. Vergi dairesinden transfer edilen bu bilgilerden yönetim bilgi, karar destek ve denetime destek sistemleri oluşturularak Genel müdürlük, Defterdarlık ve vergi dairesi bazında kullanıma açılmıştır. Yönetim bilgi sisteminde, mükellefe ilişkin kurum ortakları ile mükellefin ortak olduğu şirketler, mükellefe ait motorlu taşıtlar sorgulaması, sahte ve yanıltıcı belge durumu, mükellefe ait kaybolan belge sorgulaması, kayıtları silinen mükelleflere ilişkin sorgulama, KDV iadesi sorgulama, yurt dışına çıkış yasağı sorgulaması gibi bölümler yer almaktadır.

VEDOP Projesi'nde önce, vergi tahsilat yetkisinin verildiği 17 bankaya yapılan vergi ödemeleri, banka şubelerinden kağıt ortamında gelen alındıların elle girişi yapılarak mükellef hesaplarına aktarılmakta iken, VEDOP kapsamında Elektronik Banka Tahsilatları İşleme Projesi (EBTİS) geliştirilerek, bankalara yapılan vergi ödemelerinin bankaların bilgi işlem merkezinden Gelirler Genel Müdürlüğü bilgi işlem merkezine manyetik ortamda gönderilmesi ve mükellef hesaplarına yine manyetik ortamda işlenmesi sağlanmıştır.

1998 yılında uygulanmaya başlayan proje kapsamında, her mükellefe yaşam boyu tek 'vergi kimlik numarası' verilmesi karara bağlanmıştır. 2001 Eylül ayından itibaren bankacılık işlemlerinde vergi kimlik numarası kullanım uygulamasına başlanmıştır.

İnternet Vergi Dairesi uygulamaları, 1999 yılında ilk Motorlu Taşıtlar Vergisi uygulaması ile başlatılmıştır ve Türkiye’de, kamu idarelerinin şeffaflığı ve devletin bireye ait tuttuğu kayıtlara yine bireyin kendisinin ulaşılması anlamındaki ilk uygulamalardan biri olmuştur.

VEDOP Projesinin devamı niteliğindeki VEDOP 2 Projesinin de çalışmalarına başlanmıştır. Bu proje ile; vergi dairesi otomasyonunu yaygınlaştırılması, beyannamelerin internet üzerinden alınması (e-beyanname), denetim otomasyonu, Gelirler Genel Müdürlüğü Olağanüstü Hal Merkezi oluşturmasına yönelik faaliyetlerin ilk adımı olan Vergi Kimlik Numarası Veri Tabanının yedeklenmesi, Türkiye Vergi Dairesi 1. aşamanın gerçekleştirilmesi, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması için Veri Ambarı (Veria) oluşturulması hedeflenmiştir.

Proje kapsamında, mükelleflere beyannamelerini internet ortamında verme imkanı getirilmektedir. Günümüzde mükelleflerin % 56’sı vergilerini bankacılık sistemi aracılığıyla ödemektedir. Bu oranında artırılmasıyla birlikte vergi daireleri, internetten beyanname alınması ve vergi ödemelerinin bankacılık sistemi ile yapılması sonucunda, günlük iş yükünün dışında beyannamesini vermeyen ve vergisini ödemeyen mükelleflerle daha yoğun ilgilenebileceği bir altyapıya sahip olacaktır.

1 Ekim 2004 tarihinden itibaren başlayan elektronik beyanname uygulamasının vergi yönetimi ve mükellefler açısından önemi büyüktür. Bunlar; vergi toplama maliyetlerinin azaltılması, mükelleflere hızlı ve verimli bir hizmet sunulabilmesi, zaman ve emekten tasarruf sağlanabilmesi, kayıt dışı ekonominin daraltılması ile vergi yükümlüsü ve hazinenin vergi planlaması yapmasına olanak sağlanması şeklinde sıralanabilir.¹³¹

VUK’nun mükerrer 257. maddesinin 1. fıkrasının (4) numaralı bendinde Maliye Bankalığı söz konusu kanun gereğince “devamlı bilgi vermek zorunda

¹³¹ Talha APAK, “Elektronik Vergi Yönetimine Yönelik E-Beyanname Uygulaması (Dönemi) Başladı”, <http://www.alomaliye.com/talha_apak_e_beyanname.htm>, (Erişim Tarihi:08.09.2005).

olanlardan istenilen bilgiler ile vergi beyannameleri ve bildirimlerin şifre, e-imza veya diğer güvenlik araçları konulmak suretiyle internet de dahil olmak üzere her türlü elektronik bilginin iletişim araç ve ortamında verilmesi, beyanname ve bildirimlerin yetki verilmiş gerçek veya tüzel kişiler aracılığıyla gönderilmesi hususlarında izin vermeye veya zorunluluk getirmeye, beyanname, bildirim ve bilgilerin aktarımında uyulacak format ve standartlar ile uygulama usul ve esaslarını tespit etmeye, bu zorunluluğu beyanname, bildirim ve bilgi çeşitleri, mükellef grupları ve faaliyet konuları itibarıyla ayrı ayrı uygulamaya” yetkili kılınmıştır. Ama aynı maddede bu işlemlerin aracılığıyla yapılması durumunda mükellef veya vergi sorumlusu ile gönderme işini yapacak kişiler arasında özel bir sözleşmenin yapılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. VUK’nun 28. maddesinin 2. fıkrasında da “Beyannamenin elektronik ortamda gönderilmesi halinde tahakkuk fişi elektronik ortamda düzenlenecek ve mükellef veya elektronik ortamda beyanname gönderme yetkisi verilmiş gerçek veya tüzel kişilere elektronik ortamda iletilecektir.” şeklinde bir açıklama vardır. Bu ileti, yasal düzenleme gereği “tahakkuk fişini mükellefe tebliğ” yerine geçecektir.¹³² Maliye Bakanlığı bu uygulamayı ilk etapta kişilerin tercihinin bırakmıştır.

VEDOP 1 ile getirilen çalışma koşulları ve teknolojik altyapıya ilaveten VEDOP 2 ile getirilecek yeniliklerle birlikte mükellefinin daha iyi tanıyan, teknolojik olanakları mükellefe daha iyi hizmet etmek için kullanan, aynı zamanda ödevlerini yerine getirmeyen mükellefi daha etkin izleyen ve yaptırım uygulayan vergi idaresi hedeflenmektedir.

- **UYAP PROJESİ:** Kısaca UYAP Projesi olarak anılan Ulusal Yargı Ağı Projesi Adalet Bakanlığı tarafından 1998 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Öncelikle bir bilgi işlem daire başkanlığı kuran bakanlık, TÜBİTAK ile işbirliğine giderek 2000 yılına kadar projeyi geliştirme çalışmalarına devam etmiştir. İlk pilot kuruluş İcra Ceza Mahkemeleri olmuştur. Ardından uygulama tüm Türkiye çapında devam etmiştir.

¹³² Veysi SEVİĞ, “Elektornik Ortamda Beyanname Gönderme”,

<http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display_prn.asp>, (Erişim Tarihi: 15.10.2004).

UYAP Projesi ile bütün mahkemelerin kendi aralarında ve yüksek mahkemelerle, ayrıca kamu kurum ve kuruluşları ile birbirine bağlanması amaçlanmıştır. Böylece yargı ile ilgili bilgi ve belge akışı hızlanacak, hak arama özgürlüğü ve adil yargılanma hakkı, Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne uygun biçimde gerçekleşecektir.¹³³

Projenin hayata geçmesiyle bakanlık tamamen kağıtsız ofis uygulamasına geçmeye hazırlanmaktadır.¹³⁴ UYAP ile avukatlar bürolarından, interneti kullanarak dava açabilecek, vatandaş dava sürecini takip edebilecektir. Dava sürelerini de kısaltacak olan UYAP, yazılımların ve eğitimlerin tamamlanmasıyla vatandaşın hizmetine sunulacaktır. Nitekim 2004 yılı itibariyle proje uygulanabilir hale geldiği için eğitim sürecine başlanmıştır.

• **İLEMOD PROJESİ¹³⁵:** Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı tarafından yürütülen İl Envanteri Modernizasyonu Projesi kısaca İLEMOD olarak anılmaktadır. 1998 yılında uygulanmaya başlanan bu proje illerde il envanterlerinin ve kırsal alt yapı hizmetlerinin uygulanmasının izlenmesinde modernizasyonu içermektedir. Bu proje ile genel olarak; gerekli durumlarda bilgiye kolayca erişilmesi, Bakanlık politikaları oluşturulurken bilgi birikiminin somut hale getirilmesinin sağlanması gerektiğinde diğer kamu kuruluşlarına bilgi aktarılması; il envanterleri ile ise; geçmiş yıllara ait verileri kullanarak projeksiyon yapılması, illere ait öncelikli ihtiyaçların belirlenmesi ve belirlenmesine olanak sağlanması, Türkiye'nin uzun vadede ekonomik ve sosyal haritasının çıkarılması, sektörler ve kuruluşlar esas alınarak bölgeler ve kalkınmada öncelikli yöreler ile ilgili rapor ve dokümanların üretilmesinin kolaylaştırılması, iller arasında yatırımlar bakımından koordinasyonunun sağlanması, olağanüstü hal ve afet

¹³³ Can AKTAN, "Türkiye'de E-devlet", <<http://www.canaktan.org/politika/e-devlet/turkiyede.htm>> (Erişim Tarihi:18.08.05).

¹³⁴ Ali KAYA, "UYAP Projesi ile Adalet Hızlanacak", **Capital Dergisi Digital Eki**, (Şubat, 2005), Yıl:4, Sayı:10.

¹³⁵ İçişleri Bakanlığı, " İLEMOD Projesi", <<http://birimweb.ixisleri.gov.tr/apk/Daireler/Anasayfa/ilisim/ILEMOD20Projesi.htm>>, (Erişim Tarihi:18/08/05).

durumlarında çevre illerin imkanlarının ne olduğunun tespit edilmesinin sağlanması amaçlanmıştır.

- **POL-NET PROJESİ¹³⁶**: Polis Ağı oluşturma 2000 Projesi 1989 yılında başlatılmıştır. Bu proje kapsamında gerçekleştirilen yenilikler ve uygulamalar şunlardır; bilgisayar sisteminin yenilenmesi, iletişim alt yapısının yenilenmesi, personel eğitimi, uygulama programlarını güncel hale getirilmesi, veritabanlarını yeniden tasarlanması.

POL-NET Projesi ile personelin etkin ve verimli kullanımı sağlanacak, polise müracaatta bulunan herkesin sorgulaması otomatik olarak yapılabilecek, şüpheli şahıslar hakkında bilgi edinme anında gerçekleştirilebilecek, dolayısıyla vatandaşın gereksiz mağduriyeti önlenecektir. Suçlular daha kısa sürede yakalanabilecek, ulusal ve uluslararası düzeyde eleştirilere konu olan gözlem altında tutma süresi en aza indirilebilecektir. Hızlı bilgi akışı ile yönetimin hızlı, etkin ve doğru karar vermesi sağlanacaktır.

- **TAKBİS PROJESİ¹³⁷**: Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Bilgi Sistemi Projesi çalışmalarına 2000 yılında başlanmıştır. TAKBİS, ileri bilgi teknolojileri kullanılarak Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü hizmetlerinin daha sağlıklı, süratli, güvenilir ve etkin bir şekilde planlanması, yönetilmesi ve faaliyete geçirilmesi, diğer kurum ve kuruluşlara vermekte olduğu mülkiyete ilişkin verilerin daha yaygın bir şekilde kullanımının sağlanmasının ve bu çerçevede tapu ve kadastro çalışmalarının ve bilgilerinin çok amaçlı arazi bilgi sistemine yani TAKBİS'e dönüştürülmesinin amaçlandığı, ürettiği yada üreteceği bilgilerin kurum içi kullanım ve diğer kurum ve kuruluşlarla entegreli olarak çoklu kullanıma sunulacağı stratejik bir elektronik devlet projesidir.

TAKBİS; Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün tapu ve kadastro tekniği ile ilgili işlemlerinin standartlaştırarak Tapu Sicil ve Kadastro

¹³⁶ Emniyet Genel Müdürlüğü, "POL-NET Projesi" ,

< <http://www.egm.gov.tr/daire/bilgiislem.asp>>.(Erişim Tarihi:03.08.2004).

¹³⁷ Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, "TAKBİS Projesi", < <http://www.tkgm.gov.tr/ana.php?sayfa>>, (Erişim Tarihi:03.08.2004).

Müdürlükleri’nde yürütülen işlemlerin mevzuata uygun bir şekilde ve bilgisayar ortamında yürütülmesinin sağlayan, geliştirilen uygulama yazılımlarına dahil edilen kontrol ve uyarı mekanizmaları ile memurun yaptığı işlemle ilgili riskini minimize eden veya ortadan kaldıran, ilgili memura ekranı üzerinden yaptığı işlemle ilgili en son mevzuat desteği sağlayan, yapılan işlemle ilgili açıklayıcı bilgi sağlayarak kendi ekranı üzerinden bilgisayar destekli eğitim sağlayan, üretilen verilerin Genel Müdürlükte kurulacak sisteme akmasıyla entegre bir yapı oluşturan, mevzuat değişikliği yapılması halinde vatandaşın satış benzeri işlemleri Türkiye’nin herhangi bir yerinden yapabilmesini sağlayan, müdürlüklerin ve müdürlük personelinin performansının üst hiyerarşi tarafından izlenebilmesini sağlayan, memur inisiyatifini ortadan kaldırarak işlemlerin yasal mevzuata uygunluğunu, vatandaşa en kısa sürede ve doğru sonuç sağlayarak, devletle vatandaş arasında zamanla yıpranan güven duygusunu geliştirecek, merkezde oluşan bilgileri kullanarak Bölge Müdürlükleri ve Genel Müdürlük merkez birimleri için karar destek fonksiyonları ve raporları üreten, herhangi bir kamu kuruluşu için taşınmazla ilgili stratejik konularda anlık istatistiki sonuçlar üretecek, Milli güvenlik açısından gereken yabancı mülkiyetindeki taşınmazlar ve yabancıların hangi yörelerde taşınmaz hareketinde bulundukları, yoğunlaştıkları hususu merkezden kolayca izlenebilecek, mali suç araştırmaları ve mal varlığı sorgulamalarını tek merkezden yaparak bu işlemleri en kısa sürede sonuçlandırarak, rüşvet ve yolsuzlukla mücadelede devletin etkin denetimini sağlamak, vatandaşın kendi evinden, işyerinden veya internet kafelerden sahip olduğu taşınmazla ilgili en son bilgilerini görmelerini, başvuru öncesinde tapu ve kadastro işlemleri ilgili bilgi ve belge edinmelerini sağlayan entegre bir bilgi sistemidir. Bu proje ile verilen hizmetlerin daha hızlı ve verimli hale getirilmesi sağlanırken, toplanan emlak vergisi miktarında da artışlar olacağı tahmin edilmektedir.

- **MEB-NET PROJESİ¹³⁸**: Milli Eğitim Bakanlığı Yönetim Bilgi Sistemi (MEB-NET) Projesi’ne göre 1999 yılı sonuna kadar tüm alt yapının tamamlanması 2000 yılında da tüm ilköğretim okullarının network ağı ile

¹³⁸AKTAN, Coşkun Can, “Türkiye’de E-Devlet”,

<http://canaktan.org/politika/e_devlet/turkiyede.htm>, (Erişim Tarihi:18.07.2005).

birbirlerine, internet ile de dış dünyaya bağlanması hedeflenmiştir. Ulusal eğitim ağının kurulması için Milli Eğitim Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde Ulaştırma Bakanlığı, YÖK, DPT, TÜBİTAK ve Türk Telekom işbirliğinde Yönlendirme Kurulu oluşturulmuş ve çalışmalara başlanmıştır.

- **EMEKLİ SANDIĞI SAĞLIK PROJESİ:** Bu proje ile sağlık işlemlerinin otomasyona alınarak, harcamaların denetlenmesi ve kişi bazında izleme yapılması hedeflenmiştir. 14 bin eczane, 1700 optik şirket ve 333 hastane kayıt altına alınmıştır.

3)E-Devlet Projesinde Karşılaşılan Sorunlar

Yapılan elektronik devlet çalışmaları başarıyla devam ettirilse de bu uygulamalarda bazı sorunlarla karşılaşilmektedir. Bu sorunları üç ana başlık altında incelemek mümkündür¹³⁹:

a)Yasal Sorunlar

- Elektronik belgelerin devlet tarafından kabul edilmesi ve bu belgelerde kimlik kanıtlanması,
- Sanal kurum kimliğinin tanımlanması,
- Kişisel bilgilerin gizliliğinin sağlanması,
- Elektronik imzanın kabulü,
- İnternet ortamında işlenen suçlar,
- Tüketicinin korunması,
- Sözleşme hukuku ve devlet ihale mevzuatı,
- Kurumlar arası bilgi paylaşımında kural ve standartların ortaya konulması,
- Girişimciliğin desteklenmemesi,
- Genel devlet politikası ve stratejisinin olmaması,
- Kaynak israfı.

¹³⁹ Hüseyin ÇETİN, Okan AYDOĞAN, Zerrin ERTUĞRUL, “ E-Türkiye Durum Analizi ve Çözüm Önerileri”, < <http://inet-tr.org.tr/inetconf7/bildiriler/34doc.>, (Erişim Tarihi:25.08.2005).

b) Teknik Sorunlar

- Bölge, şehir ve mahalleler arasında hizmete ulaşım için yeterli altyapının olmaması, hizmetten eşit olarak yararlanmayı olanaksız kılacaktır.
- İlk yatırım maliyetinin yüksekliği,
- Gizliliğin ve güvenliğin sağlanmaması,
- Bilgi paylaşımında belirli standartların oluşturulması,
- İletişim altyapısının yetersizliği,
- AR-GE çalışmalarının desteklenmemesi.

c) İdari Sorunlar

- Alışkanlıklar,
- Kalifiye personel ihtiyacı,
- Bilgi işlem merkezlerinin aktif çalışması ihtiyacı,
- Koordinasyon kurulunun oluşmaması,
- Kullanıcı giderleri,
- Sisteme güven duyulmaması,
- Kamu hizmetlerinin standart bir bedelinin olmamasıdır.

III) ELEKTRONİK TİCARETİN TÜRK VERGİ SİSTEMİNE ETKİLERİ

Son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ticaretin uluslararası özelliğini ve yapısını değiştirecek duruma gelmiştir. Gerçekleşen bu gelişmelerle uluslararası hizmet ticaretinin yapısında da önemli değişikliklerin ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Özellikle bankacılık ve finans sektörü gibi bir çok sektörde yaşanan teknolojik gelişmeler sonucunda uluslararası alanda yatırım ve ticaret kararlarının alınmasında ülke sınırları gün geçtikçe önemini kaybetmeye başlamıştır.

Uluslararası platformda yapılan çalışmalar bakıldığında gelişmiş ülkelerin bu sürece daha önce dahil olduğunu ve bu sürecin verimli bir şekilde tamamlanabilmesi için gerekli altyapı çalışmalarına uzun süre önce başladığını görmek mümkün olacaktır. Çok taraflı ticaret sistemi ile ilgili düzenlemeler kapsamına hizmet ticaretinin de alınması, fikri ve sınai haklar konusunda bağlayıcı düzenlemelerin yapılması ve bu konunun birçok uluslar arası kuruluşun öncelikli gündemi haline gelmesi, yatırımların serbestleştirilmesini amaçlayan çok taraflı anlaşma çalışması bu konuda yapılan çalışmalara örnek olarak gösterilebilir.¹⁴⁰

Uygulamada olan vergi mevzuatı ve vergi idaresi günümüze kadar geçerli olan altyapıyı esas aldığından, yaşanan gelişmelerin hem vergi politikası ve vergi hukuku hem de vergi idaresi üzerinde önemli etkiler oluşturulması kaçınılmazdır. Fakat bu etki her bir alan için farklı sonuçlar doğuracaktır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler vergi idaresine hem bu teknolojilerden yararlanma ve verimliliğini artırma imkanı sunacak, hem de vergi denetiminde zorluklar ortaya çıkaracak vergi kaçakçılığında artışa sebebiyet verecektir. Vergi idaresinin bu konu hakkında yapması gereken ise, teknolojinin sunduğu avantajlardan en yüksek düzeyde yararlanmak, buna karşılık dezavantajlardan kaynaklanacak vergi kayıplarını en aza indirmektir.¹⁴¹

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin vergi politikası açısından önemli sonuçlar doğuracağı kuşkusuzdur. Aşağıda bu sonuçlara kısaca değinilmiştir.¹⁴²

- E-ticaret, uluslararası hizmet ticaretinin yapısını değiştirecek potansiyele sahiptir. Artık uluslar arası ticarete coğrafi sınırlar giderek öneminin kaybetmektedir. Ayrıca, çok uluslu şirketlerin uluslararası ticaretteki tekellerinin de e-ticaretin yaygınlaşması ile birlikte zayıflayacağı beklenmektedir. Sonuç olarak; uluslararası yatırım ve ticaret kararları büyük ölçüde ülkeler arasındaki vergi

¹⁴⁰ DİKİCİ, a.g.e., s.35.

¹⁴¹ DİKİCİ, a.g.e., s.35.

¹⁴² DİKİCİ, a.g.e., s.36.

oranları farklılığından etkilenmeye başlamıştır. Hükümetlerin uluslararası alanda serbestçe hareket edebilen unsurları vergileme olanakları giderek azalmaya başlayacaktır. Bu gelişmelerin tüketim ve niteliksiz işgücü üzerindeki vergi yükünün artmasına yol açacağını tahmin etmek zor değildir.

- Bilgi ve işlem teknolojilerinin bir sonucu olarak çok uluslu şirketler artık ürünlerinin tasarlandığı, üretildiği, pazarlandığı ve şirket ile ilgili diğer faaliyetlerin yapıldığı yerleri ülkeler itibariyle farklılaştırma imkanına sahip bulunmaktadır. Bu durumda çok uluslu bir şirketin bir ürün ile ilgili olarak yürüttüğü işlemler birden fazla ülkenin vergileme yetkisi alanına girmektedir. Sonuçta çok uluslu şirketler ‘transfer fiyatları’ yoluyla beyan edecekleri gelirlerini yeniden düzenleme imkanı bulacaklardır. Bu gibi hallerde, daha düşük vergi oranlarının olduğu ülkede ürün ile ilgili olarak anılan ülkede yürütülen işlem, olduğundan daha fazla fiyatlandırılmak suretiyle kazanç yüksek gösterilmekte, öte yandan vergi oranlarının yüksek olduğu ülkede ise yüksek fiyatlandırılan girdiler gider kalemi olarak yansıtılmak suretiyle kazanç olduğundan daha az beyan edilmekte ve sonuç olarak şirketin ödeyeceği toplam vergi miktarı daha düşük düzeylerde gerçekleşmektedir.

- Sermaye hareketliliğinin aynı zamanda vergi matrahının coğrafi anlamda değişken olmasına yol açması yatırım ve finans gibi bir çok sektörde alınan kararların ülkeler arası vergi farklılıklarına duyarlı hale gelmesine yol açmıştır. Bu nedenle ticaret, yatırım ve vergi konuları ilişkili hale gelmiştir. Bu ise ülkelerin sıcak parayı kendilerine çekmek için vergi rekabetine girmelerine neden olmaktadır.

Nitekim bazı ülkelerin bu sonucu elde etmek için özel vergi rejimleri oluşturdukları, böylece diğer ülkelerin vergi gelirlerinde önemli azalmalara sebebiyet verdikleri görülmektedir. Bu tür politikalar ‘zararlı vergi politikaları’ olarak nitelendirilmektedir.

Kısaca anlatmak gerekirse, bilgi ve iletişim teknolojilerinde görülen gelişmelerle, ülkelerin vergi alanında politika belirleme serbestîlerinin kısmen

sınırlanacağı, iktisat ve ticaret politikaları alanında görülen karşılıklı bağımlılığın vergi politikası alanında da görüleceği tahmin edilmektedir.

A-ELEKTRONİK TİCARET VE GELİR ÜZERİNDEN ALINAN VERGİLER

Gelir üzerinden alınan vergiler genel olarak bireylerin gelirlerinden alınan Gelir Vergisi ve şirket kazançları üzerinden alınan Kurumlar Vergisi olarak iki grupta ifade edilir. İnternet ortamında gerçekleştirilen ticari ve mesleki faaliyetlerden sağlanan kazançların mevcut mevzuat çerçevesinde değerlendirilmesi halinde vergileme konusunda sorunlar yaşanması kaçınılmaz hale gelecektir.¹⁴³ Yaşanacak sorunların bir kısmı teknolojik gelişmelerden kaynaklanan yeni sorunlar olmakla birlikte bir kısmı da uzun süredir vergi idarelerinin gündeminde olan ve teknolojik gelişmelerle daha karmaşık hale gelen sorunlardır. Ayrıca, e-ticaretin coğrafi sınırlar ile kısıtlı olmadığı düşünülürse vergileme alanındaki sorunların en önemli kısmının ülkeler arasında vergileme hakkının paylaşımı ile ilgili olacağını tahmin etmek zor olmayacaktır. Bu doğrultuda konuyla ilgili mevzuatımız incelenirken daha önceki bölümlerde değindiğimiz ‘Çifte Vergilemeyi Önleme Anlaşmaları’na sık sık başvurulacaktır.

Dünyada E-ticaretin Vergilendirilmesi adlı bölümde de incelediğimiz üzere e-ticaretin gelir vergilemesi ile ilgili olarak ortaya çıkardığı sorunlar dört ana başlık altında sunulmaktadır. Aşağıda bu başlıklar ülkemiz mevzuatı açısından değerlendirilmiştir¹⁴⁴

¹⁴³Niyazi CANGİR, “E-ticarete Vergilendirme”, <<http://www.igeme.org.tr/tur/atn/proje.htm>>, (Erişim Tarihi:10.09.2005).

¹⁴⁴ DİKİCİ, a.g.e., s.38; ALKAN, a.g.e., s.169; Hazma ÇEŞTEPE, “E-ticaretin Ticari ve Mali Etkileri: Dünya ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı:1,Yıl:2003; A. ERDEM,Ö. ELİFOĞLU, “Bilgi Çağında E-ticaret”, <<http://inet-tr.org.tr/inetconf8/bildiri/71.doc>>, (Erişim Tarihi:06/08/2005); İsmail GÜNEŞ, “E-ticaretin Vergilendirilmesinin Uluslararası Boyutu”, <http://www.bilgiyonetimim.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=241>, (Erişim Tarihi: 23.05.2005); YALTI, a.g.e., s.177.

1)Tam Mükellefiyet

Tam mükellef olan kişi, hem yerleşik olduğu ülkede hem de diğer ülkelerde elde ettiği gelirler üzerinden vergilendirilirler. Buna göre ülkemizde tam mükellef olan bir kişi hem Türkiye’de elde ettiği kazançları hem de Türkiye dışından elde ettiği kazançları bağlı olduğu vergi dairesine beyan etmekle yükümlüdür. Dar mükellefiyette ise, kişiler yerleşik oldukları ülke dışında elde ettikleri kazançlar nedeniyle bu kazançları elde ettikleri ülke tarafından vergilendirilirler. Örnek vermek gerekirse; merkezi Almanya’da olan bir şirketin Türkiye’deki şubesi Türkiye’de dar mükellef olarak vergilendirilirken şirketin kendisi diğer ülkelerdeki kazançlarını da kapsayacak şekilde tam mükellef olarak Almanya’da vergilendirilecektir.¹⁴⁵ Ayrıca tam mükellef olan kişilerin farklı ülkeler tarafından vergilendirilmesi aynı anda vergilendirilmesi mahsup, istisna yada bu iki yöntemin beraber kullanımıyla engellenmektedir. Mahsup yönteminde, tam mükellef olunan ülke dışında elde edilen gelir üzerinden ödenen vergiler, belli kurallar dahilinde tam mükellef olunan ülkede ödenecek vergilerden indirilir. İstisna yönteminde ise, dışarıda elde edilen gelirin yerleşik olunan ülkede vergiden bağışık tutulması şeklinde uygulanır.

Gerçek kişi ve kurumların elde ettikleri gelirler nedeniyle hangi ülkede tam mükellefiyet esasına göre vergilendirilecekleri genellikle mukimlik ilkesine bağlanmıştır. Vergi sistemimizde de esas itibarıyla aynı ilke benimsenmiştir. Bu ilkeye göre, Türkiye’de mukim olan gerçek ve tüzel kişiler yurt içinde ve dışında elde ettikleri gelirler nedeniyle Türkiye’de vergilendirilirler.

a)Gerçek Kişilerde Tam Mükellefiyet

Gerçek kişilerin mukimliği ülkemizde de diğer ülkelere benzer olarak düzenlenmiştir. Gelir Vergisi Kanunu’nun 3. maddesinin ilk fıkrası ile Türkiye’de yerleşmiş gerçek kişilerin Türkiye içinde ve dışında elde ettikleri kazanç ve gelirlerin tamamı üzerinden vergilendirilecekleri belirtilmiştir. Bu fıkra göre, tam mükellef denilince Türkiye’deki mukim kişiler kastedilmektedir. Bununla beraber,

¹⁴⁵ DİKİCİ, a.g.e.,s.38.

GVK'nun 3. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen Türk vatandaşları Türkiye'de mukim olup olmadıklarına bakılmaksızın tam mükellef olarak kabul edilmişlerdir.

Türkiye'de yerleşme konusu ise aynı kanunun 4. maddesinde açıklanmıştır. Buna göre;

- Medeni Kanun'da düzenlendiği üzere ikametgâhı Türkiye'de bulunanlar,
- Bir takvim yılı içinde Türkiye'de devamlı olarak altı aydan fazla oturanlar, Türkiye'de yerleşmiş sayılırlar.

b)Kurumlarda Tam Mükellefiyet

Kurumlar Vergisi mükelleflerinde de tam mükellefiyet konusu, mukimlik esasına dayandırılmaktadır. Kurumlar için mukimlik belirlenirken farklı ülkelerde farklı uygulamalar söz konusudur. Kurumların mukim oldukları yerin belirlenmesinde iki grup kriter mevcuttur. İlk gruptaki kriterler ülke ile resmi anlamda bir hukuksal ilişkiye dayanmaktadır. Kanuni merkez, kayıtlı merkez, kuruluş yeri gibi örnekler verilebilir. İkinci gruptaki kriterler ise ülke ile ticari veya ekonomik bir bağlantıya dayanmaktadır. Yönetim yeri, merkezi yönetim ve denetim yeri, esas iş yeri, ortakların mukim oldukları yer gibi örnekler verilebilir. Ülkemizde bu iki kriter birlikte kullanılmaktadır.

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 9. maddesinde tam mükellefiyet için bu iki grup kriter birlikte anılmıştır. Bu maddeye göre, kanuni veya iş merkezleri Türkiye'de bulunan kurumlar Türkiye'de tam mükellefiyet esasına göre vergilendirilecektir. KVK'nun kurumların mukimliğini belirlemede öngördüğü kanuni merkez ve iş merkezi kavramları kanunun 10. maddesinde şöyle tanımlanmıştır:

‘Kanuni merkez, vergiye tabi kurumların esas mukavelelerinde veya teşkilat kanunlarında gösterilen merkezdir. İş merkezi ise, iş bakımından işlemlerin bilfiil toplandığı ve idare edildiği merkezdir.

Çifte mükellefiyet sorunu kurumlar vergisi mükellefleri için de geçerli olan bir sorundur. Özellikle ülkelerin hem kanuni merkez hem de iş merkezi kriterlerini birlikte uyguladıkları hallerde ya da mükellefiyet için farklı özelliklerin arandığı hallerde bu sorunun gündeme gelmesi muhakkaktır.

Ülkemizin taraf olduğu anlaşmalarda kurumlar vergisi mükelleflerinde çifte vergilendirmeyi önlemek için karşılıklı anlaşma usulü, etkin iş merkezi, kanuni merkez, kayıtlı merkez, kuruluş yeri ya da bunların tümünün beraber kullanıldığı formüller benimsenmiştir. Bu tanımlardan kanuni merkez, kayıtlı merkez ve kuruluş yeri tanımları, ülkemizde KVK'nun 10. maddesinde tanımlanan kanuni merkez kavramına paraleldir.

c) E-ticaret ve Tam Mükellefiyet

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmeleriyle ortaya çıkan ve kullanımı gün geçtikçe daha da geniş alanlara yayılan e-ticaret elektronik kişilerin mukimliği, dolayısıyla da tam mükellefiyet konusunda farklı sorunları da gündeme getirmiştir. Aşağıda bu konu gerçek kişiler ve kurumlar açısından ele alınmıştır.

(1)-Gerçek Kişiler Açısından

Gerçek kişilerde mukimlik genel itibariyle ikametgah ilkesine bağlı olmakla birlikte, bir ülkede bir yıl içinde belirlenen süreler dahilinde yaşanması da mukimlik için yeterli kabul edilmektedir. Bu durumda, bir gerçek kişinin vatandaşı olduğu ülke dışındaki bir ülkede belirli bir süre geçirmesi söz konusu ülkenin anılan kişinin tüm gelirlerini vergileyebilmesi için yeterli kabul edilmektedir. Yakın zamana kadar, gerçek kişilerin bir ülkede ekonomik bir faaliyette bulunmaları aynı ülkede ya kendilerinin ya da temsilcilerinin bulunması ile mümkündü. Hizmet sektöründe bu gibi bir durumla karşılaşmak olağan kabul edilmekteydi. Örneğin bir muhasebeci, doktor, mimar ya da mühendis ancak ikamet ettiği ülkede hizmet sunabilmekteydi. Kısaca, üretilen hizmetler ancak üretildikleri yerde tüketilebilmekteydi.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle kişiler artık yer değiştirmeden de başka bir ülkede faaliyette bulunabilmektedirler. İnternet dolayısıyla e-ticaret aracılığıyla, muhasebe, tıp, mimarlık, mühendislik ve benzeri alanlarda danışmanlık hizmetlerinin sunulmaya başlanması bu tür hizmetleri hem kullanım hem de çeşit olarak yaygınlaştırmaktadır. Bu gelişmeler gerçek kişilerin vergilenmesi açısından iki sonucu ortaya koymaktadır. Teknolojik gelişmeler sonucunda artık belirli bir süreyi başka bir ülkede geçirmeden de o ülkede hizmet sunma ya da başka bir şekilde ticari ya da mesleki faaliyette bulunma mümkün olduğundan mevcut vergi mevzuatında geçerli olan bir takvim yılı içinde belirli bir süre kalma kriteri önemini günden güne yitirmektedir. İkinci sorun ise ‘iş yeri’ ile ilgili olup bu konu ‘gelirin elde edildiği yer’ kapsamında ele alınmaktadır.

(2)-Kurumlar Açısından

Son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinde ulaşılan nokta, kurumların tam mükellefiyeti konusunda mevcut mevzuatın içerdiği kriterlerin yetersiz kaldığını göstermektedir. Teknoloji, kurumlara tam mükellef olacakları ülkeyi belirleme imkanı sunmaktadır. Her şeyden önce, şirketlerin sahip oldukları teknolojik imkanlar onlara kanuni merkez ile iş merkezlerini coğrafi anlamda farklılaştırmada büyük kolaylıklar sunmaktadır. Doğal olarak bu farklılıklar aynı ülke sınırları içerisinde kaldığı sürece önemli bir soruna neden olmayacaktır. Fakat kanuni merkez iş merkezi farklılaştırılmasında farklı ülkeler söz konusu olduğunda çifte mukimlilik ve çifte vergilendirme sorunları büyük olasılıkla ön plana çıkacaktır.

Şirketlerin tam mükellef olacakları ülkeyi belirleyebilme konusundaki imkanları sadece kanuni merkez iş merkezi farklılaştırılması ile sınırlı değildir. Teknolojik gelişmeler, iş merkezinin mekan itibarıyla seçimi konusunda da şirketlere önemli kolaylıklar sağlayabilmektedir. Nitekim iş merkezi, işlemlerin fiilen yapıldığı yer ve işlemlerin yönetildiği yer olmak üzere iki tanımı da içermektedir. Teknolojik gelişmeler, bu iki içerikle ilgili işlemlerin farklı ülkelerde yapılmasını kolaylaştırmaktadır.

2)Gelirin Elde Edildiği Yer

Bir çok ülkenin uygulamakta olduğu gibi Türkiye de kendi mukimlerinin gelirleri ile, ki bu tam mükellefiyeti tanımlamaktadır, kimin tarafından yapıldığına bakmaksızın ülke içinde yapılan işlemlerden doğan gelirleri, bu da dar mükellefiyeti tanımlamaktadır, vergilendirmektedir. Böylece tam mükellefler bütün gelirleri üzerinden dar mükellef olanlar da ülke içinde elde ettikleri gelirler üzerinden vergiye tabi tutulabileceklerdir.

Vergileme hakkının hangi durumlarda kazancın elde edildiği ülke (kaynak ülkesi) ve hangi durumlarda kazancı elde eden kişinin mukim olduğu ülke (ikamet ülkesi) tarafından kullanılacağı kazanç türleri itibariyle her ülkenin iç mevzuatında düzenlenmiştir. Bununla birlikte, ülkelerin iç mevzuatlarındaki düzenlemeler elde edilen gelirin birden fazla ülke tarafından vergilendirilmesini önlemede yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden gelirin hem ikamet ülkesi hem de kaynak ülkesi tarafından vergilendirilmesinin önlemede devreye çifte vergilemeyi önleme anlaşmaları girmektedir. Çifte vergilemeyi önleme anlaşmalarına taraf olan ülkelerde, kaynak ve ikamet ülkelerinin gelir unsurları itibariyle vergileme haklarının belirlenmesinde iç mevzuatta yer alan düzenlemelerden önce anlaşmanın ilgili hükümlerinin dikkate alınması gerekmektedir.

Dar mükellefiyet konusu, gerçek kişiler açısından GVK'nun 6. maddesinde, kurumlar açısından ise KVK'nun 11. maddesinde düzenlenmiştir.

Dar mükellefiyet çerçevesinde vergilendirilecek kazanç ve iratlar GVK'nun 7. ve KVK'nun 12. maddelerinde belirtilmiştir. GVK'nun 7. ve 8. maddelerinde ise dar mükellefiyet çerçevesinde vergileme yapılması açısından belirleyici ölçü olan kazanç ve iratların Türkiye'de elde edilmesi konusu ele alınmıştır. Aynı hükümler KVK'nun 45. maddesinde açıklandığı üzere kurumlar vergisi mükelleflerinin elde ettiği kazanç ve iratlar için de geçerlidir.

Bu maddelerin yanı sıra, kazanç ve iratların Türkiye ile çifte vergilemeyi önleme anlaşması imzalamış bir ülkenin mukimi tarafından sağlanmış olması durumunda, kazancın Türkiye’de elde edilip edilmediğinin belirlenmesinde öncelikle anlaşma hükümleri dikkate alınmaktadır.

GVK’nun 7. maddesine göre, kazanç sahibinin Türkiye’de işyerinin olması yada daimi temsilci bulundurması ve kazancın bu yerlerde yada temsilciler aracılığıyla elde edilmesi halinde ticari kazanç Türkiye’de elde edilmiş sayılmakta ve vergilendirilmektedir.

Anlaşma hukukunda da ticari kazancın vergilendirilmesi GVK’nuna paralel bir şekilde ele alınmıştır. Daha önce incelenen OECD’nin model anlaşmasında olduğu gibi Türkiye’de de dar mükelleflerin ticari kazançlarının kazancın elde edildiği ülkede yani kaynak ülkesinde vergilendirilmesi, bu kazancın bir iş yeri aracılığıyla elde edilmiş olmasına bağlanmıştır. Türkiye’nin taraf olduğu anlaşmalarda da geçerli olan bu ilke, bir teşebbüsün başka bir devlette bir iş yeri sahibi olmadan gerçek anlamda o ülkenin ekonomik hayatına katılmış sayılamayacağı, dolayısıyla anılan ülkenin vergileme hakkının doğmayacağı anlayışına dayanmaktadır.

İşyeri kavramı VUK’nun 156. maddesinde ele alınmıştır. Daha önce ele alınan Model anlaşmada ise 5. maddede ele alınmıştır. Mevzuatımızla model anlaşmayı karşılaştırdığımızda iş yerinin tanımında farklılıklar olduğunu görmek mümkündür. Aşağıda bazı farklılıklar ele alınmıştır¹⁴⁶:

- Anlaşma hukukunda iş yeri kavramı mevzuatımızdan daha geniş tanımlanmış ve daimi temsilci kavramını da içine almıştır.

¹⁴⁶İsmail GÜNEŞ, “E-ticaretin Vergilendirilmesinin Uluslar arası Boyutu”, <http://www.bilgiyonetimim.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=241>, (Erişim Tarihi: 23.05.2005).

- VUK’nda iş yeri ticari faaliyetlerin yanı sıra zirai ve mesleki faaliyetleri de içerecek şekilde tanımlanmıştır. Oysa anlaşma da mesleki faaliyetler için, farklı bir terim olan ‘fixed base’ kullanılmakta, zirai kazançların vergilendirilmesi ise gayri menkul sermaye iratları ile aynı ilkelere bağlanmaktadır.
- Mevzuatımızda anlaşma hukukundan farklı olarak iş yerinin varlığından bahsedilmeyecek haller ayrıca sayılmamaktadır.

Sayılan haller dışında, hem mevzuatımızda hem de anlaşma hukukunda iş yeri kavramının tanımı genelde aynı özellikleri taşımaktadır. Ortak özelliklerden en önemlisi de iş yerinin coğrafi anlamda sabit bir yer olmasıdır. Bu durumda, ticari kazancın, kazancın elde edildiği ülke tarafından vergilendirilebilmesi için adı geçen faaliyetin coğrafi anlamda sabit bir yer aracılığıyla gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir.

GVK’nun 7. maddesine göre de, ‘Türkiye’de icra edilen ve Türkiye’de değerlendirilen’ serbest meslek faaliyetlerinden doğan serbest meslek kazançları Türkiye’de elde edilmiş sayılmaktadır. Adı geçen maddede serbest meslek faaliyetlerinin yanı sıra ücretler, gayri menkul sermaye iratları ve diğer kazanç ve iratlar ile ilişkili olarak da kullanılan değerlendirme kavramı ödemenin Türkiye’de yapılması ya da ödeme başka bir ülkede yapılmışsa, Türkiye’de ödeyenin yada nam ve hesabına ödeme yapılanın hesaplarına intikal ettirilmesi veya karından ayrılması şeklinde tanımlanmıştır.

Türkiye’nin taraf olduğu anlaşmalarda ise model anlaşmada olduğu gibi serbest meslek kazançlarının kazancın elde edildiği ülkede vergilendirilebilmesi için serbest meslek faaliyetine düzenli olarak atanmış sabit bir yerin bulunması şartına ek olarak serbest meslek faaliyetini gerçekleştiren kişinin kaynak ülkesinde bir vergilendirme döneminde 183 gün geçirmesi şartı getirilmiştir.

a) E-ticaret ve Gelirin Elde Edildiği Yer

Ticari ve mesleki faaliyetlerin elektronik ortamda yapılmaya başlaması daha önceki bölümlerde değindiğimiz geleneksel kaynak ülkesi ve ikamet ülkesi vergilemesi ayrımını da etkilemektedir. Bilinmektedir ki, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte bu ayrım yetersiz kalmaya başlamış ve yeni ilkelere ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.

b) Sanal Ortam ve İşyeri

Mevcut vergi düzenlemelerinde ‘iş yeri’ ve ‘sabit yer’ ilkeleri ticari ve mesleki faaliyetlerin vergilendirilmesinde belirleyici ilkeler olarak benimsenmiştir. Coğrafi anlamda sabitlik yada bağlılık unsurunu içeren bu ilkelerin esas amacı, ilgili ülkenin ekonomik hayatına katılımın vergileme hakkı doğurup doğurmadığının belirlenebilmesidir. Sanal ortamda uygulanan e-ticarette iş yerinin varlığının nasıl belirleneceği meselesi tartışılırken bu hususun göz önünde tutulması gerekmektedir.

Bu noktada e-ticarette iş yerinin belirlenmesi önem arz etmektedir. E-ticarette iş yeri konusunda başlıca iki yaklaşım üzerinde durulabilir. İlk yaklaşım, iş yeri tanımının sanal ortama uyarlanması yerine internet üzerinden gerçekleştirilen ticari ve mesleki faaliyetlerin vergilendirilmesi için değişik ilkeler geliştirilmesi esasına dayanmaktadır. Diğer yaklaşım ise sorunun, mevcut vergileme ilke ve kuralları çerçevesinde çözümlenebilmesi esasına dayanmaktadır. Ülkelerin, ulusal ve uluslararası ekonomik kuruluşların bu konuda izlediği politikalara baktığımızda, e-ticarete ilişkin yeni ilke ve kurallar geliştirilmesinden çok mevcut ilke ve kuralların bu konuya uyumlaştırılması esasının hakim olduğunu görmekteyiz.

Sanal ortamda iş yerinin nasıl belirleneceği konusunu ikinci yaklaşım çerçevesinde incelediğimizde başlangıç noktamız ilk bölümde incelediğimiz ‘server, web sitesi ve web sayfası’ gibi uygulamaların iş yeri olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceğidir.

Konu ile ilgili aşağıdaki bilgiler sorunun çözüme kavuşturulmasında yardımcı olacaktır:¹⁴⁷

- ‘Server’ istenilen bir ülkeye konulabilir veya taşınabilir bilgisayara yerleştirilmek suretiyle belli aralıklarla yer değiştirebilir.
- Çeşitli ülkelerde bulunan ‘server’lara ‘mirror’ web siteleri yerleştirilmek suretiyle yapılan işlemin istenen adrese (siteye) yönlendirilmesi mümkün bulunmaktadır.
- Web sayfalarının belli aralıklarla ve otomatik olarak başka ülkelerdeki web sayfalarına transfer olacak şekilde düzenlenmesi mümkündür.
- Web sayfasının içeriği ve sunucular satın alınabileceği gibi kiralanabilmektedir.

Yukarıda açıklanan maddelerden anlaşıldığı üzere, sanal ortam , iş yerinin varlığı için gerekli olan ‘işe ilişkin sabit bir yer’ ilkesinin gerçekleşmesine elverişli değildir.¹⁴⁸ Bu nedenle, web sitesi yada web sayfaları ticari ve mesleki faaliyetin gerçekleştirilmesine atanmış bir yer olarak kabul edilse de sabitlik ilkesini yerine getirmede için sanal ortamda iş yerinin varlığından bahsedilmesi geçerli olan mevzuat doğrultusunda mümkün değildir.

c) Mevzuatımız Açısından İş Yeri

Uluslararası mevzuatla ulusal mevzuatımız açısından iş yeri tanımının farklılıkları bir önceki bölümde ayrıntılı olarak incelenmiştir. Burada inceleyeceğimiz konu ticari ve mesleki faaliyetlerin vergilendirilmesi için iş yerinin varlığının zorunlu olup olmamasıdır.

Bu konu tam mükellefler ve dar mükellefler açısından ayrı ayrı ele alınmalıdır. Türkiye’de mükellef olmayan yani dar mükellefiyet kapsamındaki kişiler Türkiye’de VUK’nun 156. maddesinde tanımlanan şekilde bir iş yeri ya da

¹⁴⁷ DİKİCİ, a.g.e., s.43

¹⁴⁸ E-Business Dönüşümü, **Capital Dergisi Eki**, (Ekim, 2001), s.81.

daimi temsilci aracılığı ile ticari kazanç elde etmeleri durumunda vergileme hakkı Türkiye'ye ait olacaktır. İş yeri ya da daimi temsilci olmadan dar mükellefiyet kapsamındaki kişilerin ticari kazançlarının Türkiye tarafından vergilendirilmesi söz konusu değildir.

Serbest meslek faaliyetlerinde ise dar mükellefiyet kapsamındaki kişilerin bu faaliyetleri Türkiye'de sürdürmeleri ya da faaliyetlerin Türkiye'de değerlendirilmesi, faaliyetlerin Türkiye tarafından vergilendirilebilmesi için yeterli olacaktır, iş yerinin bulunup bulunmaması önemli değildir.

Tam mükellefiyet kapsamındaki kişilerde ise ticari ya da mesleki faaliyetlerden doğan kazançların vergilendirilebilmesi için bu kazançların bir iş yeri aracılığıyla elde edilmesi şart değildir. Bu konuda önemli olan vergiyi doğuran olayın meydana gelmiş olmasıdır. VUK'nun 153 ve bunu izleyen maddelerinde iş yeri ile ilgili hükümler incelendiğinde işyerinin işe başlamanın belirtileri arasında sayıldığı, ancak iş yeri olmadan da ticaret, sanat ve serbest meslek erbaplarının işe başlamış kabul edildiği hallere yer verildiği görülmektedir. VUK'nun 154. maddesinde iş yeri açılmamış olsa bile ticaret siciline ya da mesleki bir teşekküle kaydolunmak bile ticaret ve sanat erbabı için işe başlamanın göstergesi olarak kabul edilmiştir. Aynı şekilde, serbest meslek erbabının devamlı şekilde mesleki faaliyette bulunduğunu gösteren ilanlar vermesi veya mesleki teşekküllere kaydolması da işe başlamanın belirtileri olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında, sadece bir yerin tutulmuş olması iş yerinin varlığı ve işe başlama için yeterli kabul edilmemiş, iş yeri açmak 'bir yerde bilfiil ticari ya da sınaî faaliyete geçmek' şeklinde tanımlanmıştır.

3)Vergi Matrahının Belirlenmesi

Bilindiği gibi, vergi matrahının belirlenebilmesi için gayrisafi kazancın ve giderlerin belirlenmesi gerekmektedir. Dar mükellefiyet konumundaki iş yerleri genellikle başka ülkelerin mukimi olan kişilerin şubesi niteliğindedirler. Bu durumda işyerlerinin bağlı olduğu merkez ve başka şubeler ile ticari nitelikli faaliyetlerinden doğan kazançları olacaktır. Bu kazancın belirlenmesinde

kullanılacak yöntem kaynak ve ikamet ülkelerine ödenecek vergi miktarı üzerinde etkili olacağından bu konuda hangi kriterlere göre hareket edileceği önem taşımaktadır.

GVK'nun 38. ve izleyen maddelerinde Gerçek kişilere ait safi ticari kazancın nasıl belirleneceği üzerinde durulmuştur. KVK'nun 13. ve izleyen maddelerinde de kurum kazancının belirlenmesi konusu açıklığa kavuşturulmuştur.

B-ELEKTRONİK TİCARET VE HARCAMA VERGİLERİ

Tüketim üzerinden alınan vergileri, genel bir ifadeyle üretilen, satılan ya da tüketilen mal veya hizmetler üzerinden alınan vergiler olarak tanımlayabiliriz.¹⁴⁹ Yapılan tanımdan da anlaşıldığı üzere verginin konusu harcamalardır. Bu tür vergilerle hükümetler gelir ve serveti elde edildiklerinde değil, harcandıklarında mal ve hizmetlerin fiyatları içinde vergilendirirler. Harcama vergileri dolaylı vergiler kapsamında yer almaktadırlar.

Tüketim harcamalarına göre tüketim vergilerinin miktarı da değişiklik göstermektedir. Tüketim vergileri aynı zamanda artan oranlı vergilerdir.

E-ticaret aracılığıyla yurt içinde yapılan harcamaların ulusal mevzuatımızca vergilendirilmesinde herhangi bir sorunla karşılaşmamaktadır. Fakat yurt dışında yapılan harcamalar sonucunda vergileme hakkı ve verginin ödenmesi gibi konularda sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu durum e-ticaret üzerinden yapılan işlemler sonucunda vergiye tabi mükelleflerin bu işlemlerinin tam olarak kavranamaması nedeniyle vergi gelirlerinde önemli kayıplara neden olmaktadır. Aşağıda harcama vergileri e-ticaret açısından incelenmeye çalışılmıştır:¹⁵⁰

¹⁴⁹ TOSUNER vd., **a.g.e.**, s.277.

¹⁵⁰ ALKAN, **a.g.e.**, s.205; YALTI, **a.ge.**, s.232; Eser SEVİNÇ, “E-ticarette Katma Değer Vergisi”, <http://www.ymm.net/eticaret/elektronik_ticaret_ve_kdv.htm>, (Erişim Tarihi:11.07.2005);

1)Katma Değer Vergisi

Katma Değer Vergisi (KDV) Türkiye’de 1985 yılından beri uygulanmakta olan bir vergidir. Katma Değer Vergisi’nde üretim, dağıtım ve hizmet sektörleri her el değiştirme aşamasında vergilendirilmekte, işletme girdileri için yüklenilen vergiler vergi borçlarından indirilebilmektedir. Böylece, üretim ve dağıtım sürecinin her aşamasında ürüne eklenen değer üzerinden vergi alınmaktadır. İndirim hakkı, alıcıların alımlarını belgelemeleri şartıyla kullanılabilen bir haktır. KDV’nin vergi indirimi hakkı nedeniyle ortaya çıkardığı bu çıkar çatışması, bir yandan bu verginin kendi içinde kontrolünü sağlamakta, diğer yandan da verginin belge ve kayıt düzenine dayanması nedeniyle Gelir ve Kurumlar Vergisi hasılatlarını artırdığından Türk Vergi Sistemi içinde de bir oto kontrol yaratmaktadır.

Katma Değer Vergisi kanunun verginin konusunu düzenleyen 1. maddesi hükmüne göre Türkiye’de yapılan ve aynı maddede üç bent halinde aşağıdaki işlemler KDV’ye tabi bulunmaktadır:

- Ticari, sınai, zirai faaliyetler ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler,
- Her tür mal ve hizmet ithalatı,
- Diğer faaliyetlerden doğan teslim ve hizmetler,

Kanunun 6. maddesi hükmüne göre işlemlerin Türkiye’de yapılması, malların teslim anında Türkiye’de bulunması gerekmektedir. Bu noktada kişinin yerleşiklik durumu veya uyruğu önem taşımamaktadır.

Hizmetlerde ise durum farklıdır. Hizmetlerin Türkiye’de yapılmasında üç ayrı kriter bulunmaktadır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır ¹⁵¹:

¹⁵¹Eser SEVİNÇ, “E-ticarete Katma Değer Vergisi”, <http://www.ymm.net/eticaret/elektronik_ticaret_ve_kdv.htm>, (Erişim Tarihi:11.07.2005).

- Hizmetin Türkiye’de yapılması,
- Türkiye’de değerlendirilmesi,
- Türkiye’de faydalanılması halinde hizmet Türkiye’de vergilendirilecektir.

Yukarıda sayılan maddelerden olan değerlendirme kriteri AB’ye uygun bir kriter değildir. KDV Kanunu’nun 6. maddesinde hizmetin değerlendirilmesi kavramı GVK’nın 7. maddesine göre belirleneceği karara bağlanmıştır. Adı geçen maddede değerlendirme kavramı ödemenin Türkiye’de yapılması ya da ödeme başka bir ülkede yapılmışsa, Türkiye’de ödeyenin ya da nam ve hesabına ödeme yapılanın hesaplarına intikal ettirilmesi ya da karından ayrılması şeklinde tanımlanmaktadır.

KDV Kanununun 1. maddesinin 3. bendi uyarınca gerçek kişi ve kurumların ticari faaliyeti çerçevesinde yapılan hizmet ithalatı Katma Değer Vergisi’ne tabi tutulmaktadır. Kanunun 4. maddesinde, hizmet kavramı teslim ve teslim sayılan haller ile mal ithalatı dışında kalan işlemler şeklinde tanımlanmış, ayrıca hizmetin; bir şeyi yapmak işlemek, meydana getirmek, imal etmek, onarmak, temizlemek, muhafaza etmek, hazırlamak, değerlendirmek, kiralamak, bir şeyi yapmayı taahhüt etmek gibi şekillerde gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir.

Türk vergi sisteminde kullanılan KDV’de ‘varış ülkesi’ ilkesi benimsenmiştir; yani mal ve hizmetler tüketildikleri yerde KDV’ye tabi tutulmaktadır. Bu ilkeye göre, ülkeler ihraç ettikleri ürünlere KDV istisnası uygularken, ithal ettikleri mal ve hizmetlerden adı geçen vergi tahsil edilmektedir. Nitekim KDV Kanunu’nun 11. maddesinde ihracat teslimlerine ilişkin hizmetler ile yurt dışındaki müşteriye yapılan hizmetler vergiden istisna edilmiştir. Bu istisnadan yararlanılabilmesi için hizmetin yurt dışında faydalanılmış olması gerekir. Yurt dışındaki müşteri ifadesi ikametgâhı, iş yeri, kanuni ve iş merkezi yurt dışında olan alıcılar ile yurt içinde bulunan bir firmanın yurt dışında kendi adına faaliyet gösteren şubeleri ve merkezi ifade edilmektedir.

Türk vergi sisteminde KDV mükelleflerinin Türkiye’de yerleşik olmaması durumunda KDV uygulamasının nasıl yapılacağı KDV Kanunu’nun 9. maddesinde düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile Maliye Bakanlığı’na, mükellefin yurt içinde ikametgâhının, iş yerinin, kanuni merkez ve iş merkezinin bulunmaması durumunda ve gerekli görülen diğer hallerde, vergi alacağının garanti altına alınması amacıyla, vergiye tabi işlemlere taraf olanların verginin ödenmesinden sorumlu tutabilme yetkisi verilmiştir. Aslında ikametgâh kavramı hem gerçek kişiler hem de tüzel kişiler için geçerli olmakla beraber, bu kavram sadece gerçek kişiler için kullanılmakta, tüzel kişilerin Türkiye’de yerleşmiş sayılabilmesi için ise kanuni merkez ve iş merkezi kriterlerinin yerine getirilmesi gerekmektedir.

Katma değer Vergisi’nin mükellefi olacak unsurlar KDV Kanunu’nun 8. maddesinde belirtilmiştir. Aşağıda KDV’nin mükellefleri sayılmıştır.

- Mal teslimi ve hizmet ifası hallerinde bu işleri yapanlar,
- İthalatta mal ve hizmet ithal edenler,
- Transit taşımalarda gümrük ya da geçiş işlemine muhatap olanlar,
- PTT işletme Genel Müdürlüğü ve radyo ve televizyon kurumları,
- Spor-Toto, piyango (Milli Piyango dahil) ve benzeri oyunlarda oyunların teşkilat müdürlükleri,
- At yarışları ve diğer müşterek bahis ve talih oyunlarında bunları tertipleyenler,
- 1. maddenin 3. fıkrasının (c) bendine giren durumlarda bunları tertipleyenler veya gösterenler,
- Gelir Vergisi Kanunu’nun 70. maddesinde belirtilen mal ve hakları kiraya verenler ,
- İsteğe bağlı mükellefiyette talepte bulunanlar.

Uygulamadaki KDV sistemleri, mal teslimleri ve özellikle de hizmet ifalarının büyük ölçüde ulusal sınırlar dahilinde gerçekleştirildiği dönemlerde

hazırlanmıştır.¹⁵² E-ticaret bu yapıya, sınırları ortadan kaldırdığı için uyum göstermemektedir. Bu nedenle, internet ortamındaki mal ve hizmet ticareti dikkate alınmadan oluşturulan KDV ilkelerinin bu çerçevede değerlendirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

E-ticaret ile birlikte KDV uygulamalarında ortaya çıkabilecek sorunlar büyük ölçüde yapılan işlemin niteliği ve işleme taraf olanların kimliğine bağlı bulunmaktadır.¹⁵³ KDV'ye tabi işlemlerin aynı ülke sınırları içerisinde gerçekleştirilmesi, işlemler elektronik ortamda gerçekleştirilmiş olsa bile, vergi hukuku açısından herhangi bir sorun yaratacağı düşünülmemektedir. E-ticaretle bağlantılı KDV sorunlarının ülkeler arası mal teslimleri ve hizmet ifaları ile ilgili olarak ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir.

KDV Kanunu'nda mükellefiyetin tahsisini e-ticaret açısından değerlendirirken fiziki ürün ve sayısal ürün ayrımının yapılması gerekmektedir.

E-ticaret üzerinden yapılan işlemlerin önemli bir kısmı fiziki malların teslimi ile sonuçlanır. Mevzuatımıza göre, KDV malların teslim edildiği yerde tarh ve tahakkuk ettirilir. Bu açıdan fiziki malların tesliminde KDV sorunu bulunmamaktadır. Fiziki malların ithalinde gümrükten geçiş sırasında gümrük vergilerinin ve KDV'nin tahsili sağlanabilmektedir. Buna karşılık, sayısal ürün ticaretinde bazı hukuki ve uygulamaya yönelik sorunlarla karşılaşabilmektedir. Öncelikle sayısal ürün kavramı, KDV uygulamalarında esas alınan mal ve hizmet ayrımına tam olarak uymamaktadır. İç mevzuatımızda KDV Kanunu'nun 4. maddesinde hizmetin tanımı 'teslim ve teslim sayılan haller ile mal ithalatı dışında kalan işlemler' şeklinde oldukça geniş bir tanımla yapılmıştır. Bu şekilde yapılan bir tanım iç uygulamalarda büyük kolaylıklar sağlayacaktır. Bununla birlikte birden fazla ülkeyi ilgilendiren işlemler söz konusu olduğu zaman ortak tanımlara ihtiyaç olacaktır. Sayısal ürün ticareti uygulamaya yönelik vergisel sorunlara da yol

¹⁵² İsmail Güneş, "E-ticaretin Vergilendirilmesinin Uluslararası Boyutu", <http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=241>, (Erişim Tarihi:23.05.2005).

¹⁵³ ALKAN, **a.g.e.**, s.212.

açmaktadır. Örneğin; vergi mükellefi olmayan Ali Gülmez internet kullanarak yurt dışındaki bir sunucudan 150 dolar karşılığında bir anti virüs programı satın almış ve ödemeyi kredi kartı ile yapmıştır. Nihai tüketici olan Ali Gülmez almış olduğu sayısal ürünün KDV'sini mevzuatımıza göre hizmet ithalatı gerçekleştirdiğinden ödemekle yükümlüdür. Ama bu kişinin ödemekle yükümlü olduğu vergiyi nasıl beyan edeceği mevzuatımızda açık olarak belirtilmemiştir. Bu da vergi kaybına yol açacaktır.

E-ticarette hizmet ithalatını KDV açısından değerlendirirken iki konuya dikkat edilmesi gerekmektedir. Bunlar aşağıda belirtilmiştir¹⁵⁴:

- KDV mükelleflerinin hizmet ithalatı,
- Nihai tüketicilerin hizmet ithalatı .

Hizmet ithalatını internet üzerinden gerçekleştiren kişi KDV mükellefi ise hizmet ithalatı ile doğan vergiyi vergi dairesine iki yöntemle yatırması gerekir¹⁵⁵:

- Hizmeti sunan yani ihraç eden ve mukim olmayan kişinin sorumlu tutulmasıdır. Bu uygulamada bir başka ülkeye hizmet ihraç eden kişi bu işlem nedeniyle ortaya çıkan vergiyi, mükellefiyet tesis ettirmek suretiyle diğer ülkenin vergi idaresine yatırmakla yükümlü tutulmaktadır. Hizmet ihracatını yapan kişinin bir iş yerine yada sabit bir yere sahip olmadığı durumlarda bu uygulamanın getirdiği ilave maliyetler nedeniyle ticareti caydırıcı etkisinin olduğu açıktır.
- Hizmet ithalini gerçekleştiren kişinin ya da başka bir aracının vergiden sorumlu tutulmasıdır. Bu uygulama basit ve pratik olmasının yanı sıra hizmet ihracatını gerçekleştiren kişilere ek

¹⁵⁴ Recai DÖNMEZ, “Vergi Hukuku Açısından Küreselleşme ve E-ticaret”,
<<http://home.anadolu.edu.tr/~rdonmez/e-tic-ta.htm>>, (Erişim Tarihi: 03.06.2005).

¹⁵⁵ Niyazi CANGİR,, “E-ticarette Vergilendirme”,
< <http://www.igeme.org.tr/tur/atn/proje.htm> >, (Erişim Tarihi: 10.09.2005).

maliyetler yüklediği için özellikle küçük ve orta ölçekte hizmet ihracatını teşvik edici nitelikte olduğu söylenebilir.

Ülkemizde daha önceki bölümlerde de anlatıldığı üzere ikinci yöntem uygulanmaktadır. Bu uygulama hem vergi idaresi hem de ihracatı gerçekleştiren kişiler açısından daha uygulanabilir olsa da nihai tüketicilere yönelik hizmet sunumlarında verimli işlemesi pek de mümkün değildir. Çünkü nihai tüketicilere yönelik elektronik hizmet ticareti arttıkça ‘sorumlu’ sayısı da artacaktır. Bunun sonucunda da vergi idaresinin çok sayıda sorumluyu izlemesi zorlaşacak ve vergi gelirlerinde büyük kayıplar ortaya çıkacaktır. Günümüzde nihai tüketicilere yönelik e-ticaret çok yaygın olmadığı için bu konu da bir sorun teşkil etmemektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucu ortaya çıkan önemli değişimlerden bir tanesi de bazı hallerde mal ve hizmet arasındaki geleneksel ayrımın kaybolmasıdır. Önceki bölümlerde de incelediğimiz üzere kitap, dergi, gazete, müzik kaseti, bilgisayar programı, sinema filmi ve benzeri ürünlerin internet ortamında satın alınması, yani ücret karşılığında yada bedelsiz olarak alınıp bilgisayara yada benzer bir ortama aktarılması mümkündür. Bu ürünler sayısal ürünler olarak adlandırılmaktadır. Bu ürünler geleneksel ayrımdaki mal veya hizmet tanımına uymamaktadır. Bununla birlikte, özellikle vergileme açısından, bu ürünlerin hizmetler gibi değerlendirilmesi düşüncesi genelde kabul görmüştür.

Katma Değer Vergisi Kanunu’nun 29. maddesi hükmüne göre mükellefler, gerçekleştirdikleri vergiye tabi işlemler üzerinden hesaplanan KDV’den, adı geçen kanunda aksine bir hüküm olmadıkça, faaliyetlerine ilişkin olarak ödedikleri vergiden indirebilirler. İndirim hakkından yararlanabilmesi esasa ilişkin ilkeler dışında ayrıca aşağıdaki ilkelerin de yerine getirilmesine bağlıdır.

- KDV’nin fatura ve benzeri vesikalar ve gümrük makbuzu üzerinde mal veya hizmetin bedelinden ayrı olarak gösterilmesi,
- Yukarıda adı geçen belgelerin yasal defterlere işlenmiş olması gerekmektedir(md.29, md.34, md.54).

Yürürlükteki haliyle KDV e-ticaret üzerinde oldukça etkili bir konumdur. Ancak yine de uluslararası işlemlerde verimliliğini artırmak için mevzuatımıza KDV yönünden bazı düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Aşağıda KDV uygulamasında karşılaşılan sorunların en aza indirilmesi için gerekli olan önemler üzerinde durulmuştur¹⁵⁶:

(a)-KDV'nin tarh ve tahakkuk sorunu: E-ticaretin çok önemli gelişmeler gösterdiği son günlerde ülkelerin bu konuda tek başına kararlar alması pek de mümkün olmamaktadır. Özellikle çifte vergilendirme ya da hiç vergiye tabi olmama gibi sorunların yaşanmaması için ülkelerin birlikte hareket etmeleri gerekmektedir. KDV, Avrupa Birliği'nde uygulanan bir tüketim vergisidir. Avrupa Birliği e-ticarette KDV uygulaması konusunda OECD ülkeleri ve diğer ülkelerle çalışmalarına başlamıştır. Bu konuya daha önceki bölümde değinildiği için daha fazla ayrıntıya girilmeyecektir.

KDV'nin tarh ve tahakkukunun kolaylaştırılması için hükümetler tarafından aşağıda belirtilen düzenlemeler yapılabilir:

- Uluslararası e-ticaret yapan firmaların vergiyi tahsil etmeleri ve bireylerin bulunduğu yerin vergi idaresine yatırmaları sağlanabilir.
- Uluslararası e-ticaret yapan firmaların tahsil ettikleri vergiyi kendi vergi idarelerine yatırmaları ve ardından bireylerin vergi idaresine transferi sağlanabilir.
- Finansal kurumlar kurmak suretiyle verginin stopaj yoluyla kesilmesine ve bu kuruluşların vergiyi ilgili vergi idaresine yatırılmasına aracılık ettirilmesi sağlanabilir.

(b)-Modernizasyon çalışmaları: E-ticaretin gelişmesiyle beraber 'vergileme yeri' kuralı yeniden sorgulanmaya başlanmıştır. Uluslararası hizmet sunumlarının oldukça sınırlı olduğu, yalnızca fiziki malların ithalat ve ihracat işlemlerine konu

¹⁵⁶ Eser SEVİNÇ, "E-ticarette Katma Değer

Vergisi", <http://www.ymm.net/e_ticaret/elektronik_ticaret_ve_kdv.htm>, (Erişim Tarihi:11/07/2005

olduğu çok uzun süre önce belirlenmiş olan vergileme yeri kavramı önemini yitirmeye başlamıştır. Gelecekte hizmet sektörünün büyük bir gelişme göstereceğini öngöremeyen devletler, günümüzde bireylere ulaşmada hiç de zorluk çekmeyen uluslararası hizmetleri vergilendirme konusunda sorunlarla karşılaşmaktadır.¹⁵⁷ Temel vergilendirme yeri kuralı gereği hizmetler sunumu yapan kişinin ülkesinde vergilendirilecektir. Ama çok az sayıda hizmet grubu bu kural gereğince vergilendirilebilmektedir. Bu konuda bir çok istisnanın bulunması hizmetlerin tüketildikleri ülkede vergilendirilebileceği anlamına gelmektedir. Sayılan nedenlerle, tüketildikleri ülkelerde vergilendirilemeyen hizmetler için mevzuatın yeniden incelenmesi gerekmektedir.

2) Damga Vergisi

1964 yılında yürürlüğe giren Damga Vergisi Kanunu'nun 1. maddesine göre, bu kanuna ekli (1) sayılı tabloda yazılı kağıtlar damga vergisine tabidir. Bu maddeden anlaşıldığı üzere kanuna ekli (1) sayılı tabloda sayılmayan yazılı kağıtlar adı geçen vergiden istisna tutulmuştur.

Damga vergisi kanununa göre damga vergisine tabi kağıt aşağıdaki özellikleri taşımalıdır.

- Kağıt yazılı bir metin içermeli,
- İmzalanmak veya imza yerine geçen bir işaret konmak suretiyle düzenlenmeli,
- Herhangi bir hususu ispat veya belli etmek için ibraz edilebilmelidir.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Eser SEVİNÇ, “E-ticaret ve KDV”, <http://www.ymm.net/e-ticaret/elktronik_ticaret_ve_kdv.htm>, (Erişim Tarihi:03.09.05)

¹⁵⁸ Hasan AYKIN, “Türk Vergi Hukukunda Elektronik Defter, Belge ve Kayıt Kavramları”, <<http://www.e-ticaret.garanti.com.tr/içerik/göster.asp?c=4&t=a&i=251220020941381023201084149>>, (Erişim Tarihi:04.09.2005)

Kanunun 9. maddesinde ise ekli (2) sayılı tabloda yazılı kağıtların damga vergisinden istisna tutulduğu bildirilmektedir. Anılan tabloda elektronik ortamda hazırlanmış belgelerin sayılmamaktadır. Buradan anlaşıldığı üzere elektronik ortamda hazırlanan belgeler damga vergisinden istisna edilmemiştir. Ancak, elektronik ortamda düzenlenen belgeler kağıt ortamında, yazılıp imzalanmak veya imza yerine geçen bir işaret koymak suretiyle düzenlenirse veya herhangi bir hususu ispat veya belli etmek için ibraz edilirse damga vergisine tabi tutulur.¹⁵⁹ Bunun dışında, henüz kağıda dökülmeyen elektronik belgeler damga vergisinden istisna olacaktır.

Elektronik ortamda düzenlenen belgeler başka bir ülkede düzenlenmiş de olabilir. Başka bir ülkede düzenlenmiş elektronik belgelerin yazılı kağıt ortamına geçirilmesinden sonra, bu kağıtlar Türkiye’de resmi dairelere ibraz edildiği, üzerine devir veya ciro işlemleri yürütüldüğü veya herhangi bir suretle hükümlerinden yararlanıldığı takdirde, damga vergisine tabi tutulur.¹⁶⁰

Damga vergisinin mükellefleri vergiye tabi kâğıtları imza edenlerdir. Bu durumda elektronik ortamda belge düzenleyenler, adı geçen belgeleri yazılı kağıt olarak hazırlayıp imzalamadıkça damga vergisi mükellefi olamayacaklardır. Kağıda dökülen elektronik belgelerin tabi olacağı verginin tayini için bahsi geçen kağıdın mahiyetine bakılır ve buna göre (1) sayılı tabloda yazılı olan damga vergisi bulunur.

Vergiye tabi kağıtların damga vergisinin ödenmemesinden ya da eksik ödenmesinden dolayı alınması gereken vergi ve cezadan, mükelleflere rücu hakkı saklı kalmak üzere, kağıtları ibraz edenler sorumludur. Ancak, başka ülkelerde düzenlenen ticari kağıtların damga vergisi ve cezası, mükelleflerin rücu hakkı saklı kalmak üzere bu kağıtların hamillerinden alınır. Vergi cezası alınması gereken

¹⁵⁹ Umut DERELİ, “Elektronik Belgelerin Damga Vergisi”,
<http://www.bendevar.com/v3/makale_oku.php?id=457>, (Erişim Tarihi:01.06.2005).

¹⁶⁰ Eser SEVİNÇ, “Elektronik Belgelerin Damga Vergisi”,
< http://www.ymm.net/e_ticaret/damga_vergisi.htm >, (Erişim Tarihi:03.09.2005).

kağıtların hamilleri tarafından terk edilmesi bu cezanın alınmasına engel teşkil etmez.

Yukarıda yer alan değerlendirmede, işlemlerin elektronik ortamda yapılmasıyla birlikte kağıda dayalı damga vergisinin önemini yitireceği ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, damga vergisinin elektronik ortama uyarlanabileceği de unutulmamalıdır. Çok farklı tartışmalara yol açan ‘Bit Vergisi’ de elektronik ortama uyarlanmış bir damga vergisi olarak kabul edilebilir. Damga vergisi elektronik ortama uyarlansa bile daha önceki bölümlerde anlatılan vergilerde karşılaşılan vergilendirme hakkının belirlenmesi sorunu adı geçen vergi içinde gündeme gelecektir.

3)Gümrük Vergisi

Elektronik ortamda teslimi yapılan mal ve hizmetlere Gümrük Vergisi uygulanıp uygulanamayacağı konusunda uluslararası alanda gösterilen genel eğilim, bu tür mal ve hizmetlerin Gümrük Vergisi’nden muaf bölgelerde, yani Serbest Bölgeler’de işlem görüyormuş gibi yaklaşılmasıdır.¹⁶¹

Mevcut Gümrük Kanunu’nun amacı, ülkemiz gümrük bölgesine giren ya da gümrük bölgesinden çıkan eşyaya ve taşıt araçlarına uygun gümrük kurallarının belirlenmesidir. Fiziki malların ülkemiz sınırları içerisine girmesi durumunda, bu malların gümrük tarife cetvellerine göre vergiye tabi olması gerekmektedir. Gümrük Vergileri, vergi yükümlülüğünün doğduğu tarihte mevcut gümrük tarifesine göre hesaplanır.

Gümrük Vergisi Kanunu’na göre gümrük vergisinin konusu ‘eşya’dır. Dolayısıyla hizmetler gümrük vergisine tabi değildir. Bu noktada, elektronik ortamda gerçekleştirilecek hizmet ticaretinin ulusal mevzuatımıza göre gümrük vergisi açısından bir sorun teşkil etmesi beklenmemektedir.¹⁶²

¹⁶¹ KAYIHAN Ş.,YILDIZ H.;**a.g.e.**,s.198.

¹⁶² ALKAN, **a.g.e.**, s.217.

Fiziki malların ticaretinin elektronik ortamda gerçekleştirilmesi de tıpkı hizmet ticaretinde olduğu gibi gümrük mevzuatımız açısından bir sorun yaratmamaktadır. Buna karşılık, sayısal ürünler ile ilgili sorun temelde bu ürünlerin geleneksel mal ve hizmet sınıflandırması içinde tanımlanmamasından kaynaklanmaktadır. Bu eksiklikler ve belirsizlikler hem ulusal hem de uluslararası uygulamalarda bazı sorunları da beraberinde getirmektedir.

Sayısal ürünler genelde ‘eşya’ olarak kabul edilmemektedir. Bunun yanında birçok sayısal ürün fiziki ürün gibi ticarete konu olabilmektedir. Örneğin; bir bilgisayar programı internet üzerinden elde edilebileceği gibi piyasadan diskete kaydolmuş şekilde de elde edilebilmektedir. İnternet üzerinden elde edilen program sayısal ürün niteliği taşıdığı için gümrük vergisinin konusuna girmemektedir. Fakat ithal edilen söz konusu program disketleri fiziki mal özelliği taşıdığı için gümrük vergisine tabi olacaktır. Bu durumda sayısal ürünler lehine bir rekabet eşitsizliği ortaya çıkmaktadır.

Mal ticareti ülkemizin de taraf olduğu Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması hükümlerine, hizmet ticareti ise Hizmet Ticareti Genel Anlaşması kurallarına tabidir. Fakat sayısal ürünlerin hangi anlaşma hükümlerine tabi olacağı açıklığa kavuşturulmamıştır.

Gümrük vergisi gelirlerine bakıldığında, sorun genellikle fiziki olarak teslimi yapılan ve dijital duruma getirilebilen mallar üzerine tarife konulamamasından dolayı mali kayıpların ortaya çıkması üzerinde yoğunlaşmaktadır.¹⁶³

4)Banka ve Sigorta Muamele Vergisi

Banka ve sigorta şirketlerinin 10.06.1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu’na göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün işlemler nedeniyle kendi lehlerine her ne nam

¹⁶³ Hamza ÇESTEPE, “E-ticaretin Ticari ve Mali Etkileri: Dünya ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, (2003), Cilt: XXII, Sayı:1, s.57.

ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ne tabidir.

Adı geçen verginin diğer vergilerden farklı olarak sadece banka ve sigorta işi ile uğraşan kurumların ülke içinde yaptıkları bütün işlemler nedeniyle elde ettikleri nakden yada hesaben paralar karşılığında vergi mükellefiyeti bulunmaktadır.

Teknolojideki hızlı gelişmeler bilindiği üzere en çok bankacılık ve sigorta sektörlerinde etkili olmuştur. İnternetin gün geçtikçe yaygınlaşması bankacılığın elektronik ortama taşınmasını sağlamıştır. Bankalar para yatırma, para çekme, havale yapma, hesap açma ve kapama, döviz alıp bozdurma, kredi alma ve geri ödeme ve yatırım gibi hizmetlerin hepsini elektronik ortamda gerçekleştirilebilir duruma gelmiştir. Böylece bankalar uluslararası müşterilerle çalışma fırsatını elde etmişlerdir. Bunun sonucunda bankaların elde ettikleri gelirlerin vergilendirme hakkının belirlenmesi sorunu ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de şubesi bulunmayan yurt dışındaki bir bankadan Türkiye'deki herhangi bir bankaya elektronik ortamda yapılan bir havale söz konusu olduğunda yurt dışındaki bankanın Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi mükellefiyeti doğmaktadır. Fakat e-ticarete ilişkin işlemlerin yerine getirilmesinde vergileme açısından bankalar için ayrı bir düzenleme olmadığından adı geçen yabancı banka vergi kaybına neden olmaktadır.

Mevzuatımız açısından Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'ni elektronik bankacılığa uygulanması sırasında vergileme hakkının belirlenmesi ve vergiye tabi işlemlerin tespiti için uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında tam bir uyumun gerekliliğine ihtiyaç vardır.

5)Özel Tüketim Vergisi

01.09.2002 tarihinde kabul edilip yürürlüğe giren Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) ile Türk Vergi Sistemi'ne yeni bir vergi eklenmiştir. ÖTV Kanunu'nun

konusunu düzenleyen 1. maddesine göre bu kanuna ekli listelerdeki mallar ÖTV'ye tabidir. 4760 sayılı ÖTV Kanunu'nun konusuna giren işlemler aşağıda sıralanmıştır.

- (I) sayılı listedeki malların ithalatçıları ya da rafineliler dahil üretenler tarafından teslimi,
- (II) sayılı listedeki mallardan kayıt ve tescile tabi olanların ilk iktisabı,
- (II) sayılı listedeki mallardan kayıt ve tescile tabi olmayanlar ile (III) ve (IV) sayılı listelerdeki malların ithalatçıları ya da imal/ inşa edenler tarafından teslimi,
- (I), (III), (IV) sayılı listelerdeki mallardan kayıt ve tescile tabi olmayanların ÖTV uygulanmadan önce müzayede yoluyla satışı, ÖTV'ye tabidir.

ÖTV'nin e-ticaret açısından değerlendirilmesi yapılırken vergiyi doğuran olayın elektronik ortamda gerçekleştirilmesi ya da geleneksel yollarla gerçekleştirilmesi olmak üzere ikili bir ayrıma gidilmelidir. Elektronik ortamda satışı gerçekleşen ürünlerin geleneksel yollarla tesliminde vergileme açısından bir sorunla karşılaşlmamaktadır. Çünkü fiziki malların tesliminde ürün her şekilde gümrükten geçerek, ÖTV'ye tabi olacaktır. Buna karşılık, sayısal ürünlerin ticaretinde bazı hukuki ve uygulamaya yönelik sorunlara çözüm üretilmesi gerekmektedir. Örneğin; vergi mükellefiyeti bulunmayan nihai bir tüketicinin e-ticaret yoluyla bir DVD film aldığını ve ödemeyi kredi kartıyla yaptığını varsayalım. .Adı geçen nihai tüketicinin posta yoluyla satın almış olduğu ürünün ÖTV'nin 4. maddesinin 2. bendine göre 'mükellefin Türkiye içinde ikametgahının, iş yerinin, kanuni ve iş merkezlerinin bulunmaması halleri ile gerekli görülen diğer hallerde Maliye Bakanlığı, vergi alacağının emniyet altına alınması amacıyla vergiye tabi işlemlere taraf olanları verginin ödenmesinden sorumlu tutabilir.' Verginin sorumlu sıfatı ile vergi idaresine ödenmesi gerekmektedir. Fakat nihai tüketicinin ödeyeceği vergiyi nasıl beyan etmesi gerektiği konusunda mevzuatımızda açık bir ifade bulunmamaktadır. Ayrıca, vergi idaresi ÖTV'nin konusuna giren malların vergi mükellefiyeti olmayan nihai tüketiciler tarafından ithalatının gerçekleştirilmesi

durumunda tüketicilerin sorumlu sıfatıyla ÖTV' sini ödeyip ödemediğini kontrol edebilecek bir mekanizmaya sahip değildir.

SONUÇ

Günümüzde e-ticaretin uluslararası arenada gerçekleştirilmesini düzenleyen kapsamlı bir hukuki çerçeve bulunmamaktadır. Böyle bir çerçevenin oluşturulmamış olması hiç kuşku yoktur ki e-ticaretin vergilendirilmesini ve bu konuda ortaya çıkan sorunların çözümünü olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Vergi hukuku alanında bir çözüm oluşturabilmek için uluslararası düzeyde kapsamlı bir iş birliğinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Daha önceki bölümlerimizde değinildiği gibi çift taraflı vergi anlaşmalarının yanı sıra uluslararası boyuttaki anlaşmalar e-ticarete karşılaşılan sorunların çözümünde daha etkili olabileceklerdir. Vergi gibi devletlerin egemenlikleri ve milli çıkarları için son derece önemli olan bir konunun hemen çözülmesi mümkün değildir. AB gibi uluslarüstü bir topluluk bile yaptığı tüm çalışmalara rağmen bu konuya tam anlamıyla bir çözüm getirememiştir. AB ekonomik gelişmişlik ve fiziksel anlamda birbirine yakın ülkelerden oluştuğu halde bu konuda bir uyum sağlayamamışken, ekonomik gelişmişlikleri birbirinden farklı olduğu için internet ve e-ticaret kullanım oranları birbirinden çok uzak ülkeler arasında bu uyumun yakalanmasını beklemek kısa dönemde pek de doğru gözükmemektedir. Ancak, Gümrükler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) gibi bir anlaşmanın yapılması mümkün gözükmemektedir.

Tahkim¹⁶⁴, uluslararası sorunların çözümünde kullanılabilecek önemli bir yöntemdir. Bu yöntemle, e-ticaretten ya da başka nedenlerden ortaya çıkan ihtilafların giderilmesi kolaylaşacaktır.

Ülkeler arasındaki vergileme oranlarında göze çarpan büyük farklılıklar vardır. Bu da ülkeler arasında mal, hizmet ve sermaye dolaşımını etkilemektedir. Ülkeler, vergi gelirlerini artırmak, ülkeye yapılan yabancı sermayeli yatırım

¹⁶⁴ Tahkim, ABD’de çok uzun yıllardır kullanılmaktadır. Açılan davaların mahkemelerde çok uzun süreler sonucunda bitmemesi, yargılamaya alternatif olarak Tahkim yöntemi kullanılmasına neden oluyordu. Türkiye’de de 2001 yılından itibaren uluslar arası tahkim yöntemleri benimsenmiştir.

oranlarını artırmak ve ülke içi üretimin rekabete açılmasını sağlamak için bazı hukuki düzenlemeler yapmaktadırlar. Bu durumda yüksek vergi uygulayan ülkeler vergi gelirlerini artırmak bir yana büyük gelir kaybıyla karşılaşabileceklerdir.. Çünkü ülkeler yatırımlarını doğal olarak daha az vergi uygulayan ülkelere yönlendireceklerdir. Konuya bu açıdan bakıldığında ülkelerin uyguladıkları vergi politikalarının zaman içinde birbirine benzemesi kaçınılmazdır. Ancak, bu konuyu olurluna bırakmak yerine uluslararası işbirliği yoluyla çözüme kavuşturmak çok daha verimli olacaktır.

E-ticaret dikkate alındığında vergilendirme yetkisinin belirlenmesi, gelirin niteliğinin belirlenmesi gibi konularda mevcut uluslararası vergileme ilkelerinin yeniden gözden geçirdikten sonra ülkelerin vergi yapılarını yeniden gözden geçirmektir. Bu incelemeden sonra yapılacak değişiklik, vergi yapıları içinde uluslararası mobiliteden kaynaklanan nedenlerle uygulanmasında zorluklar olan vergilerden özellikle sermaye gelirleri üzerinden alınan vergilerden tüketim vergilerine kayması şeklinde olabilir.

Harcamalar üzerinden alınan vergilerin uygulanmasında özellikle sayısal hale getirilebilen ürünlerde bazı vergileme sorunları ile karşılaşılması kaçınılmazdır. Ayrıca, elektronik ortamda yapılan işlemlerle ilgili kayıt düzeni ve vergi denetimi gibi konular da uzun vadede vergi idarelerini meşgul edecek bir diğer sorundur.

Elektronik ortamda gerçekleştirilen işlemlerin vergilendirilmesinde ortaya atılan önerilerden biri, elektronik ortamda transfer edilen bilginin esasa alınarak vergileme yapılmasıdır. “Bit Vergisi” olarak adlandırılan bu öneri, bilgi iletiminde ayırım yapmadan ticari olsun olmasın her türlü bilgiyi aynı oranda vergilendirildiği için eleştirilmekte ve kabul görmemektedir.

E-ticaret üzerinden her türlü gümrük ve benzeri vergilerin kaldırılması yönünde de öneriler bulunmaktadır. Ancak bu çözüm öneri e-ticaretin çok gelişmediği ülkelerde uygulanabilmektedir. Böylece hem e-ticaretin gelişmesi sağlanacak hem de yasal bir çözüm için altyapı hazırlanabilecektir.

Bu önerinin bir başka yönü de vergiden istisna tutulacak ürünlerin belirlenmesidir. Mesela e-ticaret üzerinden sunulacak tüm mal ve hizmetler değil de sadece sayısal mallar vergiden istisna tutulabilir. Elbette ki böyle bir uygulama daha çok iç mevzuat yollarıyla tek taraflı olarak yürütülebilir.

ABD’de de e-ticaret üzerinden yapılan mal ve hizmet teslimleri için herhangi bir yeni düzenleme yapılmasının gereksiz olduğu görüşü hakimdir. Bunun gerekçesi de teslimin elektronik ortamda yapılmasının zor olmasıdır.

Vergilendirme sorunun aşılması için bir başka çözüm önerisi de, mallar sipariş edildiğinde satıcının tüm vergileri ve teslimat ücretlerini müşteriden topladığı ve bunları ithalatçı ülkeye ödediği tek duraklı bir alış veriş düşüncesidir. Böyle bir sistem, sevkiyatın önceden karşı ülkeye beyanı ve bu ülke tarafından onaylanması, elektronik veri değişiminin tüm kağıt üzerindeki işlemlerinin yerini alması gibi hedeflerle tamamlanarak, ülke sınırlarını etkin bir biçimde şeffaflaştırıp, uluslararası koli teslimatlarında cari olan maliyetleri ve gecikmeleri azaltabilecektir.

Sayısal mal ve hizmetlerin tesliminde gümrük vergisine ilişkin sorunlar iki yönlüdür. Bu tarz malların gümrükten geçme zorunluluğu yoktur ve bu tür mal ve hizmetlerin ticari taşıyıcısı dolayısıyla sorumlusu bulunmamaktadır. Bu noktada çözüm, bu tür mal ve hizmetlerin vergi dışı bırakılması ya da çıkış veya varış ülkesindeki muhataplarını vergiden sorumlu tutmaktır.

Sonuç olarak e-ticaretin vergilendirilmesi durumunda, ticareti saptırıcı ya da engelleyici olmamalı, sistem basit ve şeffaf olmalı, global bir yaklaşım belirlenmelidir.

TABLÖLAR

Tablo 1: 2002 Yılı İtibariyle Bazı Ülkelerde İnternete Girişin Nüfusa Oranı	10
Tablo 2:Türkiye’de Bilgisayar ve İnternet Kullanımı	10
Tablo 3: 2001–2004 Dönemi E-Ticaret Rakamları.....	37

YARARLANILAN KAYNAKLAR

AKIN, Bahadır, **Yeni Ekonomi**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2001.

AKGÜL, Mustafa, “E-türkiye İçin Acil Eylem Planı”,
<<http://www.bilkent.edu.tr/akgul/eturkiye-acil.html>>, (Erişim Tarihi: 30.05.2005)

AKTAN, Coşkun Can, “Türkiye’de E-Devlet”,
<http://canaktan.org/politika/e_devlet/turkiyede.htm>, (Erişim Tarihi: 18.07.2005) .

ALKAN, M., CANBAY, C., “İnternet Alan Adları Yönetimi Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, <http://www.tk.gov.tr/Etkinlikler/Ulusal_Etkinlikler/Bilisim_Kurultayi_2003.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.12.2004).

ALKAN, Ramazan, **Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi ve Muhasebeleştirilmesi**, Birleşik Matbaacılık, İzmir, 2003.

ALPTÜRK, Ercan, “Elektronik Ticarete Bilgi Güvenliği”, **Yaklaşım Dergisi**, (Ocak, 2002), Yıl: 10, Sayı: 109.

ALPTÜRK, Ercan, “Elektronik İmzanız Var mı?”, **Maliye Postası Dergisi**, (Haziran, 2001), Yıl: 22, Sayı: 499.

ALTINTAŞ, Hakan, “Sanal Bürokrasiden E-Devlete Teorik Yaklaşımlar”, Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F.’si Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı, (Mayıs, 2003), İzmit.

ANBAR, Adem, “E-Ticarete Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, <http://www.akdeniz.edu.tr/iibf/yeni/genel/dergi/sayi02/anbar.pdf+elektronik_ticarete+vergilendirme> , (Erişim Tarihi: 09.09.2005).

ANBAR, Adem, “Yeni Ekonomi ve E-Ticaretin İstihdam, Çalışanlar ve İnsan Kaynakları Üzerine Etkileri”, < http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=54 >, (Erişim Tarihi: 25.07.2005).

APAK, Talha, “Elektronik Vergi Yönetimine Yönelik E-Beyanname Uygulaması (Dönemi) Başladı”, http://www.alomaliye.com/talha_apak_e_beyanname.htm (Erişim Tarihi: 08.09.2005).

AYKIN, Hasan, “Türk Vergi hukukunda Elektronik Defter, Belge ve Kayıt Kavramaları”, <<http://www.eticaret.garanti.com.tr/icerik/goster.asp?>>>, (Erişim Tarihi: 04.09.2005).

AYKIN, Hasan, “Yeni Ekonomi, E-devlet ve Gelir İdaresi-II”, **Yaklaşım Dergisi**, (Mayıs, 2001), Yıl: 9, Sayı: 101.

BAKKAL, Ufuk, “Elektronik ticaretin Vergilendirilmesi-I”,**Yaklaşım Dergisi**, (Ocak, 2001), Yıl: 9, Sayı 97.

BASU, Subhajt, “Taxation of Electronic Commerce”, <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/jilt/2001_2/basu1>, (Erişim Tarihi: 09.10.2003).

CANGİR, Niyazi, “Elektronik Ticarete Vergilendirme”, <<http://www.igeme.org.tr/tur/atn/proje.htm>>, (Erişim Tarihi: 10.09.2005).

CLİNTON,W., GORE, A.,“Global elektronik Ticaret” adlı rapor.

ÇAK, Murat, **Dünyada ve Türkiye’de Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:6, İstanbul, 2002.

ÇELİK, Ali Vefa, “Sanal Para Alarmı”, <<http://arsiv.hurriyetim.com.tr/ozel/turk/99/11/24/ozehab/04oze.htm>>, (Erişim tarihi:23.05.2004).

ÇELİK, K., KALAYCI, C., “Elektronik Ticarete Güvenlik ve Açık Anahtar Altyapısı”, **Standard Dergisi** , (Şubat, 2003), Yıl:42, Sayı:494.

ÇESTEPE, Hazma, “ Elektronik Ticaretin Ticari ve Mali Etkileri: Dünya ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, **Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı:1,Yıl:2003.

ÇEŞMECİOĞLU, Senem,”Elektronik Ticaret ve Tüketicinin Korunması”, Etüt ve Araştırma Şubesi Avrupa Birliği Servisi, <<http://www.ito.org.tr/ITOPortal/frmSDMBody.aspx?tabid=475&Catalog>>, (Erişim Tarihi:13.09.2005).

ÇETİN,H., AYDOĞAN, O., ERTUĞRUL, Z., “E-Türkiye Durum Analizi ve Çözüm Önerileri”,<<http://inet-tr.org.tr/inetconf7/bildiriler/34doc.>>, (Erişim Tarihi:25.08.2005).

DERELİ, Umut, “e-Türkiye Çalışmaları”, <http://www.bendevar.com/v3/makale_oku.php?id=483>, (Erişim Tarihi: 01.06.2005).

DERELİ, Umut, “Türkiye’de e-Ticareti Doğrudan ya da Dolaylı İlgilendiren Devletçe Belirlenmiş Politikalar”,<http://www.bendevar.com/v3/makale_pku.php?id=476>, (Erişim Tarihi: 01.06. 2005).

DERELİ, Umut, “Elektronik Belgelerin Damga Vergisi” , <http://www.bendevar.com/v3/makale_oku.php?id=457>, (Erişim Tarihi: 01.06.2005).

DERELİ, Umut, “Elektronik Ticaret Konusunda Çalışan Bölgesel ve Uluslar arası Kuruluşlar”, <http://www.bendevar.com/v3/makale_oku.php?id=477>, (Erişim Tarihi:01.06.2005).

DEVİRİM, Fevzi, **Kamu Maliyesine Giriş**, , Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1998.
Dijital Devlet İnternet Sitesi Sıkça Sorulan Sorular Bölümü, <<http://www.digitial-devlet.com/sss.php>>, (Erişim Tarihi:30.07.2005).

DİKİCİ, Mehmet, İnternet Temelli Elektronik Ticaretin (E-Buiness) Özellikleri, Denetimi ve Vergi Sistemlerine Etkileri, T. C. Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanları Kurulu Bilim Raporu, İzmir, 2000.

DÖNMEZ, Recai, “Vergi Hukuku Açısından Küreselleşme ve Elektronik Ticaret”, <<http://home.anadolu.edu.tr/~rdonmez/e-tic-ta.htm>>, (Erişim Tarihi:03.06.2005).

Dünya Gazetesi, “Rekabet, E-ticarete Yöneltiliyor”, <http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display_prn.asp>, (Erişim Tarihi:15.10.2004).

E-Business Dönüşümü, **Capital Dergisi** , (Ekim, 2001).

EKMEKÇİ, Esra, Küreselleşme ve Vergilemede Yeni Eğilimler, Kazanan kitap Ticaret, İstanbul, 2003.

Emniyet Genel Müdürlüğü “POL-Net Projesi”, < <http://www.egm.gov.tr/daire/bilgiislem.asp>>, (Erişim Tarihi:03.08.2004).

ERDEM, A., ELİFOĞLU, Ö., “Bilgi Çağında Elektronik ticaret”, < <http://inet-tr.org.tr/inetconf8/bildiri/71.doc> >, (Erişim Tarihi:06708/2005).

EVREN, Aslı, “GIMOP Projesi Çözüm Önerilerini Bekliyor”, <http://www.bthaber.com.tr/218/menu_haber_08htm>, (Erişim Tarihi:03.09.2005).

EVREN, Aslı, “E-devletin Amaçları”, <<http://www.bthaber.com>>, (Erişim Tarihi:28.11.2005).

E-Grup İnternet Sitesi Çözümlerimiz Bölümü, “E-Ticaretin İşletmelere Sunduğu Avantajlar Nelerdir?”, <<http://www.egrup.com.tr/inf.php?partid=1&catid=1&pid=8>> , (Erişim Tarihi:13.09.2005).

E-Ticaret İnternet Sitesi,” Mayıs 1998 Rapor Özeti.”, < <http://www.eticaret.gov.tr/raporlar/raporozet.htm>>, (Erişim Tarihi:13.06.2004).

E-Ticaret Merkezi İnternet Sitesi, Elektronik Ticaretin Etkileri ve Karşılaşılan Sorunlar, <<http://www.e-ticaretmerkezi.net/eticaretinetkileri.php> >, (Erişim Tarihi:05.06.2005).

GÖKBUNAR, R., UTKUSEVEN, A., “Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinde Yaşanan Gelişmeler:Yeni İpek Yolu Bir Vergi Cenneti mi?”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi** (Ekim 2002) , No:27.

GÜNAYDIN, İhsan, “E-Ticaretin Vergilendirme Üzerine Etkileri”, **Vergi Sorunları Dergisi**, (2000), sayı:123.

GÜNEŞ, İsmail, “Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinin Uluslararası Boyutu”, <http://www.bilgiyonetimim.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=241>,(Erişim Tarihi: 23.05.2005).

GÜNGÖR, Kamil, “Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinde Uluslararası İşbirliği”, **Vergi Dünyası Dergisi** (Temmuz, 2001), Sayı:251.

HASILOĞLU, Selçuk Burak, **Elektronik Ticaret ve Stratejileri**, Türkmen Kitabevi, İstanbul,1999.

HEEKS, Richard, “Understanding e-Governance for Development”, < http://www.sed.manchester.ac.uk/idpm/publications/wp/igov_wp11.htm >, (Erişim Tarihi:09.09.2005).

İGEME’nin İnternet Sitesi, Hakkımızda Bölümü, < <http://www.igeme.org.tr>>, (Erişim Tarihi:13.10.2004).

IGEME, **Elektronik Ticaret Noktaları**, Ankara, 1999.

İçişleri Bakanlığı İLEMOD Projesi, <<http://birimweb.ixisleri.gov.tr/apk/Daireler/Anasayfa/Bilişim/ILEMOD%20Projesi.htm>>, (Erişim Tarihi:18.08.2005).

İçişleri Bakanlığı “Mernis Projesi”, <http://www.nvi.gov.tr/81,Mernis_Projesi.htm>, (Erişim Tarihi:24.05.2005).

İNALÖZ, Ayşe, “Telekomünikasyon Regülasyonları Çerçevesinde Elektronik Ticaretin İncelenmesi”,<http://www.tk.gov.tr/yayin/uzmanlik_tezleri/tktezler/Ayse_inaloz_Tez.pdf>, (Erişim Tarihi:13.09.2005).

İNCE, Murat, “Elektronik Ticaret: Gelişme Yolundaki Ülkeler İçin İmkanlar ve Politikalar”, <<http://ekutup.dpt.gov.tr/ticaret/incem/eticaret.html>>, (Erişim Tarihi: 08.09.2004)

İnternet Üst Kurulu, “T.C. Ulaştırma Bakanlığı İnternet Kurulu Çalışma İlkeleri Mart 2001”,< <http://kurul.ubak.gov.tr/mol.php>> , (Erişim Tarihi:18.03.2005).

İstanbul Ticaret Odası Gazetesi, “Dünya E-ticaret Hacminin On Milyonda Dördü Türkiye’ye Ait Dünya E-ticaret Hacminde Yok Gibiyiz”, <<http://www.ito.org.tr/ITOPortal/SDMain.aspx?tobindex=999>>, (Erişim Tarihi:27.07.2004).

- KALAYCI, Cemalettin, “Ticareti Kolaylaştırma Çalışmaları ve Etkileri”,
<<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGİ/nisan2005/Cemalettin.htm>>,
(16.04.2005)
- KALAYCIOĞLU, Şerafettin, “ Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşmaları Ve
Türkiye
Uygulaması”,<<http://www.bilgisayarlimuhasebe.com/makaleler/19.asp>>,
(Erişim Tarihi:09.08.2005).
- KALÇA, Adem, “Bilgi Toplumu Sürecinde Türkiye’nin AB’ye Üye Olabilirliği”,
< http://inet_tr.org.tr/inetconf8/bildiri/47.doc > (Erişim Tarihi:06.08.2005).
- KAYA, Ali,“ UYAP Projesi ile adalet Hızlanacak’’, Capital Dergisi Digital Eki,
(Şuabt, 2005), Yıl:4, Sayı:10.
- KAYIHAN, Ş., HABİB, Y., **E-Ticaretin Hukukî ve Vergi Boyutu**, Seçkin
Yayımları, Ankara, 2004.
- KEPENEK, Yakup, “Ekonomik Yönleriyle Elektronik Ticaret”,
<<http://www.igeme.org/tur/atn>>, (Erişim Tarihi:10.09.2005).
- KIRÇOVA, İ., ÖZTÜRK, P., **İnternette Ticaret ve Hukuksal Sorunlar**, İstanbul
Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2000.
- KOBİNET İnternet Sitesi, < <http://www.kobinet.org.tr> >,(Erişim Tarihi:05.06.2005).
- MENTEŞ, Erinç Ali, “Devletin Evrim Sürecinde Yeni Bir Aşama: E-Devlet”,
< <http://www.dergi.emo.org.tr/altinindex.php?sayı=417&yazı=51> >,
(Erişim Tarihi:11.07.2005).
- MCLURE JR, Charles E., “Taxation of Electronic Commerce In Developing
Countries”, A Conference in Honor of Richard Bird Conference Papers, Atlanta
Georgia, Nisan ,2001.
- MUTER, N., ÇELEBİ K., SAKINÇ S., **Kamu Maliyesi**, Emek Matbaası, Manisa,
2003.
- NOHUTÇU, A., DEMİREL, D., “Dünyada E-Devlet Uygulamaları”,
<http://www.nvi.gov.tr/Attached/NVI/makale/makale_doc/dunyada_edevlet_uygulamaları.doc>, (Erişim Tarihi:25.07.2005).
- Nuh Dünyası Dergisi**, “İnternet Dünyası”, (Temmuz, 2001), No:71.
- NTV Mag Dergisi**, “Yeni Ekonomi”, (Mart, 2001), Sayı:19.
- ÖZDEMİR, Fatoş, **21. yy. Ticaretinin Yeni Arenası Elektronik Ticaret**, İzmir
Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:86, İzmir, 2000.

- ÖZKAN, Ahmet, “E-Ticaret Çeşitleri, B2B Nedir?”, <http://www.bilgisite.com/etic_cesitleri.htm> , (Erişim Tarihi: 13.09.2005).
- ÖZYAZICI, Nurcan, “Gümrüklerde EDI Projesi ve E-Ticaret Alanında Türkiye’deki Çalışmalar”, **Gümrük dünyası Dergisi**,(Ekim, 1999).
- PARİS, Roland, “The Globalization of Taxation Elektronik Commerce and Transformation of the State”, International Studies Quarterly, No:47, 2003,
- SEVİNÇ, Eser, “ Elektronik Ticarete Güvenlik- Denetim, İdari ve Yasal Düzenlemeler”,<http://www.ymm.net/e-ticaret/e_ticarete_guvenlik.htm>, (Erişim Tarihi:07.07.2005).
- SEVİNÇ, Eser, “Elektronik Ticarete Katma Değer Vergisi”, <http://www.ymm.net/eticaret/elektronik_ticaret_ve_kdv.htm>,(Erişim Tarihi: 11.07.2005).
- SEVİNÇ, Eser, “Elektronik Belgelerin Damga Vergisi”,< http://www.ymm.net/e-ticaret/damga_vergisi.htm> ,(Erişim Tarihi:03.09.2005).
- SMİTH Jr, Fred L., “Don’t Tax The Net”, Institute of Economic Affairs, (Mart, 2000).
- SOYER, Şule, “Küresel ve Ulusal ticarete E-İmza”, <http://www.alomaliye.com/sule_soyer_eimza.htm>,(Erişim Tarihi:14.05.2005).
- Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü “TAKBİS Projesi”, <<http://www.tkgm.gov.tr/ana.php.?sayfa>>, (Erişim Tarihi:03.08.2004).
- TESK ve Alt Teşkilatı İçin Hizmet İçi El Kitabı, “İnternet Provider (ISS) Nedir?”, <<http://www.tesk.org.tr/tr/yayın/hizmet/13.htm>> , (Erişim Tarihi: 10.09.2005).
- TEZCİ, Erdoğan, “Digital Bölünme ve Ortaya Çıkardığı Sonuçlar”, < <http://www.egm.gov.tr>>, (Erişim Tarihi:21.04.2005).
- TOBB, Vergilemde Global Eğilimler ve AB ve Türk Vergi Sistemi, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001.
- TUBİTAK, TUENA Projesi Sonuç Raporu, <<http://www.tuena.tubitak.gov.tr/pdf/sonucraporu1.pdf>>,(Erişim Tarihi: 26.05.2005).
- Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi , <http://www.ulakbim.gov.tr/hakkinda/ulakbim/ulaknethakkinda/dunbugun.uhtm> , (Erişim Tarihi: 14.07.2005).
- UZUNOĞLU, Hakan, “E-Ticaret ve Vergilendirilme”, <<http://www.ekitapyayin.com>>, (Erişim Tarihi:28.04.2005).

YALTI, Billur, **Elektronik Ticarete Vergilendirme**, Der Yayınları, İstanbul, 2003.

YARANLI, İbrahim Onur, “E-Devlet’e Doğru Ödüllü Bir Proje: VEDOP İnternet Vergi Dairesi”, <<http://inet-tr.org.tr/inetconf8/bildiri/138.doc>> (Erişim Tarihi: 06.08.2005).

YÖRÜK, Murat Ahmet, “Elektronik Ticaret”, <http://www.tbd.org.tr/e-turkiye/elektronik_ticaret.htm>,(Erişim Tarihi:30.05.2005).